

Д-Р ВАСИЛЬ ЛУЦІВ

СЛОВО ПЕДАГОГА

СТЕЙТ КАЛЕДЖ, ПА.

1971.

Бібліотека Читальні „Просвіти”
Вінніпег, Ман., Канада

ч.: 1575.....

“Prosvita” Reading Ass’n, Winnipeg, Man.

Д-Р ВАСИЛЬ ЛУЦІВ

СЛОВО ПЕДАГОГА

diasporiana.org.ua

СТЕЙТ КАЛЕДЖ, ПА.

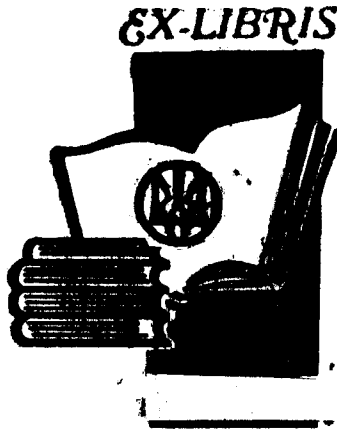
1971.

Дар Читальні
„ПРОСВІТА”
Вінніпег, Канада

Серія «Шкільна бібліотека»

Друковано 500 прим.

Zhyttia i Shkola
Dr. W. O. Luciw
418 W. Nittany Ave.
State College, Pa. 16801
USA

Вид-во "Життя і Школа"

Бібліотека Читальні "Просвіти"

Вінніпег, Манітоба Канада

Ч... 1575 ...

"Prosvita" Reading Ass'n, Winnipeg, Manitoba

Не лише навчаймо, але й виховуймо

Д-р Василь ЛУЦІВ

**Дар Читальні
„ПРОСВІТА”
Вінніпег, Канада**

Д-р ВАСИЛЬ ЛУЦІВ

ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ

Моя нова праця — скромна і безпретенсійна, як і попередні. Скромна змістом і ще скромніша формою. Тут зібрано частину статтів, котрі друкувалися в журналі "Учительське Слово", "Рідна Школа", та в "Житті і Школі" протягом останніх 15 літ. Передаю їх Вам, о як вияв любови українського педагога до української дитвори й батьків.

Деякі з них вимагали змін чи справлень та кошти нового набору не дозволили на перерібку. — Уважаю, що раз вони були корисні читачам мого журналу — що підтверджують сотні листів то мабуть будуть корисними і тепер у виді книжки.

Знаю, що праця українського педагога отого безіменного плугатара на культурно-освітній і виховній ниві не буде відмічена нашими сучасниками. Не жду покриття коштів матеріалі друку із розпродажу книжки. Я просто-на-просто виконую свій громадський обов'язок. — "Гавкаю-як писав покійний М. Ломацький — щоб українці не спали..."

Зміст книжки на мою думку доволі різномірний. Упершому відділі поміщено частину моїх дидактично-методичних статтів, яких так мало друкується в наших еміграційних виданнях. При писанні користувався чи то власним досвідом чи досвідом та думками українських та чужих педагогів.

Другий розділ "Батьки та діти" наświetлює проблеми виховання серед батьків. Це теж важна ділянка, бо чимало батьків уважає, що діти в наші дні можуть рости самі немов бурян при дорозі. Вони не підготовляються до во виховної роботи і тому не рідко траплять свої діти в нетрях чужого міста.

У відділі "На виховні теми" вказую на важливість громадського та церковного виховання нашої молоді. Передостання частина вміщає статті з історії української педагогіки та шкільництва. Зачинається княжою добою дає ряд характеристик чи то в загальному чи наświetлюючи постаті поодиноких педагогів і закінчується оглядом модерного університету.

Остання група найбільш інтригуюча. Тут я старався схарактеризувати "Покоління наших днів". Студіюючи проблеми сучасної молоді я подавав її такою якою бачив я її в святі і в буоні. Ці статті завжди виклик — калі палкі відгуки і до сьогодні ніхто не знав хто був їхнім автором...

А на закінчення додаю ще й те, що без огляду на розпродаж цієї книжки — готую до друку нову з ділянки бібліографії та бібліотекознавства.

Д-р Василь О. Луців, Автор, Видавець і Друкар.

Бібліотека Читальні „Просвіти”
Вінніпег, Ман., Канада

Ч.: ...1575.....

“Prosvita” Reading Ass’n, Winnipeg, Man.

МЕТОДИКА
І ШКІЛЬНА ПРАКТИКА

Засоби для розбудження думки учнів на лекціях мови

Для збудження зацікавлення, ініціативи і процесу думання в учнів на годинах навчання української мови маютьсЯ різні методи. Одним з найкращих засобів послужить шкільна таблиця, де вчитель може наочно за допомогою схем довести учням сказане. Вони тоді краще засвоюють матеріал, швидше розуміють про що йде мова і починають самостійно думати. Це необхідно треба використовувати тому, бо систематизація, чи інакше кажучи унаочнення зміслового групування матеріалу, необхідні після засад фізіологічної основи нашої пам'яті. Крім цього тут входить в гру процес швидкого запам'ятання і пробудження процесу думання, бо для систематизації послуговуємось процесами аналізу і синтезу, а не лише пасивною фікцією фактів.

Логика вчить, що закріплення і схоплення будь якого матеріалу ніколи не приходить рівномірно — є певні речі, котрі краще запам'ятовуютьсЯ, а опісля при збудженні власного думання можемо на їхній підставі відтворити цілість, увесь матеріал. Треба мати на увазі ще й те, що наш мозок всі сприйняті враження групує і класифікує за певними прикметами. Це підштовхнуло педагогів-теоретиків на думку, що для кращого сприйняття і запам'ятання більшої кількості матеріалу треба цей матеріал розділити на певні частини, іншими словами, провести певну систему. Фактично така систематизація проведена в кожній лекції але особливо важна вона при навчанні великих тем.

Лекція залежить від того, яке її призначення в системі цілості. В зв'язку з тим вона має різні логічні спрямування, напр. засвоюючи дітям присудок не вільно зрівняти першої лекції з останньою. Якщо перша лекція була про "простий присудок та способи його висловлення", учитель обов'язково подає додаткові відомості про присудок до тих, що учням вже відомі, а при закріплюванні вимагає відтворення попередніх відомостей, щоб упевнитись, що учні знають попередньо навчане. Лекція про "дієслівний складений присудок" є одною з останніх про навчання присудка, тому тут конче треба пригадати й влучити в систему дитячої свідомості все те, що сказано про цей член речення та його види на всіх попередніх лекціях.

Спершу вчитель учить дітей про прості речення, а опісля переходить до навчання простих речень після їхніх головних членів. Якщо ці відомості будуть узагальнені, учні легше їх сприймуть, а для цього буде можливою наша перша схема:

Підмет		Головні члени речення		Присудок	
Простий	Складений			Простий	дієслівний або іменний складений

Це корисне ще й тим, що при послуговуванні схемами в учнів розвивається логічне думання і вони легше сприймають і систематизують матеріал опрацьований вчителем на кількох лекціях, показує наглядний поділ понять і ознайомлює дітей з їхніми правилами.

Схемами можна користуватись при будь якому вивченні матеріалу — от хоч би для узагальнення класифікації частин мови можемо використати другу схему:

Частини мови	Змінні	Іменник Прикметник Числівник Займенник Дієслово Прислівник
	Незмінні	Прийменник Злучник Частки Слук

Кожний педагог знає, що чи не найбільше труднощів мають учні при класифікації речень. Навіть вивчаючи типи речень учні відчують немалі труднощі під час синтаксичного розбору. Учням надзвичайно тяжко розібратись в матеріалі з синтакси, особливо тоді, як він нагромаджується без системи, не повторяється, коли діти не розуміють і не бачать взаємозв'язку між синтаксичними категоріями. Нерідко трапляється, що в практиці між матеріалом про "просте речення" засвоєним учнями і матеріалом зі синтакси складного речення бувають великі розходження.

Щоб оминуть непотрібні труднощі для учнів, учитель може користуватись поданою тут схемою, котра допоможе при вивченні синтакси складних речень:

Речення		
Просте		Складне
Особове	Складнопірядне	Складнопірядне
Безособове	(Злучникове або беззлучникове)	(Злучникове або беззлучникове (пірядне))
Неозн. особове		Пірядні:
Називне		Додаткове
		Означальне
	Умовне	Обставинне
	Допустове	міся
	Наслідкове	Часу
		Способу дії
		Мети
		Причини

Ряд поданих думок не вичерпує теми. Можна і треба кожному вчителю комбінувати потрібні схеми самому. Вони напевно будуть дуже допоміжними в навчанні і діти швидше сприймуть і визчать трудний матеріал. Додамо, що з огляду на кошти кліше подані схеми не повністю викінчені. Їх треба взяти в прямокутники та получить лініями. Можна уживати кольорову креду. Треба теж мати на увазі, що третя схема дещо складніша. Тут лучимо лініями слово "речення" із словом "просте" ліворуч та "складне" праворуч. Від слова "просте" ліворуч проводимо лінії

до слів "особове", "безособове", "неозначено-особове" і "називне". Від слова "складне" праворуч проводимо одну лінію до напису "Складнопідрядне" (злучникове або беззлучникове), підрядні". Від цього останнього напису йдуть лінії до слів "умовне", "допустове" і "наслідкове" ліворуч та до слів "додаткове", "означальне" і "обставинне" праворуч. Після цього проводимо окремі лінії від слова "обставинні" до слів "місця", "часу", "способу дії", "мети" і "причини".

Ми повністю здаємо собі справу, що такі вияснення утруднюють користування поданими матеріалами, де потрібні схеми чи ілюстрації. Це далось би зарадити, якщо було б у наших педагогів і батьків краще розуміння потреб журналу "Життя і Школа". При відповідних фондах можна б вміщувати корисний ілюстративний матеріал, котрий нам доводиться відкидати, бо кліше світлин і схем дуже дорогі. Віримо, що наші читачі допоможуть нам у розбудові і поширенні журналу.

Практичне переведення лекції в школі

Приступаючи до лекції, треба справдити знання учнів. Найважливішою річчю є те, щоб учитель потрапив *полонити їхню увагу*. Це важне тому, бо скільки матеріалу учитель не подав би учням, то якщо вони не слухають лекції з увагою, якщо вони не сліdkують за викладом учителя, то вся його праця піде на марне. Щоб "полонити" увагу учнів необхідно *усунути все те, що розсіває їхню увагу чи переносить на щось інше, а опісля треба належно зацікавити предметом*.

Середником для зацікавлення може бути:

- а) Подання матеріалу зрозумілого і сприйнятно дитячій психіці.
- б) Розбуджування у дітей постійної охоти до сліdkування за ходом лекції.
- в) Легкість розповідного стилю учителя при викладі лекції.
- г) Вистерігання перед перетомою дитячих мозків.
- г) Не дивитися на нікого з учнів, але рівночасно бачити всіх і в потрібі перестерігати неуважного учня, в такій формі котра його засоромила б.
- д) Сліdkуючи за обличчями дітей, бачити і пізнавати тих, котрі умово схоплюють хід думок і матеріал учителя, або ні. Як одним так і другим можна задати питання, що учитель щойно сказав, або що значить сказане.

Тут треба мати на увазі, що умовий рівень дітвори в класі завжди буває нерівний. Є діти здібніші, котрі схоплюють думки учителя в мить, а є такі, що ніраз не можуть йти в парі з ходом думок учителя. Завжди слід вибирати середину, бо якщо забагато уваги присвятимо відсталім — занудимо здібніших, а якщо йтимемо за скоро, знеохотимо відсталих.

Лекцію слід вести так, щоб вона була завжди під силу учням, щоб була зрозуміла і сприйнята для них.

У сприйнятливості лекції учнями дуже допомагає *послідовність* учителя. Послідовність значить, такий виклад лекції, котрий насамперед попередньо засвоєним через учнів знанням допомагає сьгоднішній лекції, а сьгоднішня буде допоміжною в майбутній і т. д. Послідовність мусить проявлятися ще й в тому, щоб *научний матеріал був так розложений, що наперед учні засвоюють речі легші і більш зрозумілі, а рівночасно підготовляють їх до зрозуміння і запам'ятання трудніших*.

Сліdkуючи за ходом думок учнів, учитель користується двома засобами — *індуктивним способом і дедуктивним*. Індуктивний спосіб думання такий, який опирається на досвіді та спостереженнях. Дедуктивний спосіб полягає на тому, що з вужчого твердження чи вірців переходимо до ширших, загальних і даємо в цей спосіб зрозуміння речі.

При навчанні от хоч би історії, вказано користуватися індуктивним засобом мишлення та *наглядністю*. Наглядність полягає в тому, що учитель в займаючий і зрозумілий спосіб подає свій виклад, а учні у своїй уяві відтворюють дані картини. Тоді є певність, що учні вповні засвоюють знання, а не механічно. Механічне засвоєння ані не збагачує дітей духово, ані не розвиває їхніх умових здібностей і знань.

Навчання повинно полягати на твердій основі. Це значить, що лекція полягає на:

- а) Ясности і зрозумінні.*
- б) Пов'язаности старих лекцій з новими.*
- в) Полученні викладів (лекцій) в одну систему.*
- г) Суцільности виложених понять і картин учителя з почуваннями дітей.*

г) Усному повторенні учнями складових моментів лекції.

д) Повторенні і порівнянні старого матеріалу з новим.

Дуже допоміжними є пророблені учнями вправи. Вправи (задачі) учать їх самостійно працювати, а рівночасно допомагають краще запам'ятати предмет.

При викладах треба пам'ятати за форму. Учитель може користуватися двома формами а) Своїми питаннями збуджує цікавість, спостережливність і думання дітей, або б) Викладає лекцію в прямій формі, а учні, слухаючи запам'ятовують виклад. Перша форма називається "напроваджуюча" (еврестична), а друга розповідна (акроаматична).

Головну увагу треба звернути на те, щоб учні вивчали лекцію в класі, вдома вони тільки закріплюють знання і тому мусимо мати на увазі, що треба точно і зрозуміло сказати, що задаємо до пророблення вдома. Діти мусять знати не тільки те, що їм учитель задає, але і як його виконати. Домашню працю учнів учитель мусить завжди брати під увагу і належно розглянути, бо інакше діти зряться до вчителя, котрий нехтує їхньою працею.

Вправи з розвитку мови і логічного думання

Завданням Рідної Школи є поглибити знання української мови та виробити в учнів уміння логічно мислити, і чітко висловлювати свої думки. Це важні справи і можна їх досягти, якщо вчителі — починаючи першою, а кінчаючи на останній класі звертатимуть на ці речі увагу і на всіх лекціях стимулюватимуть логічне думання учнів, виробляючи в них уміння поправно висловлюватись.

У формуванні логічного мислення найбільш допоміжним буває читання. Тут учні від найнижчої до найвищих клас знайомляться з різними способами висловлення думки, з новими для них словами — як ось назви звірят, птахів чи рослин, зі знаряддям праці і виробничими процесами з поняттями Бог, Україна, Визвольні Змагання, Повстанська Армія, Пласт, СУМА, столиця України Київ тощо. Іншими словами учні доповняють знання свого словництва новими, досі невідомими словами, після вяснень учителя починають їх розуміти і вживати.

На лекціях пояснювального читання учні набувають практичних знань і навичок розчленовувати на складові частини матеріал статті, оповідання, казки, передавати думки в певній логічній послідовності, виділяти провідну думку в даному творі, вчать встановлювати певні аналогії і схожості між прочитаним і власними думками та чинами.

Найважливіше для вчителя те, щоб учні зрозуміли прочитаний зміст. Для цього, щоб допомогти учням цей текст зрозуміти, є багато засобів і прийомів. Деякі педагоги підготовляючись до лекції продумують наперед увесь хід праці з учнями. При читанні уривків з красного письменства треба зважати на їхні специфічні особливості, йдучи від цілоти до частин: спершу читається все; після цього учні переповідають зміст та подають свої спостереження відносно відображених у творі вчинків людей, подій. За тим йде друге читання, що має на меті подати складові частини прочитаного, нові слова, якщо треба придумуються нові заголовки певним уривкам прочитаного тощо. Перше читання звичайно проводить учитель сам, а друге читають вже учні. Після аналізу прочитаного вчитель пояснює учням, щоб при самостійному читанні завжди звертали увагу на основну думку твору і пізнавали чого вона навчає та до чого закликає.

При читанні учнями, учитель відмічає їхні конкретні спостереження та вчить логічно мислити. Він учить їх робити належні висновки, схоплюючи провідну ідею і умотивовує вчинки героїв твору.

Греба зважати, щоб спершу учні навчились коротко, лаконічно переповідати зміст прочитаного, бо це допомагає зрозуміти ідею твору, а вже опісля можна проводити докладніше, стисліше переповідати прочи-

тане, звертаючи увагу на логічну побудову речень та нові слова і глибші думки твору.

Читання художнього твору буде інше від читання матеріалів із історії чи географії. Вже Кость Ушинський дораджував пов'язувати виклад даних матеріалів з екскурсіями, дослідями та спостереженнями над явищами зовнішнього світу. У наших Рідних Школах на цій ділянці велике запустіння, і як правило діти не знають або не розуміють належно як географії так і історії. Мені, проїжджаючи США й Канаду та відвідуючи різні Рідні Школи, досі не довелося ані в одній, із мені знаних Рідних Шкіл, побачити, щоб на лекціях учителі користувались наочними взірцями. Скажемо, при науці географії, вивчаючи про хліборобство України, ні один вчитель не подбав, щоб принести на лекцію кілька колосків пшениці, жита, вівса, ячменю тощо, щоб діти наочно бачили дану зернову культуру, щоб могли показати де є зерно, колос, вуси, стебло, корінь тощо. Щоб могли відрізнити просо від гречки, а овес від ячменю, жито від пшениці тощо. Мало того, не ідучи з дітьми на прогулянки, учитель не навчить дітей основних слів, бо їх не стрічається в читанках, їх діти не бачать, про них ніхто не говорить і випадково, в розмові дитина змушена ужити знаної їй з американської школи англійської назви, а ми бідкаємось, що діти знають слабо українську мову, що в них надто убоге й примітивне українське словництво!...

На нашу скромну думку якраз хліборобська термінологія, рілничє словництво дуже важливе, бо здебільшого наші діти живуть у місті і з ним мало стрічаються, а для нас українців, синів багатого чорнозему, нащадків динарсько-нордійської раси хліборобська термінологія, що лягла в основу історичного життя-буття, що має світлі традиції і шлях безкомпромісової боротьби з окупантами України.

Показуючи різні культурні рослини знані й в Україні, а найкраще для цього надаються прогулянки в терен, треба запізнати дітей із процесами хліборобства, із родами дерев та загальними поняттями про ліси України, про ріки й рибне господарство, про озера та моря України, про взгір'я, гори та долини тощо.

Вертаючись безпосередньо до теми треба звернути увагу на вивчення учнями синонімів та антоніми, як це подано внизу, подаючи праворуч синоніми, а ліворуч, антоніми:

солодкий — кислий
теплий — холодний
м'який — твердий
добрий — поганий
гарний — бридкий
великий — малий

і так дальше. Добре, щоб учитель записував на таблиці подібні слова, котрі підказували б йому учні. Даний взірець може теж послужити темою домашнього завдання учнів.

У наших Рідних Школах мало уваги звертається на логічні наголоси в реченні. Добре виготувати відповідні таблиці і вивісити в класі от хоч би такого змісту:

ТИ був сьогодні в школі?
Ти БУВ сьогодні в школі?
Ти був СЬОГОДНІ в школі?
Ти був сьогодні в ШКОЛІ?

Такі вправи переконують учнів, що від місця піднесення голосу можна змінити і змісл самого речення. У всій своїй роботі педагог стежить за тим, щоб учні надавали правильної інтонації при оформлюванні речення. Особливо на словництво треба звертати пильну увагу. Розкривати зміст прочитаного, уточнювати, збагачувати і активізувати словниковий запас учнів, зробити мислення дітей більш прецизним, чіткішим, стрункішим це й є завдання учителя, котре мусить бути постійно і послідовно запроваджуване.

Треба мати на увазі, що зміст нового слова найкраще встановити і вяснити в тексті, серед загального змісту. Якщо це можливе, добре для запам'ятання цього слова допомогти дітям зоровою пам'яттю, тобто дати річ показати і при тому пояснити це добре зробити при таких нових словах як монета, китайка (шовк), малиновий (краска) тощо. Інший засіб при пояснюванні слів тотожніх лава (в хаті) і лава (з вульканду), тощо, вимагають більш детального пояснення. При цьому звертаємо увагу, що мука (терпіння) не йдуть з західно-українським говірковим словом мука (на хліб), бо для цього мається літературне слово борошно. І тут насувається думка, що вчителі, котрі бувають з різних земель України, повинні самі акуратно проглянути слова і навчати дітей тільки єдино-правильних, літературних слів із властивими наголосами. Це дуже важливе тому, бо як досі — вчителі цьому не прикладали окремої уваги.

Домашні завдання учнів теж можуть бути корисними, якщо вчитель добре стежить за всіма завданнями і не обмежується маркуванням оцінок за граматичні чи стилістичні огріхи, але аналізує їх в класі докладніше, глибше. І вкінці треба мати на увазі, що продумана систематична робота учителя з розвитку мови і логічного мислення добре впливає не тільки на знання і поглиблення мови, але і в загальному набуванні знань.

“Мовчазні лекції”

При візитації деяких шкіл мені доводилося попадати на “мовчазні лекції”, тобто учитель розглядав навчання мови тільки під кутом граматики, забуваючи, що не формули, не відірвані взірці, але мова і тільки жива мова — конверзація — може навчити дітей правильно будувати фрази, привітати дитині літературну вимову й розкрити глибину і красу української мови.

Кожний учитель, а особливо мовник, мусить пам'ятати, що нормативний курс шкільної граматики охоплює матеріал, який не виходить своїм обсягом за межі речення. Морська глибина української мови не обмежується лише на реченнях, які є одним з елементів із яких ця мовна морська глибина складається. Поминання зв'язної мови, тобто розгорнутої відповіді, складання речень за наміченими словами, усні й письмові роботи на означені теми, дискусія й розповіді на годині мови та інше — просто необхідні.

Деякі педагоги не доцінюють значення повторення матеріалу. Вони обмежуються до формального коротко реченевого висвітлення учнів, не звертають уваги на те, щоб учні ширше й докладніше розказали, а не тільки відповіли на питання вчителя. Доводилося чути, як учні одним словом, не вникаючи в суть мови, відповідали учителеві, визначаючи тип речення. Доводилося почути, як учні без жодної послідовності робили граматичний розбір частин мови зовсім не нав'язуючи до послідовно-пов'язаного попереднього матеріалу. Зрозуміло, що це формальне ставлення запитань і ще більш лаконічні відповіді не допомогли учням ані в закріпленні ані в повторенні попередньо вивченого.

Хіба найгірший метод це сліпе користування підручником. У своїй ранній педагогічній практиці я строго притримувався книжки й не додумувався до цього, щоб свій виклад пов'язати й висвітлити учням, тільки механічно відмічав сторінку з підручника, де була вправа, що її мали виконати школярі вдома. На другий день я був здивований, що вони згубилися й через складність речень не могли визначити типу речень. Коротко, тут не було річової дискусії, бо учні з моєї вини розгубилися і лекція не вдалася.

Сьогодні я такі лекції проводжу інакше. Нав'язую живу гутірку, оминаючи складних і сухих формул, на практиці, подаючи взірці розв'язую проблему часто-густо звертаюся до учнів “за поміччю” й вони повними реченнями наводять потрібні приклади. Жива мова, пов'язана в логічну розповідь увесь час дзвенить на моїй лекції, а щойно при кінці години я відкриваю учням “таємницю” нашої розмови — подаючи потрібне правило для запису в зошитах.

Очевидно така лекція вимагає послідовності, солідної підготовки вдома, особливо всі необхідні приклади мусять заздалегідь бути знайдені й виписані на карточці. Кожну лекцію з мови я формулюю коротенькими точками-запитами, які опісля поширюю й послідовно проводжу, спільно з активною участю учнів, у класі. Послугуюючись живою розповіддю, а не короткими реченнями а то й словами, треба зірро слідкувати за тим, щоб учні не зійшли з обраної теми на інші проблеми, бо тоді затрачується ефект і учні розгублюються. Все мусить бути зроблене за чергою — в свій час.

Часто я експериментував із українською граматикою, й тут цікаво було б мені почути думку інших педагогів. Для прикладу. Я — як тільки міг — виминнав стисло граматичні завдання з підручників. Після докладного вивчення матеріалу в школі, після справдження, що учні його засвоїли я давав їм додому завдання написати своїми словами зміст прочитаного з підручника оповідання, завдання на довільну тему чи іншої власної композиції учнів і велів їм у тому завданні включити приклади, на дані граматичні правила. Ці взірці в композиції вони по моєму велінню мусіли підчеркнути червоним олівцем, і звичайно, заздалегідь казав скільки таких взірців вони мають ужити.

Іншим разом, ось хоч би при вивчанні часів дієслова я проводив цілу лекцію або частину (в залежності від потреби) в даному часі. Це було учням цікаво, нагадувало забаву а не сухе, автоматичне повторювання до знуду того самого. Учні не позіхали, але з напругою намагалися слідкувати за ходом своєї мови й мови друзів, щоб не помилитися в даному часі. Це нагадувало їм цікаву гру, збуджувало їхнє зацікавлення, тримало в напрузі, щоб не помилитися, не було підповідань, але сміх із тих, що помилилися й що найважливіше — легко давався присвоїти потрібний до вивчення й запам'ятання матеріал.

В наших умовах це особливо важне, бо обмежений час навчання та наші умовини праці не дозволяють присвячувати забагато часу граматиці, бо це вийшло б на шкоду мові в цілому.

Хочу ще відмітити, що я пов'язував лекції мови з українською літературою й культурою, а історію з географією. Читаючи в класі поодинокі оповідання з підручника чи із "Рідної Школи", я завжди вкоротці розказував про даного автора та про літературне довкілля на Україні в його дні. У висліді на другий рік, при навчанні української літератури учні вже мали підготову й без труду сприймали виклад, доповнюючи свої відповіді тим, що вже чули від мене попередньо. Теж відноситься й до української культури. В мене в школі не було змоги включити окремих годин для цього предмету тож я старався заповнити прогалину своїми вставками при всіх okazіях. Перш за все багато дечого далось розказати при читанні віршів і оповідань про наші свята — Різдво, — коляда, Йордан, Новий Рік, Великдень тощо. Легко теж пов'язати інші моменти нашої культури при навчанні української мови, як от шкільництво, театр, друкарство, малярство, танок, пісню, архітектуру, мистецтво тощо.

Відносно ж навчання історії та його пов'язання з географією то це теж легко. При вступі курсу історії даємо основні поняття фізичної географії, опісля доповнюємо даними з історичної географії та іншими.

Безперечно, що цей спосіб навчання не вичерпує так потрібного в школах курсу культури чи географії, але там, де не дасться включити цих предметів у програму, краще треба хоча підставові відомості подати дітям при навчанні мови чи історії.

На цю тему далось би значно більше сказати та це тема іншої статті, бо ми й так уже переступили межі теми "мовчазні лекції"...

Навчання в лучених класах

Праця в лучених класах вельми важка і вислід роботи залежить у великій мірі від умового розвитку та активності дітей, як теж від умілого зекономлення даного на лекцію часу.

Як відомо, учитель має до розпорядимости тільки пів лекції і з досвіду відомо, що та група учнів, яка працює перша самостійно, має слабший вислід роботи, як та класа чи група, котрій учитель вяснював наперед, а опісля вони бралися до праці. Переважно тих перших 15-20 хвилин витрачених учителем на вяснення матеріалу одній з груп, це підготовка школярів до поправи домашніх вправ. Матеріал перероблений на попередній лекції та провірний і вивчений вдома звичайно нудить учнів, вони швиденько викінчують цю роботу, а тоді їхня увага розсівається і не спроможні повністю схоплювати зміст пізніше поданого, нового матеріалу. Навіть якщо вчитель задасть учням більше праці то учні свідомі того, що не це писання а домашня справа і усні питання матимуть вагу в оцінці їхніх знань учителем. І якраз тут створюється якесь зачароване коло з якого буває доволі трудно вийти, щоб зробити виклад цікавим, змістовним і хосеним для учнів.

В советській школі, як каже Р. Вацик: "здійснюється тепер перебудова навчально-виховного процесу в двокомплетній школі, коли вчителі відмовляються від окремого етапу уроку — перевірки знань учнів, — внесла істотні зміни в зміст роботи: матеріал домашнього завдання не повторюється в класі, а виконуються тренувальні вправи творчого характеру, що пов'язуються з лекцією"¹).

Тут насувається питання, які саме роди роботи давати учням, щоб заактивувати їхню діяльність, збудити зацікавлення пізнішим викладом і тримати весь час у напрузі й зацікавленні? Тут учитель повинен розв'язувати справу індивідуально, в зв'язку з тим, які класи та який рівень знань і інтелігенції учнів. Вказане, щоб, от для прикладу, для учнів початкових років на лекції з програмою більш успішного нового читання задати учням компонування (усно чи письменно) оповідань — тематично пов'язаних із змістом шкільного підручника. Очевидно, годі обмежуватися шкільною читанкою. Хай діти компонують оповідання із подій взятих зі щоденного життя. Тут може бути розповідь про пластовий чи сумівський або інший молодечий з'їзд, свято чи просто вакаційні табори пригоди, тощо.

Р. Вацик, у згаданій уже статті радить таке: "Якщо вивчення нового плянується в першій половині лекції, то творчі роботи учні виконують у дружій. Але в тих випадках, коли доводиться робити навпаки, як це часто буває необхідно в класі-комплекті, тоді ті 5-7 хвилин до кінця лекції, що залишаються після вивчення тексту, потрібні для осмислення основних думок прочитаного, закріплення навичок виразного читання, записування легко і цікаво можна провести дану роботу. Школярі пишуть зміст, про-

¹) Радянська школа. Но. I, 1965, ст. 51. (Р. Я. Вацик. Робота вчителя з класом-комплектном).

незнайомих слів, фраз тощо. Виходить, що на лекції не залишається часу на передбачені програмою творчі роботи. В такому разі кращі вчителі переносять їх на наступну лекцію читання, на першу його половину”.

Думка добра. Бо дійсно на другий день після кількахвилинної бесіди робленого попереднього дня, твору або подають опис дійових осіб чи знову ж складають композиційний план. На лекціях граматики теж добре — заставити дітей написати коротеньке оповідання, де було б подано вірці чи використано попередньо вивчені правила. Деякі вчителі дають дітям неправильний текст і велють підкреслити чи справити всі похибки.

На лекціях історії чи географії учні вивчають зміст лекції із тексту підручників, працюють над хронологічними таблицями чи мапами, рисують мапи чи відповідно до тексту заповнюють т. зв. “сліпі мапи”, дають описи поодиноких частин України чи подають характеристику визначних постатей нашої історії, як от Святослава Завойовника, Рівноапостольського володаря Володимира Великого, Ярослава Мудрого, гетьмана Зиновія Богдана Хмельницького, Івана Мазепи, Симона Петлюри, гетьмана Павла Скоропадського, Михайла Грушевського чи інших...

Згадуваний нами автор подає в своїй статті план лекції, на якій в обох клясах вивчається новий матеріал.

Нижча кляса

1. Самостійна робота (6-8 хв.)

Закріплення або повторення матеріалу, на основі якого вивчатиметься нова тема.

2. Робота з учителем (15-17 хв.)

Пояснення нового матеріалу з одночасною перевіркою засвоєння його; визначення завдань для самостійної роботи в класі.

3. Самостійна робота (14-16 хв.)

Усні і письмові вправи, творча робота учнів для закріплення вивченого.

4. Робота з учителем (6-7 хв.)

Перегляд самостійних робіт учнів, позторення попереднього матеріалу. Завдання додому.

Вижча кляса

1. Робота з учителем (6-8 хв.)

Пояснення завдань з теми завдання додому. Повторення попереднього вивченого для переходу до сприйняття нової теми. Приготування до самостійної роботи з новим матеріалом.

2. Самостійна робота (15-17 хв.)

Усне і письмове виконання завдань на закріплення та повторення пройденого або попереднє часткове вивчення нового матеріалу.

3. Робота з учителем (14-16 хв.)

Справдження самостійної роботи. Пояснення нового з провіренням засвоєння цього матеріалу учнями. Завдання для самостійної роботи в класі і вдома.

4. Самостійна робота (6-7 хв.)

Усні і письмові вправи для запам'ятання.

Користаючися поданою схемою учитель має змогу кожнаразово повністю відмічений нашими рідношкільними програмами - матеріал, непотрібно витратити часу на лишнє повторення сказаного по і не треба повторювати надто вже стандартних вправ із наших підручників.

Правда, як ми не підготувались би до лекції, завжди треба пам'ятати, що заки приступимо до розбору матеріялу — чи то оповідання чи вірша — необхідно заздалегідь проробити з дітьми незнані слова, звороти й конструкцію речень та нові чи незнані граматичні засади.

Крім сказаного, дуже важне, щоб на лекції утримати живе, швидке темпо. Може навіть доведеться нераз, учителеві, переходити від одної класи до другої чи то з якимось запитанням чи заувагою — не зважаючи, що це пора праці з другою групою. Щоб залишена група не нудьгувала чи не втрачала темпо лекції — даємо їй маленьке завдання — ось хочби: "Відмітьте в оповіданні слова переносного чи протилежного значення. Підчеркніть в оповіданні характеристичніші метафори, чи є тут якісь новотвори, де є основна думка, хто головний герой, котрий опис чи епізод найбільше подобається, тощо. Це на лекції читання. Знову ж на годині мови хай повторять граматичне правило, підшукати відповідні приклади, збудувати кілька різного типу речень, провести працю над різними відмінками потрібних у праці іменників, робота над дієсловом, прикметником, займенником, числівником та різними невідмінними частями мови.

Кожний досвідчений педагог знає, що лекція далеко легше йде, краще сприймається учнями і дає бажані результати якщо вчитель користується при лекції ілюстративним матеріалом. Це можуть бути малюнки, чи то побутові чи для історії — історичні чи різного рода мапи та схеми при географії. Щоб не розпоршувати при показі одній групі, уваги другої групи, треба дати їм якесь часом обмежене завдання. Це змусить їх працювати уважно й не розсівати думок. Дехто практикує ще й те, що перед лекцією розвішує малюнки чи інший ілюстративний матеріял на стіні, щоб учні мали змогу приглянутися, а з початком лекції ховає.

Безперечно, тут теж буде допоміжною індивідуальна здібність кожного вчителя, що на основі свого досвіду введе в лекцію те, що допоможе добитися найкращих успіхів у його учнів.

Важливість збагачення дитячого словника

Про збагачування дитячого словника повинні дбати як батьки, так і виховники поки ще дитина мала. Всякий батько і педагог знає, як швидко дитина переймає і наслідує. Щоб дитина переймала і наслідувала тільки добру мову, треба всім тим, що серед них дитина перебуває, подбати, щоб їхні слова, речення і думки були справді кращим взірцем багатющої української мови. Перш за все треба завжди говорити з дітьми чітко і виразно, не поспішаючи. Дуже важливо говорити чистою літературною мовою, оминаючи льокалізми, говірки чи кальки, або інші, не конче відповідні слова чи речення.

Виховникові конче потрібно прислухатись до мови кожної дитини зокрема і досліджувати багатство і засіб її словництва, будову складів та вміння ясно і культурно висловлюватись. Якщо дитина будь-чим зворушена чи зденерована, не слід їй перебивати чи справляти, але треба запам'ятати те, що сказала дитина помилково і вказати на хиби у відповідному до цього моменті. Не дай Боже справляти помилки образливим чи насмішливим тоном. Треба робити це лагідно, по-материнському, не зачіпаючи дитячого самопочуття й гідности. Буває, що дитина вимовляє яєсь важке слово помилково, от хоч би: "Татусю, скажи казочку про Кологорошка." — "Хочеш, синочку, щоб я розповів казку про Котигорошка? Я ж тобі розповідав про Котигорошка вчора", — слід відповісти. Дитина ще просить, на цей раз справніше, а після кількох чи кільканадцятьох справлень, як от "котись -котигорошку, горошку котись швиденько" — дитина вимовлятиме правильно. Подібні поправки треба провадити з усіма труднішими словами. Вимовляймо їх помалу, чітко і доволі голосно, вимагаймо від дитини, щоб вона повторила, але в ласкавій формі.

Буває таке, що якась розпещена батьками дитина — звичайно, одинаки, розманіжені пустунчики, повторяють слова без змісту, іграють почутими фразами, або навмисне не вимовляють з тих самих причин "л", приміром, на західноукраїнських землях замість "л" вимовляли "в" і т. п. ("бивина", а не билина). Як з фразерством, так і з розманіженням і перекручуванням слів треба провадити рішучу, але делікатну боротьбу. Поправляти дитину, виясняти справу батькам і уважно за такими розпещеними одинаками-мазунчиками слідкувати — це конечний обов'язок як батьків так і виховників та педагогів.

Бувають ще й інші вади в мові дітей. Часто дитина уживає загального слова для висловлення своєї думки, хоч тут потрібні б деталі, —

ось приклад: "Я маю матеріал та інструмент для будови хатки". — Здавалось би все гаразд, але це не так. Добрий виховник чи педагог вимагає від дитини деталей. Матеріал? — який матеріал: кубики, цеголки, дощечки, плястик, бляха, папір, клей тощо. Інструмент? — який інструмент: молоток, кліщики, шруботяг, сверлик, долото, струг і т. д. Дитина, особливо дитина в наших умовах, повинна знати не тільки загальні слова поточної розмови, але й детальні, але й фахові, але й не завжди в мові уживані. Це дуже важливо, бо тільки тоді, як дитина знає свою рідну мову добре, як її словництво насправду багате, вона цієї мови не забуде і буде нею плавно та вільно послуговуватись.

Нема сумніву, що як батьки, так і виховники стараються якнайкраще заповнити дитячий словар потрібними словами, але багато з них забуває, що найкраще заповнить прогалини природа. Дітей треба часто брати на прогулянки, треба їм показувати нові речі, треба вияснити щораз інші явища природи, треба підказувати метафори, символи, алегорії, пов'язані з природою, з людиною, з життям, а при тому якнайбільше, повторюю, якнайбільше вживати нових слів із дитячого довідника. І не тільки це, скрізь і на кожному кроці дітям треба чітко підкреслювати красу української природи, треба згадувати і вияснити те, що в нас краще, яркіше, більш пахуче, більш співуче, більш цвітисте і т. д. Одним словом, у дітей треба створити легенду-казку про чарівне своє, треба збудити тугу за своїм, українським далеким, небаченим, але найкращим, — найчарівнішим...

Крім збагачення дитячого словника на лоні природи, прогулянки добрі ще й тим, що часто дітям можна показати нову будову і пояснити будівельне словництво, чудовий храм і об'яснити релігійні чи церковні терміни, кіно, школу, пошту, пожарну станицю, залізничний двірець, автобусову станцію тощо, а все це з відповідними поясненнями дуже і дуже збагачує живу, але в наших умовах не завжди або рідко уживану мову і поодинокі слова.

Батькам чи виховникам конче треба брати дітей на різні національні, відповідні для віку імпрези, походи, демонстрації, паради, виставки, фільми тощо. Це так би мовити "кусочки України" на чужині, вони залишають в дитячих душах незатерті враження і міцними ланцюгами сковують дітей змалку в одну кровну громаду.

Дуже поганий приклад дають ті батьки, що вживають в поточній мові з дитиною найбільш уживані, популярні слова даної країни, а не наші рідні. Думаю, що слово "айс крім" непотрібне дитині в українській мові, так само як і слова "кара", "бас", "бос", "дозин", "стор" тощо. На це є гарні українські слова і їх та тільки їх слід уживати в розмові з дітьми. Наша мова гарна, але не засмічена, тож дбаймо про чистоту нашої мови.

Навчання історії в найвищих класах Рідної Школи

В останніх класах, учитель ще більш як попередніх звертає увагу на дисципліну учнів. Зберегти дисципліну в класі це не значить бути супроти дітей суворим чи жорстоким. Так як дитина завжди старається не робити кривди лютому батькові чи неньці так же і з добрим учителем. Щоб здобути довір'я і любов треба володіти відповідним тактом. Діти мусять відчувати любов учителя до них, але він не сміє бути з ними за дуже фаміліярний, бо стратить свій авторитет.

У вищих класах діти більш дозрілі, тому сам порядок навчання мусять бути строго придержуваний. Рівень викладу учителя і стиль мусять бути на висоті, логічний і захоплюючий. Якщо лекція не відповідає духовим вимогам учнів вони нудяться і стараються знайти постороннє заняття та розсіюються.

*Щоб посторонні речі не розсівали уваги учнів, учитель мусять цуцнути все, що могло б стояти на перешкоді та розсівати їхню увагу. Дуже важне, щоб класа була завжди провітрена, а лекцію слід розложити так, щоб вона не перемучувала. Знудить дітей задовгий виклад так же, як і задовге перепитування учнів. Якщо діти мають забагато писання це їх втомить. Якщо виклад учителя буде монотонний, діти теж втомляться. — Одним словом дітей не слід переобтяжувати працею так же, як і не слід заморювати будь якою монотонністю. Метод навчання мусять бути *прізнюманітнений*. Деякий час слід посвятити запитуванню учнів проробленого попередньо матеріалу, опісля виложити новин, переплітаючи його живими картинами, тоді веліти їм записувати необхідні дати чи поробити відповідні нотатки, дати певний час на запити незрозумілого в новій лекції; після того повести гутірку на тему зв'язану з лекцією, як от про прочитану лектуру, бачену дітьми імпрезу, виставку чи тим подібне. На закінчення задати новий матеріал і закінчити лекцію. Чергування не грає тут жодної ролі. Учитель може укладати програму лекції довільно, хоча вказане, щоб повторення попереднього матеріалу відбулося насамперед.*

Так, як в попередніх класах увага учителя була сконцентрована здебільша на поодиноких періодах, подіях чи постатях, на останньому курсі історії треба звернути увагу на такі моменти, як творення держави на протязі історії, різні форми правління Україною, аналіза поганства, неопоганства (большевізму) і християнізму, зв'язки України з Заходом і Сходом. Україна як забороло перед кочовиками, творення нації, роля провідної верстви, демос і державний лад, впливи української культури на інших, визвольні змагання та інше.

Все це мусять бути проведене ясно, логічно і з викладанням для дитячих умів якнайпопулярніше.

В деяких школах доведеться учителеві вести рівночасно два, а то і три відділи. Дуже часто програма одної класи різниться від програми в іншій класі, тому слід подбати про те, щоб *напереміну викладати то одній то другій групі*. Під час праці з одною класою слід дати завдання для другої класи. Найкраще як вони будуть мовчки опрацьовувати задачі чи прочитувати заданий матеріал.

Спиралючись на практиці інших та на власному досвіді дамо такі вказівки:

1. Не допускати до механічного заучення дітьми багато дат чи фактів.
2. Не придержуватися йота в йоту змісту підручника історії.
3. Не переобтяжувати учнів масою матеріялу.
4. Викладати дітям зрозумілим і живим стилем.
5. Відмічати в класі успіхи здібніших, але не надто картати відсталіх.
6. Під час викладу не сидіти на одному місці, не перепитувати дітей поазбучно.
7. Давати дітям змогу проявляти власну ініціативу в відповідях.
8. Як гарно діти не знали б матеріялу, все стреміти до кращого.
9. Не показувати дітям власного настрою чи переживань, не нарікати і не сварити.
10. Працювати рівномірно над слабшими і над сильнішими учнями в класі.

Подані напрямні — це тільки вказівки, а дійсний шлях проробить собі індивідуально кожній учитель так, як у наших умовах, всякі поради і методичні вказівки не можуть бути альфою й омегою. Досвід й інтелігенція учителя вкажуть на практиці як найкраще поступати. Методи навчання так же само як і життя змінні і недовговічні. Те, що добре сьогодні, може бути замінене іншим завтра. Досвід інших допомагає, але не вирішує справи.

(Передрук із Педагогічного Курсу Інститута Заочного Навчання при УВУ, Сарсель, Франція).

Це наша гордість – наша Україна!..

(Вступна лекція з географії)

Тепер Україна має близько сорока п'яти мільйонів населення і є одною з найбільших європейських держав.

У західній Європі немає жодної держави, котра дорівнювала б розміром Україні. Навіть тепер, коли багато українських етнографічних земель не влучено до УРСР, площа України має 602.600 квадратних кіл., тобто понад 230 тисяч квадратних миль. Для порівняння візьмемо кілька найбільших держав Європи. Франція займає площу завбільшки 551.255 кв. км.; Швеція — друга щодо величини європейська держава має 448.528 кв. км.; Німеччина — 356.227 кв. км., а Великобританія — 242.564 кв. км. Деякі славнозвісні в світовій політиці держави як от Бельгія чи Голляндія — мало не в двадцять разів менші за Україну.

Якщо візьмемо під увагу населення України, то ми теж аж ніяк не поступаємося перед іншими європейськими державами, і у нас зовсім немає незаселених чи мало заселених просторів. Щоправда, старі, добре і давно економічно розвинені промислові країни як от Бельгія, Голляндія, Англія та Німеччина більш заселені від України, але зате такі сільсько-господарські країни як Іспанія, Греція, Болгарія мають менше населення на один кв. км. ніж Україна. Ба, більше — деякі розвинені країни як от Швеція чи Норвегія тсж заселені далеко слабше від нас. Пересічно в Україні припадає 70 душ на один квадратний кілометр, тобто майже так як у Франції, де є 70 душ на один кв. км. — До речі, ця цифра репрезентує довоєнне середнє залюднення Європи на один кв. км.

Відносно величини міст України, то в нашій батьківщині є чотири великі промислові міста, що мають понад 500 тисяч населення, тобто Київ, Харків, Одеса та Дніпропетровськ. Безперечно, що в Англії чи Німеччині є значно більше півмільйонних міст (10-11), в Італії є їх 5, а інші країни навіть по чотири не мають...

Маючи таку велику територію і досить густе населення, ми не поступаємось і загальним числом людности. В 1959 році в Україні було майже 45 мільйонів населення, тобто нас перевищує тільки Німеччина, що має близько 75 мільйонів, Великобританія коло 55 мільйонів, Італія до 50 мільйонів і Франція понад 45 мільйонів. Іншими словами кажучи, Україна займає п'яте місце в світі, а є надія, що невдовзі випередить Францію, бо там починаючи від 1935 року більше людей вмирає як народжується.

Великій території Української, покищо Радянської Республіки, відповідає багатство її землі, її підземних надр. З густотою населення пов'язана теж могутність росту господарського, економічного і промислового життя, і хоч сьогодні ворог висмоктує нашу країну різними "п'ятилітками", завтра у вільній незалежній і соборній українській державі загоїмо всі рани і наші багатства обернемо на користь рідного народу.

Дитячі прогулянки до зоологічного саду

Дитячі прогулянки до зоологічного саду

Малята з дитячих садків завжди дуже цікавляться тваринним світом. Зверніть увагу, з яким зачарованням слухають вони байок про своїх любимців лисичку-сестричку, вовчика пане-братчика, зайчика-побігайчика, козю-розю тощо. І не тільки байки цікавлять дівчорю. Відкрийте їм книжку чи журнал із кольоровими малюнками звірят, птахів, риб чи комарів, так вони й оком не змигнуть. Зрозуміло, що вінцем дитячої радості буде мати своє власне звірятко — котика, собачку, пташину в клітці чи рибки в акваріумі. Скільки радощів дає дитині змога нагодувати білку в парку, рибку в ставочку чи іншу тварину.

Усе це разом узятє піддає нам думку, що діти дуже люблять тваринний світ та що їм конче треба більше перебувати на лоні природи, серед любих звіряток. Нормально кожна школа чи будинок, де приміщується дитячий садок, має власний городчик і хоча декілька дерев. Найпростіша розв'язка — набудувати пташників та порозставляти навколо, щоб зимою чи під весну діти могли їх годувати. Літом ця проблема може бути дуже просто розв'язана, бо є змога улаштувати часті прогулянки до зоологічного саду, очевидно, якщо він є в даному місті. В Сполучених Штатах, в Канаді, Англії, Австралії та інших країнах нашого поселення є багато міст з доволі гарними, а то й прекрасними зоологічними садами. Потрібні інформації всякий дістане в кожній публічній бібліотеці. Підготовляючи дітей до такої прогулянки, треба їх наперед познайомити із головнішими родами звірят, показуючи спершу відповідні ілюстрації та даючи загальні описи того чи іншого звіра, птахи, риби, плазуна тощо. Для прогулянки треба вибирати гарний, соняшний день і найкраще йти ранком, коли в зоологічних садах мало ще відвідувачів.

**

В літню пору найбільше поживалення в зоологічних садах буває біля ручаїв. Тут дівчора, та й старші, з захопленням оглядають водне птаство, дивляться як плывуть лебеді, гуси, качки та інші, приглядаються до їхнього нуркування. Досвідчений педагог чи виховник зверне дітям увагу на цікавіші моменти, от хоч би на те, як то лебідь "сушить" ноги після плавання, підносячи спершу одну догори з розчепіреними пальцями, а як вона просохне, то другу, бо це дає йому змогу довго перебувати в воді — інакше шкіра тріскалася б. Можна провести порівняння між дикими і свійськими птахами, і діти, напевне, й самі помітять схожість диких качок чи гусей зі свійськими. Особливо варто звернути увагу на голоси — звуки різних птиць. Ось хоч би звуки лебедів дуже різняться між собою. Одні з них, оті з жовтим дзьобом, видають чудові мелодійні звуки, так схожі на звук труби, а інші, із червоними дзьобами, так ті тільки шиплять. Їх можна пізнати здалеку по їхніх граціозно зогнутих шийках...

А скільки то радісних хвилин проминає дівчорі біля малечі — гусяток чи качат! Деякі з отих пташат зовсім інші на вигляд як їхні батьки. Ось гляньте на маленьких австралійських чорних лебедів. Перш за все

вони покриті срібlistим сірим пухом і мають, не як їхні батьки — кармазиновий, але звичайний, чорний дзьоб.

Ми навели кілька прикладів, але кожний виховник, ознайомлений з тереном, зможе відповідно доповнити огляд і пояснення кожної однієї прогулянки. Кажемо навмисне "кожної однієї", бо на один раз огляду птахів цілком вистачає. На другий раз варто показати дітям риб, на третій вужів, крокодилів, тощо, на четвертий гадюк і так аж до кінця.

Відносно пухнастих звірів, то для їхнього розгляду найкраща зимова пора. На весні вони вилинялі і не такі гарні, як узимку. Добре теж побувати в зоологічному саду і зимою і влітку, щоб діти побачили ріжницю в тих самих звірят. Показуючи та пояснюючи дітям різних звірів, перш за все зверніть їхню увагу на величину. Нехай вони побачать начисто, що білка менша від зайця, а лисиця більша, хоч вовчик більший від лисиці, а ведмідь від вовка тощо. Старшеньким дітям добре теж звернути увагу на зуби звірів: білка і заяць гризуни, бо вони "гризуть", а не відкушують їжу. У лисички та вовчика видно міцні зуби. Цікаво дітям побачити і "місів" — ведмедів — білих та бурих, а то й чорних (кадьяків). Покажіть дітям, як вони кидаються у воду — білий скаче комить головою, а бурий, що привик до лісу, — мов панна, сідає головою вгору. Біля деяких парків є площі, де можна за малу плату повозити дітей на конику-поні, осляті чи у візочку, що в ньому запряжені хорти, олені тощо. Якщо група дітей не завелика і є можливість зробити це — обов'язково зробіть, бо така проїздка зістанеться надовго в пам'яті дитини...

Запізнавши дітей перш за все із звірами, що живуть в Україні, запізнаймо їх теж із звірами країни поселення—Канади, Америки, Австралії, як теж і із звірами південних країн — тигром, левом та іншими хижаками. Не варто поминати в той час інших звірів теплих країн, як от слонів, мавп тощо.

Показуюючи того чи іншого звіра, добре дати цікавіші деталі із життя того звіра, птахи чи іншої тварини, пояснити спосіб його харчування, користь чи шкоду, яку він робить людині, а також розповісти про способи їхнього життя.

Для цієї цілі добре послужить відповідна література в українській та інших мовах, яка дає про це багатющий матеріал.

І на закінчення скажу свою думку-прохання до редакції журналу "Життя і Школа", а саме, щоб запровадила спеціальний куток: "Серед природи", де були б постійно поміщували відповідні статті, бо у нас майже немає відповідної літератури на дану тему.

Застосування “кібернетики” в школах українознавства

Конечність національного самозбереження змушує нас на чужині виховати нашу дитину й молодь на свідомих українців і шляхетних громадян країн нашого побуту. Завданням батьків, церкви, школи і всього громадянства активно включитись у виховну проблему і допомогти собі, щоб наші діти зростали на засадах християнської релігії, на українських державницьких традиціях і на здобутках новітньої науки.

Школи державних народів шукають все нових і нових методів та намагаються зменшити навантаження научного матеріалу шляхами упрощення лекційних викладів, шляхами підвищення учительських кваліфікацій за допомогою найновіших здобутків педагогіки. Постає цілий ряд експериментальних шкіл, де виклади обслуговуються найновішими технічними винаходами, а в тому і фільмами телевізійних передач і фонографами. А все ж таки навіть новітня апаратура не дозволила зменшити дійсного переобтяження учнів навалом нового шкільного матеріалу.

Педагогам відомо, що вже при кінці третьої четверті XIX ст. психологія для вивчення — хоч би мови — перейшла від старого методу збирання фактів, до методи лабораторного експерименту запозиченої у фізіологів. В половині першого півсторіччя нашого віку учені починають застосовувати електро-акустичні, рентгенологічні і математичні методи досліджування. В останньому десятиріччі почались інтенсивно використовуватись нові, більш досконалі і точніші фізико-математичні методи досліджування.

Як вислід стали розвиватись нові галузі науки, а саме — математична лінгвістика, акустична фонетика і математична логіка. Чим раз ширше застосовується в різних галузях науки фізично-хімічні і математичні методи. Ними користується модерна медицина, біологія та ряд гуманістичних наук.

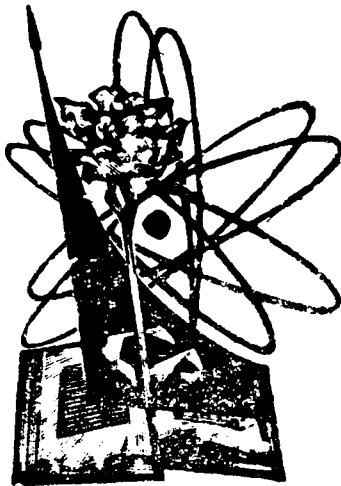
При різних новітніх університетах викладається модерна наука — кібернетика. Що ж це таке кібернетика? Кібернетика — це фактично механічна допомога людському розуму в тих випадках, де треба швидко, докладно і багато працювати. Конкретно — одна людина неспроможна вчислити в одному дні заробітну платню робітникам якоїсь великої фабрики, а машина з великим успіхом цю працю виконує. Далше, Досі в школах учням, студентам, а то й викладачам доводилось запам'ятовувати сотні другорядних маловідомих і малоуживаних слів, дат з історії, хімічних, географічних назв тощо. Сьогодні машини величиною коробки від сірників з великим успіхом можуть зафіксувати і передавати програму, що складається з декілька тисяч слів.

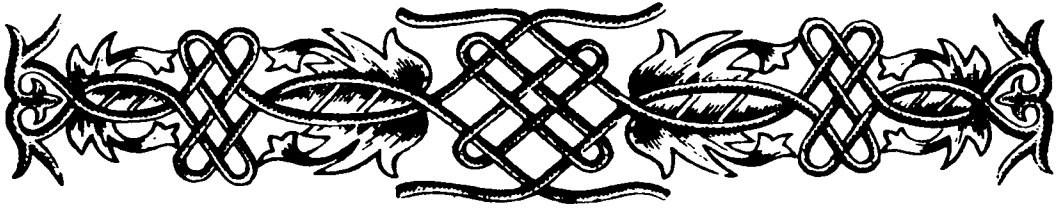
Основне завдання кібернетики — це допомога математичним наукам, але вже з кожним днем чимраз більше, застосовується кібернетика в інших галузях знання. Учені сконструювали машини для перекладів з од-

ної мови на другу, допоміжні у вивченні якоїсь мови тощо. Реасумуючи сказане, доходимо до висновку, що кібернетика намагається створити для школи машини-інформації, розумової праці і пам'яті, як теж машини вивчення, котрі облегшили б працю учнів і педагогів, зробили б її більш економною і продуктивною.

В США, а теж і в інших країнах з великим успіхом користуються в школах фонограмами, де на плівці записані слова прослухують учні, схоплюють їхній зміст і письмово дають відповіді. Для взірця наведу приклад, що так провадяться іспити з англійської мови в Колумбійському університеті. Апарати для рекордування звуку в наші дні доволі дешеві і було б бажане, щоб наші українознавчі школи набули їх для себе і користувались ними при вивченні української мови. Я певний, що успішність нашої молоді і знання рідної мови при допомозі цього методу значно підвищились би.

Це було б, так би мовити, перше застосування "кібернетки" в наших українознавчих школах. Про інші можливості розкажемо другим разом.

Педагогічні вимоги до наших читанок

Дитина наче та губка всмоктує в себе все те, що подають сторінки книжки. Буває, що перша книжка залишає слід у серці дитини на все життя. Читанка — це за букварем друга найважливіша книжка, що як добрий і розумний провідник уводить дитину в наше довкілля і в світ чару та казки. Учні початкових клас довідуються з української читанки про минуле й сучасне нашої батьківщини і українського народу. Конкретно кажучи, початкова українська читанка — це джерело пізнання для учнів, незамінне знаряддя розвитку мови й мислення у дітей та формування самостійної праці над книжкою.

Визначні педагоги України, як от К. Ушинський, Х. Алчевська, С. Русова, Ващенко, Вагилевич та інші віддали багато літ праці і уважали, що виготовлення доброї читанки одне з найважливіших науково-педагогічних завдань. Навіть наш національний пророк Тарас Шевченко склав букваря для наших дітей. На досвіді минулого й сучасного наших кращих педагогів можемо ми, українці в діаспорі, дати нашим українознавчим, рідним школам добрі читанки. Тепер, в часі нормалізації нашого рідного шкільництва, відчувається потреба добрих читанок болючіше, ніж будь-коли.

Як же це зреалізувати, після яких вказівок, за якими планами? Перш за все треба містити в таких читанках конче і найдоступніші для дітей даного віку знання як про нашу батьківщину, так і про наше довкілля, беручи як підставу українську мову і її вимоги до дитини. Моральною основою читанки мусить бути навчання християнської церкви та глибокі патріотичні засади і все найсуттєвіше з українознавства.

Під дидактично-методичним оглядом, як слід складати читанки, може нам служити взірцем читанка К. Ушинського. Він дійшов до переконання, що в читанці конче потрібно подавати вправи на самостійне створення понять і подав у своєму "Рідному Слові" 36 таких вправ. У кожній із цих вправ слова, що означають різні речі чи явища, з'єднані в дві-три групи; назва групи — окреме поняття. Під цими ж групами, надрукованими звичайним шрифтом, подані ті ж самі слова, надруковані курсивом, але тут вони перемішані і учень мусить визначити, до якої саме групи те чи інше слово належить. В цей спосіб учень ознайомлюється з тим, як можна підібрати поодинокі частини із цілого, а з частин створити цілість. К. Ушинський виходив із основних засад: 1) Дитяча уява і 2) Дитячий досвід. На цих двох первнях має опиратись педагог у своїй праці.

Добираючи матеріали для читанок, треба брати під увагу, що, крім пояснювальних завдань, дитина мусить знайти в ній усе те, що допомогло б їй активно включитись у розповідь, а для цього мусить матеріал бути відповідно до віку підібраний. На це спрямовується увагу і при

укладанні практичних завдань при кінці тексту, і при поясненні слів і при ілюстративному матеріалі.

Треба теж звертати увагу на побудову, на конструкцію читанки. З довголітнього досвіду знаємо, що найкраще надається тут конструкція тематична. Кожна попередня тема повинна логічно або хронологічно пов'язуватись із наступною. Поодинокі твори треба розміщувати за спорідненням змісту, ідеї та за логічним зв'язком думок. Така побудова дає змогу створити змістовну і барвисту картину — певну тему і послідовно її розвивати та краще довести до свідомості учнів. На основі так пов'язаних казок, легенд, віршів чи оповідань легко усвідомити дитині цілу панораму — проблему українознавства.

У наших умовах особливо важно звернути увагу на мову читанок. Поминаючи те, що єдино вказана тільки літературна мова, треба починати вивчати її від основних, найзрозуміліших слів, оминаючи важкі, не раз незрозумілі навіть старшим, бо читанка для дитвори в наших умовах не може служити місцем попису знаннів упорядника, але має виконати конкретне завдання — дати дитині потрібний запас слів української мови, дбаючи постійно про їхнє засвоєння і дальший ріст. Читанка, я, повинна служити дитині зовнішньою гімнастикою думки, але не порушуючи єдністю форми і змісту, повинна розвинути у дитини зрозуміння нових понять і явищ, а разом із тим потрібних для їхнього ознайомлення слів і зворотів. Як бачимо, розвиток дитячої української мови дуже залежний від добре побудованих читанок. Добра читанка вводить дітей у світ нових понять, нових слів із ділянок, що не завжди знані їм із щоденного життя, із поточної мови з батьками.

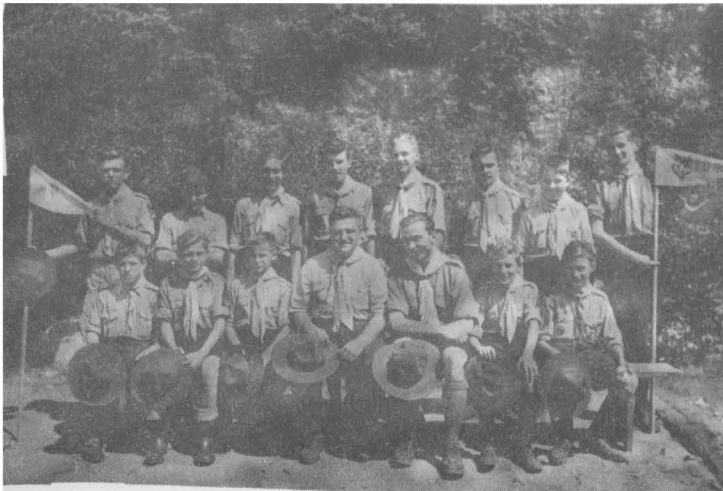
Не слід, боронь Боже, складати читанку, як це досі у нас роблено, за особистим смаком упорядника, випадково, чи після того, які матеріяли пощастило упорядникам підшукати. Я б пішов так далеко, що радив би ОУПК та ШР США розписати конкурс для наших письменників та поетів і після докладних нарад та вказівок нехай би вони виготовили нові матеріяли, підхожі на даних теренах нашого перебування. Тут треба б було брати під увагу підрахунок, скільки та які нові незнані дітям, слова вводяться, чи вони надаються для даної класи, чи тільки для читанок вищих клас. Треба теж мати на увазі, що кожне нове оповідання чи вірш не повинні мати більше як три незнані слова, а не як деякі автори читанок подають по п'ятдесят а то й більше незнаних слів, і річ ясна, дитина в цьому лісі невідомого губиться, відстас, а зрештою знеохочується як до української мови, так і до рідної школи.

Конче треба теж на кінці читанки подати пояснювальний словничок трудніших слів. Цілком ясно, що пояснення до слів мусять бути точні, прості й зрозумілі. Пам'ятаймо, що незрозуміле дитині слово приходить до механічного заучування, а через те поступу в знанні рідної мови не буде. Словництво треба поділити на таке, що дітям невідоме — нові слова, і на таке, котре їм зрозуміле. Слів із попередніх років навчання не зараховується, бо дитина повинна знати і розуміти їх із попередніх читанок.

Дуже важно теж подбати про відповідний зміст читанок. Усі твори мусять бути насичені християнською етикою та любов'ю до рідного краю. Зміст поодиноких творів мусить бути виховний та будуучий. Мо-

*Українська пластова оселя в Квебеку, 1949.
(Парох о.д-р І.Назарко, скавтмайстер-автор).*

Українські Скавти в Монреалі, 1948.

ральне виховання треба сполучити з матеріалом українського національно-християнського виховання. На жаль, багато серед наших упорядників "вільнодумці" і тому питання християнської тематики поминають чи не доцінюють. Ще К. Ушинський писав, що: "На моральне почуття повинен впливати безпосередньо самий літературний твір, і цей вплив літературних творів на моральність дуже великий; той літературний твір є моральним, який примушує дитину полюбити моральний вчинок, моральне почуття, моральну думку, висловлені в цьому творі. Крім цього, всяка щира насолода красою, є вже сама по собі джерелом морального почуття."

Для естетичного видання треба підібрати найкращі зразки української мудрости — казки, пісні, легенди, прислів'я, уривки з кращих творів українських письменників тощо. Все це народне духове багатство мусить служити естетичному вихованню дітей. Дуже допоміжні при цьому культурні і мистецькі, підібрані відповідно до віку, малюнки. Вони мусять служити програмі і органічно включатись у зміст читанки, а не бути тільки прикрасою читанки. Пора зрештою викинути оті всі бездарні всоте передруковувані репродукції застарілих ілюстрацій, — треба йти слідами читанки "Золоті Ворота" із її оригінальними малюнками мистця М. Дмитренка. Не жаліймо грошей на добре видання читанки, бо відповідно добраний матеріал, належне графічне оформлення, включно з відповідним шрифтом та доброякісний папір і оправа книжки будуть помостом при вдержанні нашої дітвори при українстві, збудять в дітей любов до рідної мови і всього, що рідне.

Одне з найважливіших завдань читанки — навчити дитину читати, навчити її рідної мови. А для цього потрібне все те, що вже сказано, крім того, тексти повинні бути ляконічні, сюжети закінчені і мистецькі досконалі, бездоганні під оглядом стилю і мови.

Віримо, що цих кілька думок, зібраних на основі досліду і практики різних фахівців наших і чужих шкіл, будуть корисні, а, крім цього, напевне хтось із наших педагогів подасть до журн. "Життя і Школа" свої власні міркування і тоді можна буде приступити до видання добрих читанок.

Підготова Шевченківського ювілею в школі

Про велич Шевченка й потребу якнайкращого звеличання нашого геніального поета в українознавчих і рідних школах відомо всякому. Остається відкритим питання як саме якнайкраще провести ювілейні святкування в кожній індивідуальній школі.

Школа може влаштувати в цьому ювілейному Шевченківському році надзвичайно багато речей. Тут входить і виставка книжки, цілий ряд доповідей чи лекцій та учнівських рефератів, випуски окремих стінних газеток чи циклостилевих видань із шевченківською тематикою, і улаштування конкурсів для відмічення й винагороди найкращих декламаторів Шевченкових творів тощо.

Маючи великий вибір і широкі можливості проведення совілейних святкувань у поодиноких школах остається проблема самого виконання. Дехто з педагогів думає, що улаштувавши в даній школі шевченківську виставку чи концерт можна відпочивати на лаврах. Ні, друзі, це не так. Треба в цьому ювілейному році постійно вивчати й учити нашу молодь про все, що відноситься до життя й творчості національного пророка. Тут дуже допоміжним буде систематичне вклеювання, в окрему книгу, витинків із різних періодичних видань цього року, можна ще завести окремий альбум де будуть наклеєні різні, тематично пов'язані зі Шевченком, ілюстрації, портрети тощо. Один із моїх колег улаштував "заочні прогульки" в Шевченківські місця. Конкретно кажучи він робив із учнями окремі мапи відмічуючи всі ті місцевості де жив чи пробував, довше або коротше, Тарас Шевченко. Після виготовлення цих карт учні "іздили" під керівництвом учителя в ці місцевості й на підставі попередньо прочитаних описів і споминів "розказували що бачили". Гра була вельми цікава й допомогла учням орієнтуватися в біографічних моментах Шевченка.

Дуже вказаним, щоб учні, якщо є можливість, прикрашували бібліотеку або якусь вільну клясу з нагоди Шевченківського ювілею. Перш за все треба підготувати гарно зроблений, мистецький напис: "150 РОКІВ ІЗ ДНЯ НА-

РОДЖЕННЯ Т. ШЕВЧЕНКА". Після цього треба купити чи зробити гарний великий портрет Шевченка і прибравши його рушником та давши з обох боків роки: 1814-1964. Це все було б на головній стіні. На бокових і протилежній можна розвішати, систематично розставлені репродукції Шевченкових малюнків або малюнків про Шевченка виконаних різними мистцями. У цій кімнаті чи залі можна сходитися на різні доповіді чи лекції з Шевченкіяни. Тут теж можна улаштувати виставку або й кілька виставок книжки та періодики пов'язаних із Шевченком. Можна, замість одної великої виставки (часами всі експонати немає де вмістити), дати виставку чужомовних перекладів праць Шевченка та монографій про Шевченка, доповнюючи їх періодичними статтями в різних мовах. Конче треба зробити виставку, всіх доступних на цьому терені, творів Шевченка — і то як окремих видань так і періодичних. Цікавою буде виставка монографій про Шевченка. Репрезентативно виглядає повна виставка всіх доступних репродукцій мalarських творів Шевченка. — Коротко можна улаштувати кілька цікавих виставок, доповнюючи їх відповідними лекціями. Знаю з власного одсвіду, що кожна лекція, доповідь чи вияснення яке йде в парі з виставкою дає багато кращі успіхи як звичайна шкільна лекція, бо учні наочно бачать речі про котрі мова.

Вельми займава і виховна праця учнів над виданням стінгазетки чи окремого циклостилевого номеру (однорівки) присвяченої Шевченкові. Із власного досвіду знаю, що стінгазетка плюс виставка мають кольосальне виховне значення і неперевершений вплив на учнів. В таку газетку чи циклостилевий журналік учні під доглядом свого учителя й при його активній допомозі, вибирають уривки чи окремі цілі вірші Шевченка, як теж учитель, що в задавав попередньо в різних клясах завдання на різні теми, із Шевченкіяни, справивши ті завдання дає найкращі до друку в журналі чи стінгазетці. Я давав учням, звичайно ділячи теми не тільки на кляси й групи але й окремі гуртки кляси. Одному гурткові давав я завдання на тему "Життя Тараса Шевченка", іншому "Творчість Тараса Шевченка", ще іншому "Романтизм Шевченка", "Національні проблеми в творах Шевченка", "Боротьба Шевченка з Москвою", "Ненависть і боротьба Шевченка з кріпосним ладом", "Звеличування Гетьманщини й Козаччини у творах Шевченка", "Шевченко в обороні покровиджених". "Становище Шевченка до жінки", "Шевченко як педагог" та інші. Такі видання повинні, здібні учні, прикрашувати власними рисунками чи орнаментикою.

Так як ми порушили тему шкільних вправ зупинимося тут, дещо довше над проблемою учнівського конкурсу на найкраще опрацювання з Шевченкіяни. Участь у змаганнях беруть поодинокі кляси або кляси з клясами — якщо є можливість то найкраще хай роблять це школи зі школами. Тематику конкурсних праць обговорюють учителі між собою на окремій нараді. Умовини конкурсу треба оголосити наперед. Треба подбати щоб, перш за все, була необхідна література для поодиноких тем, треба дати обширні вияснення в клясах чи обговорювати поодинокі теми індивідуально з учнями. Нагороджені роботи учнів можна помістити в шкільному чи інших виданнях — в залежності від їхньої якості.

Крім конкурсу письменних робіт треба улаштувати конкурс відчитування чи деклямування Шевченкових творів. Тут теж треба підходити з великою вагою, ба посвятою. Добре дати учням наперед прослухати ці самі

твори у виконанні професіональних мистців, а опісля, після вивчення варто награти деклямацію учня на магнітофоні, прослухавши її справити недостачі й щойно тоді випускати учня з popisом на сцену. Найкращі декляматори-переможці повинні виступати зі своєю деклямацією на спільному Шевченківському концерті.

Якщо в школі мається літературний клуб (такий я zorganizував у нашій середній школі) то обов'язково треба подбати, щоб учні читали не тільки твори Шевченка але й найкращі твори про Шевченка, а таких творів у нас є чимало. Тут згадаємо тільки такі праці про Шевченка як от Наталі Лівницької-Холодної, Павла Зайцева, Дмитра Чуба та інших — усіх не перелічити ж. Як твори Шевченка так і твори про Шевченка можуть бути влічені до конкурсу — я цю ділянку значно поширив і впровадив як конкурсну літературу загальне читання українських мистецьких творів, даючи, зрозуміло, перевагу творам Шевченка чи про Шевченка. Крім цього Шевченкіана була на листі домашньої лектури поодиноких клас.

Необхідно ще в цьому році перевести спільними силами даної школи окремий Шевченківський концерт. Правда, поодинокі громади улаштовують загальні концерти в честь Шевченка і при цьому запрошують всі школи даної місцевости, всі молодечі організації, як от Пласт, СУМ, МУН, ОДУМ та інших а теж громадські й культурні та інші організації даної громади. На нашу скромну думку не буде лиха тільки принесе користь улаштування міжшкільного чи окремого шкільного Шевченківського концерту — найкраще, щоб улаштовувалося такий концерт після загального концерту, щоб не псувати загально-святкового настрою громади. Які точки давати на такий шкільний концерт, тобто які доповіді виголошувати, які пісні співати, які вірші деклямувати тощо, не будемо дораджувати, бо кожній учитель, що тим займеться знає про це або зорієнтується на місці, знаючи свої мистецькі спроможності. Скажемо тільки, що тут повинен диригент децидувати які пісні треба відспівати, мистець-декляматор (якщо є такий) які вірші виголошувати і вчитель-літератор яку тему для доповіді(ей) обрати... Дуже важливо ще, щоб мистець-декоратор оформлював сцену, графік мистецьку сторінку виставки тощо.

Якщо школа має свій драматичний гурток то варто приготувати сценічну виставку, як ось "Назар Стодоля" — Шевченка чи навіть меншу річ, інших авторів про Шевченка.

На закінчення звернемо увагу, що належне проведення Шевченківського ювілею в 1964 р. це вельми важлива справа і шкільні ювілейні комітети повинні таки добре попрацювати, щоб ці святкування вдалися якнайкраще й принесли моральну користь. Діти — майбутні наших громад, нашого народу й майбутньої незалежної держави, як ми їх виховаємо такими матимемо їх! Шевченківський ювілей при відповідних зусиллях і належній праці може принести великі моральні успіхи й зістане великим виховним чинником. Все це вриється глибоко в дитячі душі й буде чи не на все життя ярким смолоскипом-дороговказом в майбутньому житті.

Приготування до лекції історії України в нижчих класах

Щоб лекція пройшла насправду успішно, *вчитель мусить сам належно до неї приготуватися*. Після належної підготовки лекція ведеться плавно, чітко і зрозуміло, а вчитель не збивається з раз обраної дороги та не плутає або не вриває думок після дитячих запитів.

При підготовці лекції *необхідно насамперед в'ясувати собі матеріал чи його зміст*, який треба виложити дітям в часі лекції. *Обмеженість знання предмету чи непророблення лекції вчителем дуже від'ємно впливають на учнів не тільки в часі навчання; саме через те вчитель тратить теж у дітей авторитет*. Діти бистрі і спостережливі. Вони миттю відчують непевність чи недостачі вчителя та використовують це зі шкодою для нього.

Після пророблення матеріалу *вчитель роздумує над тим, як найкраще виложити його своїм учням*, щоб вони не тільки засвоїли зміст, але й полюбили його — захопилися даним змістом і з напругою ждали наступної лекції.

Учитель може в часі лекції висунути наперед важливіші моменти, а опісля подати цілість лекції, або навідворіт. — *Важне, щоб завжди придержуватися логічного мислення*, бо думання дітей, так же як і думки дорослих, підчинені логічним законам. Нелогічність думок чи нелогічне пов'язання вчителя може викликати у дітей нехоть до даної лекції, а то і до самого предмету. *Рівночасно з виложенням нового матеріалу не слід забувати повторити старий*. Для цього завжди треба належно розділити час.

Важне не тільки те, щоб думки вчителя були ясні й зрозумілі, але теж мусять бути розбірчиві, рухи й постава певні і поважні і т. д.

Найважлише те, щоб лекція була жива, щоб учитель переповідав її з захопленням і любов'ю, бо тоді діти підсвідомо піддаються настроєві вчителя та самі захоплюються й стають любити даний предмет.

Виклад історії вимагає особного стилю. Треба завжди мати на увазі, що навчання історії все є під непереможним впливом актуального життя. Історик — людина жива, людина даної епохи, даного краю й народу, якоїсь суспільної класи та людина означеного фаху, що надає забарвлення його думкам — досліджувачим і творчим. Безоглядний об'єктивізм тут немислимий. Історія це не тільки "світло правди", але й "учителька життя". Хто не розуміє сучасности, не розуміє пройшлого. Добрим учителем не може бути той, хто байдужий на життя наших днів. Тільки творець сучасности може зрозуміти і зглибити пройшлое. Наука історії в рідній школі мусить служити життю.

Як згадано вже, не слід дитячі уми перетяжувати нашими невдачами чи темними картинами з нашої історії. Не засіваймо в дитячі душі песимізму і зневіри. *Даймо їм змогу активно переживати радісні й горді хвилини з нашого пройшлого*. Зацікавмо їх так, щоб опісля вони самі відтво-

рювали собі оті картини. Допоміжними в цьому будуть нам національні святкування та роковини, які святкує місцева українська громада, бібліотека, вистави, фільми та пісня з історичною тематикою, альбоми мистців, поштівки, портрети та інші історичні ілюстрації, участь дітей у сценічній самодіяльності та інше. Ці речі слід обговорювати в часі лекції і нав'язувати до нашого матеріялу.

Пам'ятайте, що ваші лекції це не буде суцільний виклад усієї історії, а висунення лише деяких важніших моментів, котрі завжди треба доповнити ілюстраціями, мапами та іншими реальними речами.

Зовнішній вигляд і поведінка вчителя

Безперечно, що в праці вчителя найважливіші його фахове знання й педагогічний досвід, але чималу роль відіграють і його зовнішній вигляд та поведінка в класі.

Учитель в пом'ятому убранні, з розстібнутими гудзиками, не голений, з брудними руками викликає невдоволення класи.

Учитель, який щоденно змінює інше убрання та ще й різних фасонів, розсіває увагу дітвори. У моїй учительській практиці були випадки, що нова шпилька в краватці, зміна черевиків на інші або новий спортивний костюм розсівали увагу всіх чи частини учнів. Тому як правило я завжди одягав гарні, але скромні і не крикливі убрання й краватки.

Щоправда, кожний досвідчений учитель це знає, і це було б радше дружньою порадою для молодих колег педагогів.

Далеко важливіша поведінка вчителя.

Учитель мусить мати серйозний, але привітний вираз обличчя. Він мусить мати опановану міміку, яка часами картає чи учить без слова. Треба ховати свої почування, це вже є справжнє мистецтво, що ним користується кожний добрий педагог.

Особливо важливий погляд учителя. Він може бути батьківсько-люб'ячий, серйозно-картаючий, легко-іронічний, підбадьорливий тощо.

Рухи вчителя теж дуже важливі. Хода вчителя, уміння ввійти в класу, сісти за кафедру, встати, пройтись поміж лавками, зупинитись перед учнем — це теж артизм. Вільно підтягнутий, зосереджений в собі і опанований в рухах, учитель з місця напівопановує дисципліну в класі.

Треба й на рухи звертати увагу. Вони повинні бути натуральні, з експресією. Учителі-початківці дуже часто забувають (хто з нас цього не робив?) і або відвернуться від класи, або стануть боком і не охоплюють зором усіх учнів. Це важливе, бо від поля зору вчителя залежить активність учнів у праці та їхнє зосередження і дисципліна. Тому то досвідчені педагоги, не раз в часі викладу звертаються до менш зосередженого учня і питають, про що мова — це впливає й на інших. Ні в якому разі не рекомендується вчителеві як охлялість, так і надмірна метушливість. Все слід робити в міру, все з розрахунком, все обдумано...

Знаю одного вчителя, який з привички постійно перебував у русі — ходив по класі. Учні слідкують увесь час за ним, розпорошують до певної міри увагу й у висліді рівень їхніх знань нижчий ніж був у тій самій класі минулого року з іншим учителем. Я звернув йому дружню увагу і тепер усе гаразд...

Те ж саме з модуляцією голосу вчителя. Треба бути артистом. Треба вміти володіти голосом. Учитель мусить знати, коли і до кого піднести тон голосу. Темно голосу, чіткість, дикція, наголос на слова чи цілі думки, перерви в мові, чи інтонація дуже і дуже важливі. Один із відомих українських педагогів каже, що він потрапив одну думку "ходи сюди!" висловити в двадцятьох відтинках.

Річ ясна, не від кожного вчителя рього конче вимагається, але вперта праця над собою багато дасть і це допоможе йому в його праці — дасть кращі наслідки в опануванні знаннів учнями.

За кращу успішність в навчанні

(Методично-психологічні вказівки для шкільної молоді)

Теперішня модерна школа дає учням більше знань, ніж давніша, зате і вимагає більше праці, як колись. Для деяких учнів, особливо для тих, що мають нижчий від середнього рівень розвитку, доводиться чимало напрацюватись, щоб опанувати шкільну програму.

Чи не найважливіша проблема в науці — це економний розподіл часу при виучуванні різних предметів та виконанні домашніх завдань і читанні потрібної літератури. Щоб успішно виконати всі шкільні завдання, конче треба підібрати індивідуальну методику навчання.

В основному існує дві методи навчання: 1) Лекції і записування лекцій у школі; 2) Праця дома при допомозі потрібної літератури. Обидві згадані методи доповнюються, але часто одна має перевагу над другою. Перш за все, щоб учні могли успішно користатися з викладів — викладач мусить бути мистцем своєї справи і мусить викликати зацікавлення в учнів до свого предмету. Не всі викладачі мають цей дар, хоч здебільшого добирається добрих знавців даного предмету. Якщо виклади сухі, а особистість педагога викликає в учнів будь-які застереження, то цілком зрозуміло, що з лекцій скористається дуже малий відсоток учнів, і якщо вони не присвятять більше часу другій методиці, а саме праці вдома, то матимуть недостатні знання з даного предмету і кінцевого іспиту не складуть. В юному віці учень керується почуттями і тому антипатія до викладача чи труднощі в схоплюванні основного в його викладах можуть збудити нехоть до даного предмету в цілому. Якщо цей предмет побічний, то ще не біда — його можна замінити іншим. Гірше з основними предметами, що їх конче вимагає школа. В такому разі нехоть може дуже погано відбитись на психіці учня і пошкодити в його дальшій життєвій кар'єрі, яку він думав зробити через продовжування студій у певній ділянці.

Розгляньмо докладніше методику навчання вдома, поза школою. Тут теж є два основні принципи: а) Одна група учнів любить працювати індивідуально, самотужки; б) Друга — працює колективно. Індивідуалісти, звичайно, працюють самі. Вони ретельно виконують домашні завдання, вивчають заданий матеріал, вишукують і читають потрібну літературу та розв'язують всі трудніші проблеми. Друга група учнів працює збірно і тільки конечні речі проглядає і вивчає індивідуально. Є ще й такі, що покладаються не на свої сили, а на ласку й допомогу товаришів. Вони списують від них домашні завдання, звичайно, не дослівно, а часто їх переробляють на власний смак, беруть часом готові ідеї і висновки.

Це аж ніяк не значить, що такі учні гірші чи "упосліджені талантом". Дуже часто вони більш розвинені від попередніх, тільки метода викладів або сам предмет створюють їм труднощі, і вони, не підготовані відповідно, йдуть по лінії найменшого спротиву. Змушені конечністю, такі учні, "виковують матеріал напам'ять" і щойно тут починається трагедія.

Для ілюстрації наведемо такий приклад: "Студент Х мав геніяльну фотографічну пам'ять. Для нього було надзвичайно легко прочитати

досить довгого вірша, газетну статтю чи заданий у школі матеріал і повторити дослівно, без найменших пропусків. В гімназії він закінчив курс найкращим учнем і записавсь на дальші студії в каледж, узяв філософію і... виявилось, що він зовсім не міг дати собі ради. Справа проста. При заучуванні цього предмету потрібне думання і тому його феноменальна фотографічна пам'ять дістала в лоб. Він мусів змінити предмет, беручи те, до чого був найбільш здібний.

Проте це не значить, що кожна людина з феноменальною пам'яттю поступається місцем людям з пересічною пам'яттю та виробленим способом мислення і критицизму. Моцарт, прослухавши раз або двічі якийсь музичний твір, теж запам'ятував його, але він мав власну критичну думку і це допомагало йому в його творчій праці. Тарас Шевченко теж мав геніальну пам'ять. Він знав прекрасно багато народніх пісень, різних поетичних творів і швидко все запам'ятовував. Це все було дуже допоміжне у його власній творчій праці.

Пам'ять прекрасна річ, та вона залежна від якихось, і досі психологами не досліджених, внутрішніх мозкових зв'язків. Все це залежне від наших нервових звоїв. Для одного студента такий і тільки такий спосіб навчання успішний, а для іншого протилежний. Одна метода доводить до швидкого і успішного ефекту, а інша вимагає більше праці, більше енергії і зусиль і дає гірші висліди. Метода дії це найважливіша річ і до цього кожний студент мусить дійти сам, а якщо це для нього зтяжко — конче треба порадитись із фахівцем-психологом.

Для зрозуміння цього важливого чинника скеруємо увагу студента в ділянку спорту. Тут кожний спортсмен має власну методу, власні способи. Ті найуспішніші спортсмени здобувають високі рекорди не тільки завдяки доброму тренуванню та власним методам, але й через відповідну дієту. В науці теж є багато чинників, які можуть допомогти або пошкодити. Перш за все треба звернути увагу на *раціоналізацію часу*. Кожному відомо, як багато часу забирає виконання щоденних функцій, як от їжа, сон, умивання, вбирання, транспортація в школу і виконання інших обов'язків щоденно повторюваних в школі.

Кілька модерних науковців, опрацьовуючи цю ділянку, створили власні методи і схеми дослідів над доточасною здібністю учня.

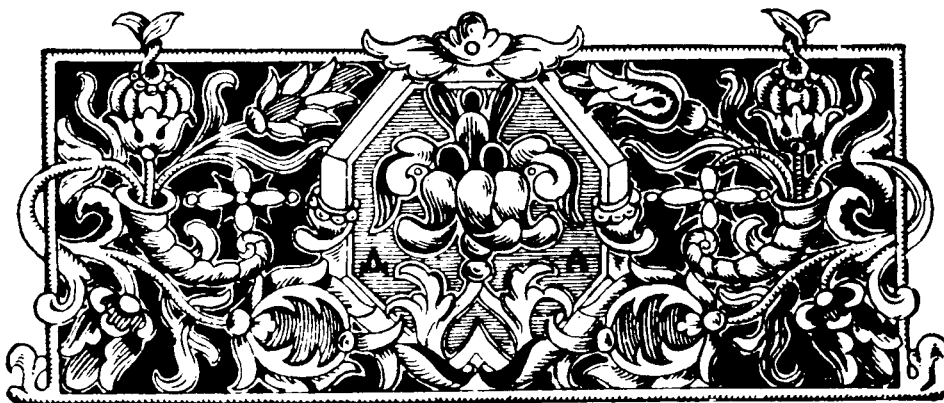
Зреасумувавши деякі найважливіші з них, подаємо певний взірець, який покаже кожному студентові його успішність або недотягнення: 1) Коли ви слухаєте виклади, приготовляється до лекції або читаєте книжку, то чи приходять вам на думку певні запити чи проблеми, не зв'язані із даною темою? 2) Чи маєте звичку звертатись до когось із проханням про вияснення незрозумілих питань чи проблем? 3) Чи трапляється таке, що ви вивчаєте даний предмет, не розуміючи його? 4) Підготовляючись до викладу із шкільного підручника, користується іншими джерелами з своєї власної ініціативи, чи задовільняється підручником? 5) Пишучи домашнє завдання, семінарійну працю тощо, "відписуєте" певні відступи (навіть із малими змінами) з іншої літератури, чи опрацьовуєте самі? 6) При зустрічі із фахівцями даної ділянки, стараєтесь здобути від них дотичні інформації, чи залишаєтесь при самовистачальній методі? 7) Чи ваші книжки і нотатки хаотичні та чи вам часто доводиться губитись в них і витрачати час на упорядковування або знайдення сенсу записок? 8) Чи тратите дорогі хвилини марно перед приступленням до праці? 9) Чи успішно і швидко працюєте тільки вночі, чи теж і серед дня? 10) Іду-

чи кудись із дому або на прогулянку, чи берете з собою книжку або нотатки з викладів, щоб проглянути їх по дорозі? 11) Чи багато часу витрачаєте на слухання різних пліток і чийогось базікання? 12) Чи маєте почування, що коли б ви хотіли, коли б завзялись, то могли б зробити далеко більше ніж дотепер? 13) При читанні літератури на дозвіллі (романів, газети тощо) легко вам прочитати 250-300 слів на хвилину? 14) Чи ви перечитуйте свої нотатки з викладів (принайменше найтрудніші) не пізніше як один день після викладів? 15) Студіюючи якийсь предмет, застосовуєте власну методи чи систему, що, на вашу думку, допомагає вам краще запам'ятати і схопити суть? 16) Чи шкільна програма, включаючи виклади і працю вдома, є єдині, яким ви присвячуєте час, чи маєте теж побічні завдання або розваги?

Проглянувши усі ці питання, слід на кожне з них подати совісну відповідь — так або ні. Написавши відповіді, треба на папері подати одну точку для позитивних відповідей під числом 1, 4, 6, 10, 13, 14 і 15, як теж одну точку для всіх негативних відповідей на числа 2, 3, 5, 7, 8, 9, 11, 12 і 16. Ідеальна кількість позитивних точок повинна бути 16, бо самозрозуміло, — чим менш негативних точок, тим краще і тому конче треба працювати над тим, щоб довести до якнайкращої кількості, що допоможе вам удосконалити власну методи навчання із найкращим вислідом.

І на закінчення треба ясно сказати, що немає універсальної методи навчання. Щоправда, є певні універсальні принципи, включені в методи навчання, але головне — знайти свій власний, індивідуальний підхід до такої методи, що буде найбільш відповідати даній одиниці і який виявиться найуспішнішим, тобто дасть найкращі висліди при мінімумі зусиль.

Якщо цього роду статті викличуть зацікавлення в ширшому колі студентів — у черговому числі подамо перелік і вияснення декількох метод навчання, застосовуваних як у європейських, так і в американських інститутах (каледжах) та університетах.

БАТЬКИ
ТА ДІТИ

Співпраця батьків зі школою

Головне завдання учителів Рідних Шкіл — дати нашій дівчорі знання з українознавчих дисциплін, але в наших умовах його дуже важко виконати, бо діти, крім того, що перевтомлені цілоденним навчанням у державній школі, ще й чують навколо не українську мову. Щоб учителі Рідних Шкіл могли виконати належно свій обов'язок, їм конечно потрібна допомога від батьків.

Розгляньмо ж хоч побіжно ту батьківську допомогу. Перше за все дитині чи дітям треба створити відповідні умови для навчання українознавчих дисциплін, отже, слід купити відповідні шкільні підручники, мапу України тощо. Дуже важливе, щоб дитина мала окремий куток чи кімнатку. Під час її праці повинен бути в домі спокій, також не слід дитину відривати від навчання побічними запитаннями чи користуватися без нагальної потреби з її послуг.

Найкраще як дитина сідає за книжку вдень. Недобре також, якщо вона вчиться задовго. Зробіть для неї після кожних сорока чи п'ятидесяти хвилин навчання десятихвилинну перерву.

Кімнатка, де дитина вчиться, мусить мати свіже повітря, тому провітруйте її частіше. Не дозволяйте дитині учитися лежачи чи під час їжі. Звертайте увагу, як вона сидить, чи не горбиться при читанні або писанні.

Багато батьків зовсім не цікавляться дитиною. Вони кажуть, що це справа школи й учителів. Деякі цікавляться навчанням забагато і навіть виконують завдання, що їх дістає дитина в школі. І так і так недобре. Дитині треба допомагати, треба цікавитися тим, що вона знає, як вона учиться, чи виконує домашні завдання. Якщо дитина має труднощі в науці чи у виконанні шкільної вправи — допоможіть їй, роз'ясніть, але ніколи не пишійте такого завдання для дитини самі. Дуже добре, як батько питає щоденно дитину, що вона вчила в школі, чого вже навчилася.

Якщо вона має завдання вивчити напам'ять віршик — послухайте, як вона його вивчила. Якщо вчитель дав дитині завдання прочитати якусь книжку, допильнуйте, щоб вона ту книжку прочитала і перепитайте, чи вона знає її зміст.

Відомо, що в наших умовах батько втомлений цілоденною працею на фабриці чи деінде, а мати домашніми справами та сім'єю. Все ж таки ви мусите знайти час для дитини чи дітей, що ходять до Рідної Школи. Ваша щільна співпраця з учителем допоможе нам затримати дитину при українстві й зацікавить її українською мовою, історією, культурою. Відвідайте час від часу директора чи вчителя Рідної Школи, переговоріть з ним про знання і зацікавлення вашої дитини. Слідкуйте за обіжниками Рідних Шкіл, а в тому передплатіть і читайте ваш журнал "Рідна Школа".

Пам'ятайте, що наука це важка праця і привчайте до цього свою дитину. Багато батьків уважають науку в Рідній Школі за забавку. Деякі так і кажуть, що послають дитину до школи тому, що хочуть мати кілька годин спокою. Таке ставлення до справи — каригідне. Пам'ятайте, що педагоги Рідних Шкіл це не няньки для ваших дітей, але люди науки, які в невідрадних для них самих умовах посвячують свій час і здоров'я для того, щоб допомогти вам затримати дитвору для себе, для української спільноти, для національних ідей.

Мало того, що деякі батьки не звертають належної уваги на те, якою мовою їхні діти розмовляють між собою, але є ще й такі, що кажуть своїм дітям говорити до них неукраїнською мовою, бо вони хочуть ту мову вивчити.

Пам'ятайте теж, що дитину треба зацікавлювати українськими справами. Вона повинна мати свою українську бібліотечку, передплатіть їй дитячий журнал, розкажіть їй цікаву казку чи історійку, не говоріть при дитині про негативні чи від'ємні сторінки еміграційного чи домашнього життя в рідному краю. А вже аж ніяк не можна критикувати при дітях учителів! Про негативи вона дізнається сама як виросте, а покищо збудіть у ній любов до України та до рідного народу, очевидно, пам'ятаючи про вияснення кривд, що їх заподіяли нам вороги. Час від часу підіть з дитиною на добру українську виставу чи концерт. Дотримуйтеся вдома наших традиційних звичаїв, відвідуйте з дітьми українську церкву та інші українські родини, особливе ті, де є дитячі ровесники.

Рідна Школа тільки при вашій, батьки, допомозі, зможе належно виконати своє завдання і вчителі передадуть вашим дітям потрібні знання.

Рідна Школа чекає на ваші діти!

І знову зближається новий шкільний рік. Батьки зайняті турботами впису дітей до найкращих та найдогідніших шкіл та підготовляють до цього свою малечу. Уряд та вчителі належно готуються, щоб привітати своїх dorостаючих громадян та забезпечують школи всім, що необхідне в праці.

Готуються теж і українські Рідні Школи, тобто вчителі, церкви та організації, які утримують школи. Підготовляється і частина українського громадянства. На жаль, тільки частина, бо як показує статистика, досі лише десять відсотків нашої дітвори ходять до Рідних Шкіл.

Щоправда, в Торонті рідношкільна справа поставлена найкраще на всю Канаду, бо маємо 17 шкіл із п'ятдесяти вчителями й катехитами та біля півтори тисячі рідношкільної дітвори, але це тільки десять відсотків і того замало.

Багато батьків і досі не усвідомлюють собі ваги українознавчих шкіл. Із різних причин вони й досі не вписали дітей до своєї рідної школи. Одні свято переконані, що наука двох мов дається дитині дуже трудно і що на цьому тратить наука в державній школі, хоча багато вчителів англomовних шкіл заперечили це абсурдне твердження доказами, що ті діти, котрі вивчають і знають інші мови прекрасно вчаться в державній школі. Інші, знову, жаліють дитину. Кажуть, що вона перевтомлюється у двох школах, а в той же час їхні діти товчуться на вулиці у невідповідному товаристві, зачитуються отруйними коміксами чи сліпають над гангстерськими фільмами телевізорів. Наслідки такої "дбайливості" батьків не дають на себе довго ждати. Під впливом тих чинників діти асимілюються, деморалізуються, а нерідко йдуть на лиху дорогу. Не твердимо, що так є в кожному випадку, але застрашливі факти насувають такі думки...

Посилаючи дитину в Рідну Школу, ми не тільки зберігаємо її від лихих впливів, але й зберігаємо її для себе, для української спільноти, бо як писав Шевченко, треба чужого наувчатись, не цураючись свого...

Ми віримо, що батьки, котрим в жилах пливе українська кров, а в грудях б'ється щире серце призадумуються над нашим палким закликом і ще сьогодні впишуть свою дитину чи дітей у одну із сімнадцяти торонтонських Рідних Шкіл.

Від батьків і тільки від батьків залежить чи ми за кілька десятків літ будемо сухою галузкою відтятою від рідного пня — України, чи наші діти виречуться перш за все нас самих і нашої спільноти, а таких прикладів в останньому шістдесятилітті записано поза межами України дуже багато.

Подбаймо про те, щоб батьківський дім, українська Церква і Рідна Школа були кузницею виховання сильних характерів і свідомих своїх завдань нащадків. Якщо, за словами великого гетьмана Мазепи, "будемо всі тягнути в один гуж", то нам удасться найбільший скарб родини — дітей — увести в життя чистими мов хрусталь і вони стануть щирими українцями і добрими громадянами країни.

Об'єднання Українських Педагогів Канади вже десять літ працює виключно над рідношкільними справами, а єдиний виховний журнал у

вільному світі п. н. "Рідна Школа" п'ять літ інформує та дає поради як батькам так і вчителю. Кожний свідомий наших завдань українець повинен ще сьогодні прийняти в свою хату щирого друга і порадника — журнал "Рідна Школа", тимбільше, що річна передплата \$2.50 для кожного доступна. Редакція "Рідної Школи" із приємністю дає всякі потрібні поради відносно впису дітей у Рідні Школи чи на Курси Українознавства, як теж у справах трудних виховних проблем. Звертайтеся на адресу: 39 Індіан Ровд, Торонто.

І на закінчення — пам'ятайте, що в Рідній Школі наше майбутнє, тож нехай у цьому році не буде жодної дитини, яка не була б вписана до одної з наших українських шкіл — не тільки в Торонті чи Канаді, але скрізь у вільному світі, де є наші більші скупчення.

(Заклик до батьків, виголошений д-ром В. Луцевим із радіовисильні "Пісня України" в Торонті дня 22. 8. 59).

Мати за ґратами...

(На марґінесі виховної проблеми советського та американського світів)

1. МАМО, ДЕ ТИ?

Минулорічні лютневі морози не довго тривали, але добре далися нам в знаки. Ідучи на щоденну працю, я обсервував публіку в трамваях і автобусах, що ними доводилося мені користуватися в Торонті. Особливу увагу звернув я на п'ятох жінок, а радше матерів, котрі день-у-день їхали із своїми діточками на працю.

Перша, як пізніше довідався, була новоприбула ірляндка. Вона мала двоє дітей. Одне немовля-дівчинка і старшенький хлопчик. Скромно вдягнена, тулила до себе немовля і держала за ручку посинілого від морозу хлопчика. Я допоміг їй кілька разів сісти в трамвай і ми розговорилися. Чоловік кілька місяців без праці, а вона робить по кілька годин наймичкою в багатій родині північного Торонта. Чоловік шукає праці, тому їй доводиться брати дітей з собою. Вдома злидні, ніколи немає цента в кишені, діти не мають належної опіки, наражені на перестуду і хворобу — та нема виходу. Мати за ґратами — здана на ласку долара.

Молоденька мати німкеня, зі скорбними голубими очима, стоїть на сніговії, тремтить від холоду, і горне до себе дворічну чудову дівчинку. Дитина теж заkostenіла від холоду, а мати від болю мало не плаче. Та годі чимсь зарадити. Вона працює прачкою в багатій родині, бо чоловік хворий в шпиталі, а жити ж треба.

Українка канадійка з двома дітьми вистоює на морозі і тулить-горне до себе діток, ідучи рано до праці. Чоловік помер, а вона лишилася без жодного матеріального забезпечення. Діти виростають без належної опіки, а вона тягне важке ярмо, щоб забезпечити їхнє існування, щоб здобути їм кусок хліба щоденного.

З двома іншими не доводилося мені говорити, але й вони, мабуть, не добровільно їдуть з малими дітьми на працю. Вони тяжко перепрацюються, а бідна дівтора питає: "мамо, де ти?" і не має відповіді, мати за ґратами мусу. Життєві злидні примушують її працювати на чужих...

2. МОРГЕДЖ, ТЕЛЕВІЗОР, АВТО...

І не тільки матері з маленькими діточками працюють. Працюють теж такі, що їхні діти можуть ходити в дитячі садки, де хоча добру опіку мають. Ба не тільки такі, працюють і ті, що їхні діти ходять в початкову чи середню школу. Багато з них працює. Працює, бо над хатиною нависли морґеджі, працюють, бо у сусідки є телевізор, отже, і їм треба мати, а чоловік не в силі заробити, бо високі кошти прожитку та й інші потреби чи борги, з'їдають все до останнього цента. І йдуть матері на працю, а діти після школи ідуть на вулицю. Ідуть до таких самих без опіки дітей, ідуть у невідповідне товариство. Ідуть туди, куди не слід іти, і там деморалізуються, відчужуються від своїх батьків, потопають в чужому морі і пропадають для нас раз назавжди. У батьків на це немає часу...

Вони ще телевизор, ще нове авто, ще чорта з рогами купити хочуть, а їхні діти пропадають. Пропадають для них самих, непомітно, але постійно відчужуючись і ігноруючи своїх батьків. Їх виховують камікси, ковбойські фільми, вулиця, більшість лихих телевізійних програм і невідповідне товариство... А матері в тюрмі, вони за ґратами матеріального божка... Мати замість виховувати дітей — працює, бо хоче купити телевизор чи нове авто!...

На марґінесі совєтської преси ще частіше стрічаємося з отими проблемами виховного характеру. Ось декілька найхарактеристичніших моментів...

3. ДІТИ БЕЗ МЕТРИКИ...

В одному з чисел "Літературної газети" Е. Серебровська порушила це важливе питання. Вона розповідає про кривду, що її заподіяно безіменним дітям, а їх після війни немало. Щоправда, мертва точка закону, зрештою, такий увесь совєтський закон, каже: "Совєтська держава охороняє всіх дітей". Та прийшла зміна і закон змінено, бо: "деякі жінки використовували мужчин фінансово, закидуючи їм безпідставно батьківство, хто зна де знайдених дітей". І тут починається трагедія. Учителька однієї з львівських шкіл пише, що в неї багато дітей, які замість батьківського прізвища та імени мають чисте місце в метриці. І то, як каже ота учителька, Н. Івшина, ті діти добрі, розумні, "та й матерів їхніх я знаю: вони чесні і скромні працівниці". Оті підсовєтські, часом ні в чому не повинні матері теж за ґратами. За ґратами жорстокої точки закону. Церкви не мають права видавати шлюбних документів і метрик, а з державної реєстрації не всяк користає, і от виходить аномалія.. Темні типи, людяці без совісті, особливо якщо вони на державній посаді чи партійні, ховаються за мертвою точкою закону і використовують не тільки матір, але й роблять на все життя нещасливими отих діток.

4. ДІТИ БЕЗ МАТЕРІ...

Під час війни батько кидає матір і живе з іншою. Правда, він бере з собою доньку Асю, але якраз це й був початок усього лиха. Дівчина росла на вулиці, як сказано в одному з чисел "Молодої України", не закінчивши кидає школу, учає на різні гулянки в колі молоді непевної репутації, але як батько, так і мачуха не звертають на те уваги. Прийшло те, чого слід було сподіватися. Шіснадцятилітня Ася стала матір'ю. Батько дитини — суджений за хуліганство Петро, — зникає. Ася вертається до матері, хоча трибу розгульного, аморального життя не кидає. Нарешті виходить заміж, але не дбає ні про дітей, ні про чоловіка. Кінець кінцем розходяться. Сина забрав батько, а дівчинку залишено при хворій бабусі і матері, гіршій від собаки. На дитину боляче дивиться. Воно брудне і майже завжди голодне. Спить на долівці, підстиляючи під себе ганчірки. Дитина мовчазлива, замкнута сама в собі. А мати породила двоє дітей і кинула їх на "призволяще" — вона за ґратами легкого розгульного життя та грошевої наживи... Такі взірці подибуємо не тільки в Дніпропетровську, вони ознака "веселого і щасливого життя" і стрічаються по всіх країнах Совєтського Союзу.

Оцих кілька сумних картин нехай будуть відповіддю, чому батьки втрачають дітей. Вони вияснюють, чому, як каже проф. Інституту Сту-

дій над Дитиною при Торонтонському Університеті д-р Вільям Блец, 101% дітей займається онанізмом. Вони вивчають, чому брукова порнографія доводить до того, що немалий відсоток, як свідчать лікарські огляди, дівчат-підлітків, отих "тін ейдж" утрачають незайманість. Вони вивчають, чому одинадцятилітній хлопчина в Торонті топить двох менших від себе. Вивчають, чому трапляються так часто грабункові напади малолітніх, чому так багато "безпритульних" в советах, чому на порядку денному гвалти, морди і грасування бандитських ватаг підлітків...

5. МАМО, РОЗЛАМАЙ ГРАТИ!

Дорога мамо, визволься із-за ґрат мамони, зітри полуду з очей і подумай над своєю дитиною. Подумай, мамо українко, над своїм найбільшим скарбом, бо утратиш його. Присвяти своїй дитині більше часу, не гонись за багатством чи злудними оманами. Відвідуй з своїми діточками церкву, пошли їх в українську школу, запиши їх в культурно-освітню і виховну молодечу організацію. Подумай над майбутнім своєї дитини ще сьогодні, бо завтра може бути пізно!

"Prosvita" Reading Ass'n., Winnipeg, Manitoba
Плекання духового життя дитини

"Mens sana in corpore sano!"

(Лат. прислівка)

Ще стародавні народи, особливе греки і римляни, дбали про плекання тіла своїх дітей. І за наших часів батьки приділяють велику увагу тілесному вихованню дітей. І не тільки батьки — про це дбає ще школа і держава.

Такий підхід правильний, але не треба забувати, що плекання і догляд духового життя дітей багато важливіше від фізичного. Ці два процеси можна і треба сполучити, але ніколи не забуваймо за другий, за духове виховання дитини. Духове виховання повинно зайняти перше місце. Який великий вплив мають духові якості — бачить кожний з нас на дрібних щоденних прикладах. Найкращим прикладом буде наше моральне самопочуття і душевний спокій після кожної сповіді, після примирення з Богом. Велику насолоду дає потіха в горі від близької нам людиці. Духове виховання народу, дух нації теж мають колосальне значення. Історія вчить нас, що нація в хвилинах переломових, в хвилинах національного іспиту, в той час, як її майбутнє було покладене на терези, знаходила силу волі і гарт духа і виходила з найбільших нещасть переможно. Уважно переглядаючи нашу історію, бачимо, що завжди українська зброя перемагала, коли мораль народу і дух нації були незламні, зате у хвилинах духового маразму ми програвали, нерідко навіть тоді, як перемога мусіла б бути за нами.

Не тільки церква і релігія звертають увагу на духове виховання, новітня медицина доводить, що нервова система людини має рішальний вплив на фізичний стан людського тіла. Фізіологія доводить, що вища нервова система, особливо мозок, керують функцією цілого організму, а в тому і серця, легенів, шлунку, кишечника, нирок тощо. Немає жодної хвороби організму, яка не була б наслідком такого чи іншого недомагання мозку і нервової системи. На розлад нервової системи впливає горе, страх, біль тощо. Скільки в наші дні буває випадків поважних серцевих захворювань, раптовних параліжів серця, вилливу крові до мозку тощо після раптовних душевних ударів, спричинених жалем чи страхом. Модерна медицина твердить, що навіть такі хвороби, як от боляки шлунку, спричинені нервовим розладом, який послаблює виділювання шлункових соків. І не тільки поважніші хвороби, але й легші, як от болі голови, брак апетиту, безсонність у старших, а особливо у дітей — спричинені тими самими наслідками.

Буває, що батьки, особливо ті, що надмірно розніжують своїх дітей, погіршують хворобливий стан дитини. Перш за все згубним є психічна, загальна атмосфера хворої дитини та її духовий настрій, дитяче самопочуття. Заки приступимо до вияснення причин, вгляньмося в певні розвоєві процеси дитини, які допоможуть вияснити справу. Перш всего кожна дитина має в собі ряд життєвих функцій, які одідичує. Сюди зачисляємо все те, що дитина робить рефлексивно, без участі волі, а в тому рухи дитини. Друга група більша, складніша і вимагає напруги ума.

Ці функції дитина мусить собі засвоїти — виучити. Вони вже не є механічні чи підсвідомі, як перші, але більш еластичні, змінні і завжди причоравливаються до життєвих вимог дитини чи людини. До цих функцій другої групи належать теж звички, про які наш нарід склав приказку: "Звичка — друга вдача (натура) людини".

Щоб показати наглядність отих двох груп, наведемо кілька простих прикладів. Уже в малолітній дитині помічаємо певні прості рухи, як от ссання материних грудей, потім дещо складніше піднімання голови, схоплювання ручкою речей, кидання речей, сидіння, стояння, ходження, біг та ряд оборонних рухів. В другій групі бачимо складніші процеси — уживання ложки, вилки й ножа, виучування літер, читання, писання, лижвання, гра в копаний м'яч та інше, що вже вимагає концентрації, сили волі, умовної напруги, а вже пізніше ті процеси стають звичними, майже змеханізованими. І можна ще назвати третю групу, а саме — розв'язування тяжких математичних задач, гра в шахи з добрим грачем, винахід нового способу роботи, вихід з важкої життєвої ситуації, перемагання в собі нахилу до злого та інші складні, творчі процеси, які вимагають напруги вищого нервового механізму. І не тільки нервового, вимагають імпульсивного духового життя і сили волі. Розум і душа людини це й є оті два чинники, що дають людині перевагу над тваринами, що дають людині образ і подобу Богу.

І вкінці виринає основне питання, а саме — яку роль відіграє психічний механізм людини чи дитини в здоров'ї. Вкоротці дасться це пояснити так — вищий нервовий орган — кора мозку — складається з мільярдів нервових клітин. Ці клітини за допомогою довгих і коротших нервових волоконець сполучаються з собою та з іншими ближчими і дальшими відділами центральної нервової системи (нижче ульокваними частинами головного та спинного мозку), як теж із т. зв. вегетативною нервовою системою, що посередньо завідуює всіма внутрішніми органами.

Нервові клітини можна назвати діючими лабораторіями нервової системи, а нервові волоконця є зв'язковими, провідниками хвиль нервової енергії з нервових клітин до різних органів і викликають акцію, рух або припинення, посилення або послаблення їхньої діяльності.

Треба додати, що ця прекрасна організація зв'язку кори головного мозку поширюється теж на всі залози, що відіграють у нашому тілі роль хемічних лабораторій. У цих лабораторіях витворюються складні хемічні речовини, як от шлункові соки, піт, міча, підшкірний товщ, жовч тощо. Після виконання свого завдання, одні із них відходять з організму, а інші, як от статеві залози із місця виготовлення розходяться в кров і з припливом крові розносяться по всіх органах і різними способами впливають на ріст організму, так і на його фізичну та духову чинність.

У житті дитини ота діяльність головної нервової системи з огляду на нестійкість, змінність та хиткість дитячої психіки має чи не більше значення, як у дорослості дитини.

Теж пам'ятаймо, перш за все оберігаймо дитину від несприятливих психічних ударів, від душевних переживань, від нервового розладу і від усього того, що шкодитиме її характерові, виробленню сили волі і як фізичного, так і духового гарту, конче потрібного на дальшому життєвому шляху.

На маргінесі спостережень наших дошкільнят

Усякий батько з більшою чи меншою увагою стежить за духовим і фізичним розвитком своїх малят. Особливо цікавиться тим педагог, який має всі дані, щоб провадити свої спостереження фахово, за найновішими педагогічними засадами, що йому відомі, а, крім того, він стежить не тільки за своїми дітьми, але й за чужими з огляду на свою професію. Думаю, що такі спостереження, переведені мною, зацікавлять не одного нашого батька і педагога, тому ділюся з читачами "Життя і Шюлі" своїми думками.

а) Мовчазність у дітей

Дехто з батьків думає, що його дитина мовчазна тому, що не вмів як слід говорити, що не потрапить належно висловитись. Але це не так, бо мовчазність такої дитини лежить в основі її характеру. Безперечно, що над такою дитиною треба більше працювати і треба її вчити не тільки мови, але перш за все спробувати змінити деякі невластиві прикмети її характеру. Треба "вивести" дитину з її дотеперішнього психічного стану. Головне, щоб таку дитину осмілити і прив'язати до себе, а, на жаль, у наші зматеріялізовані дні у багатьох батьків чи матерів немає на це часу. Найбільше соромливих дітей подибуємо серед тих, які мають мовні недомагання. Ось пригляньмося до дитини, що заїкається, особливо прослідкуймо за нею як вона перебуває на дозвіллі в гурті інших дітей. Діти звичайно гомінкі, веселі, а то й свавільні. Сміх інших дітей видається тій дитині, що заїкається, — сміхом з її недомагання. Така дитина замикається в собі, тримається осторонь і насуплюється. Я спостерігав у клясі, що під час лекцій така дитина "затинаясь" і не відповідала на питання, побачивши ледь помітну усмішку на лицах інших дітей, хоч ті усмішки не були викликані її відповіддю. Те саме спостерігав я і в свого сина, який гарно і плинно говорить, хоч мовчазливіший за дочку, але при напливі більших вражень повторював слово чи слова і переходив на заїкування.

Мовчазність, а часто заїкування можна вилікувати у дітей тільки наполегливою працею. Дуже допоміжними бувають як вдома з дошкільнятами, так і в школі зі старшенькими, — індивідуальні ігри та заняття. До таких дітей треба ставитись з материнською ніжністю, треба здобути їхнє прив'язання і щирю любов, бо тільки тоді переможемо їхню соромливість. Крім цього, треба у дитини розбудити віру у її власні сили. Дуже часто в цьому може багато допомогти інша смілива дитина, яка подружить із такою дитиною. Батьки чи педагоги мусять підшукувати для таких дітей постійні роди зацікавлень, тобто любимі їхні заняття і розваги. Особливо корисні тут ігри та забави, бо активність і рух убивають соромливість.

На цьому місці хочу ще порушити інший рід соромливості, помітний у "дітей без мови", тобто у дітей, які попадають у гурт дітей, що говорять іншою, їм незнаною мовою. Я мав такі взірці з дітьми, народженими в Америці, які попали в українську рідну школу, не знаючи україн-

ської мови. Думаю, що таке саме буває і з нашими дітьми в перших тижнях їхнього перебування в американській чи канадській школі з англійською мовою навчання, якої вони не знають. В цьому випадкові справа не така тяжка, бо з моментом вивчення мови, при належній підтримці вчителя, їхня соромливість зникає.

б) Надмірна сміливість і чванькуватість у дітей

Не раз чуємо від деяких батьків такі слова: "Так, Івась одчайдушний, чванькуватий і завадяка, але нехай, швидше собі раду дасть у світі, бо ні перед ким не поступиться". Розважливий батько чи педагог аж ніяк не погодиться із цими думками. Такий батько не знає, скільки бідній матері доводиться натерпітись за цілий день із такою дитиною, не кажучи вже про вчителя в класі, який знає як собі раду дати з такою дитиною. Стара українська приказка каже: "Нагинай галузку заки молодда!" Так і я скажу: тільки в малят чи в дітей шкільного віку можна всілякі недомагання виправити. Надмірна сміливість, газард, чванькуватість тощо теж хоробливі і від них треба таку дитину лікувати. Мабуть, вище згаданий батько не подумав, що надто смілива дитина більше як усяка інша, розважна дитина, наражена на повсякденні небезпеки. То носа собі або комусь роїб'є, то щось розіллє, порве, зламає, а то часом і під авто впаде, або чужа собака її покусє...

Неменш небезпечна чванькуватість — рідна сестра брехні. Дитина чванькувата у своєму газарді починає фантазувати і зрештою звикає до брехні, котрою повсякчасно послуговується. Щоб випразити назедені хибні дитячих характерів, теж треба багато посвяти і праці. В першому випадкові чи не найкращим ліком буде — навчити дитину любити природу. Пригадуються слова Жан Жака Руссо, який писав: "Навчіть дитину любити природу, а тим самим навчите її пізнавати життя".

Згаданим дітям треба завжди говорити правду. Обман, хоч би й найневинніший, поглиблює дитячу чванькуватість та брехливість. Надто сміливих дітей не вільно залякувати, бо тоді така дитина попаде "з-під дощу під ринву". Дитяче користолобство треба замінити любов'ю до ближніх — альтруїзмом.

в) Належна праця над рідною мовою — найкращий лікар

Великий український педагог Кость Ушинський сказав: "Рідне слово — основа всякого умового розвою і скарбниця всіх знань". Праця над мовою дитини у виробленні характеру чи виправленні її недомагань надзвичайно широка. Для прикладу — попередньо згадано про дітей, що заїкались чи зле вимовляли певні слова, конкретно кажучи літери "ш", "р" та "л". Треба дітей за всяку ціну навчити доброї вимови тих слів. Найкращі для цього мовні вправи — скоромовки, де кілька разів дане слово повторюється. Для прикладу старшеньким дітям задаймо повторення по кілька разів такі скоромовки: "Нашого паламаря ніхто не перепаламарює", "Коваль клепле поки тепле", "Шум ходить по діброві, а Шумиха рибу ловить" та інші.

Для надто сміливих і чванькуватих дітей треба застосовувати іншу тактику, тобто придержувати віжки мов у норовистого коня. Як дитина гарячиться, то звичайно починає говорити простою, не стилізованою мовою, уживає льокалізмів, а то і вульгаризмів, от тоді й є нагода батькам

чи виховникам придержати оті віжки і уміло пригасити дитячий газард, справляючи мову чи поодинокі слова. При цьому варто звернути увагу на те, що добре давати дітям малюнки, щоб вони індивідуально розказували, що там бачать. Пояснення вчителя і обсервація дітей збагачують їхню мову, словництво, спрямовують невідповідну активність в належне річище. Дитячу вимову чи наголоси теж треба з місця виправляти так як виправляємо інші мовні дефекти.

Вертаючись до дошкільнят, звернемо увагу батьків на те, що малята думають образами. Цим і пояснюється те, що картину, створену у своїй голівці, дитина вже опісля і з деякими труднощами старається передати словом, при допомозі міміки і жестів. До речі, навіть слова, жести і міміка формуються в її голівці образowo. Наприклад, сук на дереві в дитячій уяві може бути "бабою-ягою", "птахом, що ніс Покотигорошка", "Кирилом Кожум'якою у бою зі змієм", а літера "о" може бути "оком", "пташиним гніздечком", міміка на обличчі матері чи батька творить у голівці дитини "бабусю", "тітку", "добру королеву" чи "того недоброго пана", "коника", "Іванка-королевича", "св. Юрія" тощо. Ота образівість малят знаходить найкращий вияв у дитячій грі чи забаві. Чим більше така гра або забава образова, тям більш вона захоплює дитину, і несміливу чи соромливу осмілює, а надто сміливу чи збитошну — під умілим доглядом батьків чи виховниці — придержує і спрямовує у властиве річище нормального розвою і характеру.

Крім ігор та забав, надзвичайно допоміжні казки, байки і пісеньки. В основному дівчата захоплюються байками, а хлопці казками. Для експерименту я одного вечора розказав дочці (три і півроку) байочку "про таку маленьку-маленьку кицьку" шіснадцять разів за одним тягом, з різними варіантами. Подібне було і з сином. Він вісім разів прослухав казку про "про Покотигорошка". А що він був старшенський, то й варіанти цієї казки були більш відмінні і, мабуть, був би ще слухав, але я вкінці втомився... Пісеньки, особливо коліскові, мали той вплив, що як тільки "якесь горе" спіткало моїх малят, доволі було взяти їх на руки і, вколихуючи, співати колісанку, щоб дитина цілком заспокоїлась...

При розповіді байок чи казок, а також і при співі колісанок не так важливий зміст, як те, з яким чуттям, інтонацією в голосі, модуляцією голосу тощо ми оповідаємо чи співаємо. Мені доводилось творити десятки казок з місця, як от "про зазульку", "бджілку", "ластівочку", "кицю-Мурку", "вовка-панебратчика", "лисичку-сестричку" тощо, які аж ніяк не нагадували знаних народніх байок чи казок. Всі вони дітей захоплювали, полонили їхню увагу і опісля я легко міг зробити з дітьми те, чого вимагали засади, потрібні у вихованні їхнього характеру, дисципліни, послуху, та у виправленні тих чи інших недомогань. Про жорстокість і тиранство в дітей поговоримо іншим разом.

Почуття чужої власности в дітей дошкільного віку

Досліди над почуттям правної власности у дітей вельми цікава і досі мало у нас опрацьована тема. Сподіваюся, що мої думки і спостереження наштовхнуть когось із наших педагогів на кращу і соліднішу розвідку. У інших народів ця ділянка широко опрацьована і вже є багата література як про переведені в цьому напрямку досліди, так і про обсервації.

Я проаналізував дитячу психіку, спостерігував і досліджував своїх двоє малят у їхньому ж дитячому покоїку. Спершу я старавсь узяти од них їхні забавки, чи книжечки, кажучи, що все це моє. Зрозуміло, як перша реакція виступали дитячі сльози, а опісля агресивна оборона забраної їхньої речі, включно з п'ястучками... Були випадки, коли діти не реагували, а це тоді, коли я чи мати давали їм щось під умовою, що це їхня власність на так довго, як довго вони будуть чемні. За зломання їхньої обіцянки, забавку відбирано і — як це не дивно, діти не реагували, хоч це їм і не подобалось, значить, у дітей є глибоко зохоране почуття зобов'язань. Одного разу я десь заклинув свій берет і, не питаючи, взяв такий самий берет мого сина. Реакція була гостра і дозго пам'ятна. Дитина відчула, що їй зроблено кривду. Іншим разом я зробив такий досвід: купив торбинку шоколядок (десять штук), прийшов додому і дав синові та доні на переховання. Яке ж було моє здивування, як на третій день (другого дня я прийшов пізно з праці і вони вже спали) вони прибігли до мене й стали просити, щоб я їм дозволив узяти по шоколядці...

Таких експериментів у мене безліч, але вернусь до більш характеристичних. Я завжди купляв дітям солодощі, тістечка чи горішки, і складав у себе в кімнаті на полиці у шафці для убрання. Одного разу приходжу з праці, а діти не біжать, як завжди, мене вітати, тільки нахнюпившись, сидять на софі. Спершу я не знав, у чому річ, і пішов роздягатись, та тут побачив, що маленькі "зłodії" притягнули крісло і забрали із полиці по шоколядці і всі горішки і поїли. Я зробив "показовий суд", починаючи слідством, яке довгий час не давало жодних наслідків. Вкінці "незбиті докази" — папірчики від шоколядки і торбинка від горіхових зернят — потвердили вину і прийшло до признання, з запевненнями, що це вже востаннє. Вважає тут одне: ані син, ані донька не скидали вини одне на одного, як це є у звичаї в дітей, тільки мовчали, значить, вони цілком усвідомляли собі вину і співучасність у "грісі" і покійно зносили картання, яке я висипав на них... Далеко-далеко пізніше я дізнавсь, що головним винуватцем був син, що піддав думку і "стояв на варті", а задум реалізувала донька. Додам, що діти дошкільного віку...

Інша цікава річ, яку я не один раз помічав, це почуття справедливости. Одного разу донька взяла від братчика його забавку — великий гумовий м'яч, кинула, мабуть, на цв'ях і пробила. Вона негайно пішла до нього, віддала йому найкращу свою забавку — лялю, що її дістала на св. Миколая, і пообіцяла, що більше його забавок нищити не буде. Зрозуміло, що хлоп'я ляльки не прийняло, трохи поплакало, але жалю до сестри не мало, значить, зрозуміло її намагання напра-

вити кривду.

Хоч це й не педагогічно, але одного разу мені грішному довелося купити комплект дорогих книжок, а що в нас було тоді дуже сутожно з грішми, то я не хотів, щоб дружина про це знала, бо були б докори. Я заніс, тихцем, книжки в свою кімнату і почав розпаковувати. На це надійшла донька. Я поклав пальця на уста — і прости мені Боже — сказав псс, тихо, щоб мама не побачила. Донька цікаво обсервувала, а на це зайшов син і доня поклатала пальця на уста і прошептала — "тихо, щоб мама не побачила, бо буде тата бити". Зрозуміло, мені осталося одне — покликати дружину і все це показати, пояснюючи, чому це роблю, та викликана мною тасмничість була значно цікавіша, як просте розв'язання справи, бо діти довго ще приходили до мене із пальцем на устах і словами "псс, тихо, щоб мама, сестричка, чи братчик на побачили"...

Інше цікаве не один раз обсервоване мною дитяче право власности. Воно не завжди було згідне із дійсністю. Ось, наприклад, одного разу до мене прибігає синок і плаче, що ляля забрала його витинанку із робки. Як справедливий суддя, йду до матері для вияснення справи. Мати заперечує, кажучи, що рисуночок вона витяла для дочки. Досліджую справу далі і бачу, що син свої права основує на тому, що таку саму витинанку я витяв йому у минулому місяці... Іншим разом таке право на чужу власність ростила собі донька, беручи синову забавку (целюльоїдовий вітрячок). Право власности вона основувала на тому, що вчора мама дозволила їй побавитись цією забавкою...

У понятті права в дітей багато залежить від батьків. У мене від довшого часу є нервиця шлунку. Це спричиняло деяку мою вередливість, а може тільки бажання з'їсти щось, що не шкодило б мені. Часто я просив дружину зварити мені дитячу кашку чи щось в тому роді. Діти це обсервували і собі стали вередувати та домагатись, щоб дати їм таку їжу, яка для них не призначалась...

Безперечно, виховання у дітей належного розуміння своєї і чужої власности залежить від впливу і дисципліни батьків. Коротко кажучи, від авторитету батька чи матері. Досить мені сказати гостріше чи чіткіше — я цього хочу, дай мені це, щоб діти поводитись із мамою так само...

І на закінчення — найцікавіше те, що діти швидше схоплювали всякі схиблення і аномалії як речі звичні, нормальні. Щоб чогось їх навчити або в чомусь переконати, треба було витратити на це багато часу, тоді як аномалії вони схоплювали з місця і треба було багато зусиль, щоб їх переконати, що так не треба робити.

Думаю, що низка цих візрців може придатися батькові і педагогові в їхній виховній праці, а хтось краще за мене цю ділянку опрацює.

Брехнею світ перейдеш, але назад не вернешся...

Десь сказано, що мабуть немає ні одної людини яка б не знала яким злом є брехня але про те всі нею користуються. Ми батьки й педагоги доволі часто нагадуємо маломістечкових галицьких продавців і покупців, які ставлять високу ціну за товар, щоб після опущення такої своєї дістати, а покупці ставлять якнайменшу, щоб такі своє виторгувати. Наші діти чи й старші постійно чують оті перестороги "не бреш", "не кажи неправди", "не обманюй". Самі слова без вияснень, без власного доброго прикладу — нажалі мертві. Щоб не бути голословним гляньмо на приклади. Після важкої цілоденної праці та різних непередбачених турбот господар дому задоволений, що вкінці зможе відпочати й якраз присувається до грубки, відкриває радіо на легку музику й закривши очі газетою чи журналом хоче відпочити, аж тут голосний дзвінок будить його, він відкриває двері і — має усміхнених, радісних гостей. Випадало б сказати правду, що сьогодні виймовно погано чується, що страшенно втомлений важкою працею, що мав ряд непріємностей та — хто ж це потрапить зробити? На обличчі з'являється удавана усмішка, йдуть дружні стиски й запевнення, що якраз для повного щастя тільки цих гостей треба було йому в хаті.

Тут пригадується одна китайська гумореска. Редакція знаної і почитної газети відіслала одному авторові невдалу статтю з таким листом: "Достойний Пане! З найбільшим зацікавленням прочитали ми Вашу знамениту статтю. Не траплялося ще нам читати праці, що так як Ваша булаб так досконалою й то під оглядом стилю як теж і змісту. Все ж таки на превеликий жаль мусимо Вас повідомити, що не можемо цієї статті надрукувати, а це тому, бо після видрукування ми мусили б наш мізерний журнал зліквідувати, бо жодна інша стаття після Вашої не збудила б уже в читачів найменшого зацікавлення."

А скільки то разів доводилося нам вимовлятися недостатчею часу на зустріч із нудною обмеженою людиною, що хотіла нас ошчасливити своєю присутністю?

А пригляньтесь на танцях чи на вечоринках як то неімползантий кавалер підходить до панни й прохає її до танцю? — Вона ж із місця відмовляє оправдуючися змученням, хоча за мить уже йде в танок із тим хто їй імпонує... Таких і їм подібних прикладів бачимо в щоденному житті немало.

Без сумніву усі ці дрібні речі це теж брехня. Брехня проти якої виступаємо в наших дітей чи учнів, навіть не стараючися вияснити їм, що таке необхідна ситуаційна чемність (не скажете ж матері яка показує бридшу від пересічної дитину й каже гляньте, яке це чудове янголятко, що це малп'ятко чи чортенятко!) — та що вона не приносить ані моральної ані жодної іншої кривди. Як бачимо дрібні промовчання або навіть брехні бувають необхідні в людському співжитті але за те в речах засадничих не сміє бути ані тіні неправди! Конкретно, якщо до нас звернеться графоман із якоюсь писаниною то ми без обиняків скажемо йому правдиву думку про його нікудишню працю. Якщо до нас звернеться

приятель із проханням заперечити його флірт із знайомою, то ми абсолютно не повинні цього зробити з огляду на безпеку розбиття родинного життя і скривдження рідних дітей цього ж батька.

Правда, в ряди-годи бувають складні ситуації коли то неправда приносить користь. Ось хочби в часі пожежу кіна спокійна і рішуча неправда — все гаразд — може припинити паніку й урятувати життя сотень людей. Лікар теж мусить збрехати про стан здоров'я небезпечно-хворого пацієнта, бо подумаймо через мить, що лікар звернувся до смертельно-хворого з такими словами: "Ой паноньку, я вже немаю що коло вас робити — кличте чимшвидше панотця!" Така неправда вимагає не раз немало героїзму — вгляньмося в це скільки то наше підпілля поназначувало своїх членів щоб уступали в ворожі інституції й досліджували та доносили про дії ворога. Часто-густо їх усі вважали національними зрадниками, бойкотували й гидили ними, а то й індивідуально мстилися над ними, навіть на смерть убивали. Така людина мусіла вдавати ворожого вислужника а часто й умірала з тавром зрадника.

Ми навели ряд радикальних прикладів які вимагали якраз негативного твердження тобто з різних причин треба було користуватися неправдою. Все ж таки мусимо вглянутися чи така неправда буде гріхом? Як відомо восьма заповідь церковна забороняє ложно свідчити супроти нашого ближнього. Вона забороняє говорити неправду, давати безпідставний осуд, наклеп чи обмову, виявляти чужі таємниці, як ми зобов'язалися дотримувати. Коротко гріхом є такий рід неправди, який приносить кривду чи шкоду доброму імені наших друзів, коли без достатньої причини виявляємо скриті недомогання інших, тому нашим обов'язком буде заподіянню кривду: направи.

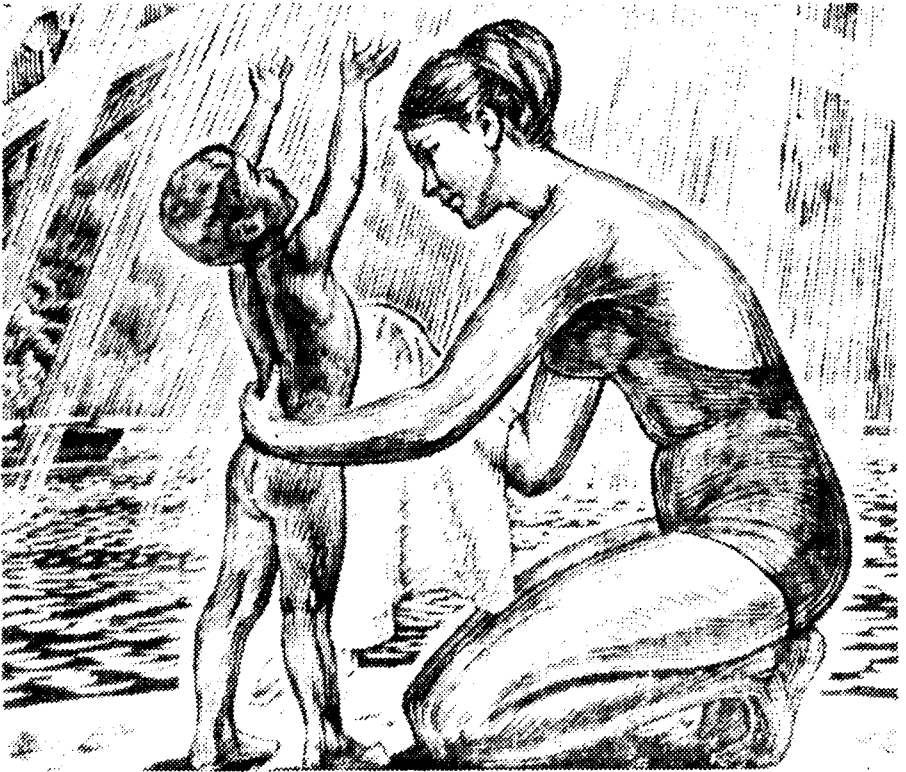
Попередньо наведені приклади не можуть бути грішними, бо хоча ми користувалися неправдою але тільки ради добра ближніх. Якщо б лікар відкрив перед хворим дійсний стан його здоров'я то мігби його вбити, якщо б підпільник висланий верхівкою в ворожий табір прозрадився, то не допоміг би своїй нації, якщо б ми сказали правду гостям, що не впору нас відвідали то втрапили б може й добрих друзів, якщо б ми сказали матері правду про її дитину, то зробили б їй тим моральну кривду, бо для кожної матері її дитина є найкращою, є янголятком.

Значить, у деяких випадках ми говоримо неправду з метою охоронити ближніх від болю, просто небажаємо їх кривдити кажучи правду. До речі наше суспільство любить пробувати в несвідомості, любить дрібні неправди, які їй потрібні як легеньям воздух, бо йнакше життя було б надто сіре, одноманітне й нецікаве. Хиба ж мали б ви серце не сказати старшій відцвітаючій панні: "Пані, але ж ви сьогодні чудово виглядаєте!", — або "Ви чарівна!" Іншими словами, як бачимо є два роди неправди, одна це свідомо брехня яка приносить людям горе й страждання а друга це підсвідоме фантазування або свідомі правила щоденної людської етикетки, які хоча й неправдиві, але конечні для розради наших друзів. Як бачимо людські ідеали та катехизмові засади при зіткненні з сірим щоденним життям дещо деформуються. Одна й та сама правда може бути хосенною або вбивчою. Фактом останеться це, що брехня ужита в неморальних низьких цілях завжди жорстоко помститься і то як на одиницях так і на суспільствах. Ми знаємо, що історія Московії

завжди була будована на брехні та прийшов кінець і московська імперія розлетілася. Сучасна нам Совдепія теж побудована на брехні та обмані але ми свято віримо прийде невдовзі кінець і для ньої.

Як це не дивно виглядає але брехня має свій ювілей, а саме день першого квітня добре знаний "пріма апріліс". Тоді то кожне з нас сподівається, що ось зараз хтось із наших друзів звернеться з тим, щоб нас обдурити. Тоді то й пресу читаємо із застереженням і з друзями розмовляємо або їх слухаємо з застановою, чи не хочуть вони провести нас під дурного хату. Нам здається, що особливе у нас українців є багато здорового гумору, який хоч-не-хоч забарвлений побрехеньками.

Розглянувши обі сторони медалі приходимо до кінцевого висновку, що брехня, тобто те, що приносить нашим друзям шкоду — це гріх, а прикрашення сумної дійсності це потіха чи розрада в горю.

Л. И. Фейгин. Все для тебе, малятко!

Похвала і кара у вихованні дітей

На сторінках нашого журналу часто порушувалося це багатогранне питання. Справа виховання вимагає різних підходів до цієї справи. Сьогодні пригадаємо, що дехто з батьків забуває одну основну річ, а саме — про те, що багато з них часто карають своїх дітей, а рідко дають їм признання чи похвалу за добру поведінку. Вони думають, що належне виконання дитячих обов'язків не вимагає похвали чи признання.

Мусимо мати на увазі, що теперішня педагогіка змінила виховну тактику, що сьогодні кладеться натиск на заохоту, на похвалу, а кару за якусь провину відсувається на задній план. Батьки і педагоги мусять заохочувати дітей до добрих діл, часами мусять толерувати дитячі похибки.

Щоб заслужити похвалу, діти намагаються поводитися краще. В цьому допомагає їм батьківська чи учительська толерантність і заслужена нагорода. Похвала додає дітям більше віри у власні сили, збуджує творчу енергію, спонукує їх знову робити те, що дає заслужену нагороду і похвалу.

Звичайно заведено, що батьки нагороджують дітей за добрі діла. Нагород є багато. Перш за все, батьки повинні нагороджувати дітей добрими і цікавими українськими дитячими книжками, спортовим знаряддям, альбомами для поштових марок тощо, в залежності від дитячого зацікавлення. Кожний вручений дитині дарунок мусить бути несподіванкою, бо тільки тоді справляє він дитині велику приємність.

Згадавши за похвалу і дарунки, мусимо з місця застерегтися, що деякі батьки надмірно тим послугуються. За будь-що хвалять чи нагороджують дитину, а це призводить до того, що дитина не цінить дарунків і не зважає на похвали.

Мені доводилось розмовляти з деякими батьками, котрі за добрі досягнення в науці нагороджували дітей грішми, чи чимсь іншим. Я переконував їх, що добрі успіхи в навчанні дитини це їх обов'язок і нагороджувати за те та ще й грішми, не треба.

Найбільше лиха приносить надмірно застосовувана фізична кара. Модерна педагогіка цілковито вилімінувала фізичну кару, хоч на мою думку, в певних випадках помірна фізична кара потрібна. Яке лихо приносить надмірне карання дитини — кожному відомо. Фізична кара побуджує нервову систему, ламає характер дитини і робить її або ще більш впертою, або безвольною. Якщо дитина в дійсності заслужує на кару чи догану, то перш за все треба застосувати психічну кару. Для прикладу не пустім дитину за провину бавитися з іншими дітьми, в кіно чи на виставку, замкнім телевізор з улюбленою виховною дитячою програмою тощо, і після дитячої провини ставмося до дитини здержано, холодно, щоб вона відчула свою похибку і поправилася.

Важне ще і те, щоб не звертати надмірної уваги на дитячі капризи. Найкраще залишити капризну дитину, бо розрада чи догана батьків часто ще збільшують капризність. Час найкращий лікар...

Несправедливо завдана кара відчужує дитину від батьків і впливає відємно на дитячу психіку. Так же погано діють ті батьки, що карають дитину, а потім ідуть до неї, пестять її і таким способом розкаюються перед дитиною, дозволяючи їй робити все, що вона хоче.

А вже найгірше те, що в деяких родинах немає одностайної виховної лінії у вихованні дітей. Часто-густо зустрічаємось із тим, що батько карає дитину за провину, а мати боронить. Такі батьки підривають свій авторитет і дитина-тиран використовує це і шукає оборони перед карою. Вона іде до батька проти матері чи до матері в оборні перед карою батька. Добре виховання дитини це перш за все моральне, християнське виховання і згода та узгодженість у справах виховання, у справах похвали чи кар дитини як батьком, так і матір'ю.

Зацікавте своїх дітей колекціонерством!..

Колись не було мороки з розвагою для дітей, бо перш за все батьки дбали про те, щоб діти весь час мали заняття та допомагали батькові чи матері в праці. Так було в місті й на селі. А як уже часом купили батьки дітям якусь скромну забавку, то дитячій радості не було кінця. Здебільша батьки самі "змайстрували" щось у часі дозвілля в довгі зимові вечори.

Однаке, те що було — не вернеться. Сьогодні не ті часи й наша молодь має сотні найрізноманітніших іграшок включно з різними автоматами та іншим технічним знадіб'ям...

Помимо повені всяких іграшок і забавок діти ними не задовільняються, але прагнуть усе щось нового та іншого. Поминаючи те, що більшість іграшок вельми дорога, немає змислу купляти їх, раз дитина ними не цікавиться або майже не цікавиться...

Щоб збудити у дітей зацікавлення та вказати на корисну розвагу, рекомендуємо звернути дитячу увагу на колекціонерство. Якраз у сьогоднішній статті хочемо розказати про різні роди колекціонерства.

Хіба найстарше, це збирання поштових значків — філіателістика, бо як запевняє англійський єгиптолог Теппельтгам вже фараон Цозера-Аменоптис зібрав на три тисячі літ перед Христом повну збірку єгипетських поштових значків. В 1919 р. перевезено цю колекцію зі Сагари до Лондону й уміщено в національній британській бібліотеці.

В 1926 р. створено в Женеві Міжнародню Федерацію Філіателістів, яка об'єднує сьогодні понад шістьсот тисяч збирачів поштових марок. Всіх же філіателістів у світі є майже п'ятдесят мільйонів! Багато визначних людей світу, а в тому й України займалося й займається філіателістикою.

Іншим, не менш давним являється бібліофілія. Збирання книжок буває научного порядку як теж з огляду на красу чи вартість бібліотеки. Мою першу сто книжкову бібліотечку виміняв я ще в народній школі за свою збірку поштових значків. Здебільша були це видання М. Таранька та інші дитячі книжочки, а сьогодні моя книгозбірня (до речі вже п'ята) налічує біля десяти тисяч назв вельми добірно зібраних книг із україністики а частинно зі славістики. Якщо б у мене не було зацікавлення колекціонерством, я зовсім не мав би такої цінної книгозбірні. І не тільки книгозбірні, бо в мене сьогодні є архів із кількома тисячами вельми цінних листів, біля десяти тисяч поштових листівок, гарненька колекція українських значків, гарна збірка Мазепиніяни тощо. Все це завдячую колекціонерській пристрасті з дитячих літ і так же привчаю до цього своїх дітей. Вони вже мають колекцію монет і значків, які своєю кількістю переходять межі дитячого зацікавлення...

Про древність письма, а тим самим і записів чи книг багато сказано. Вже у старинному світі існували рівночасно чотири системи письма, а саме: єгипетське, шумерсько-вавилонське, китайське і своєрідне письмо індійських ацкетів і племен майя. До наших часів збереглися єгипетські книги, зроблені із нільського папіруса (рід тростини, вавилонські глиняні таблички тощо.

Найстарша в світі друкована книга походить із 868 р. до Р. Х. — це є т. зв. "Діамантова Сутра" з Китаю. Перший рухомий набір букв виготовував у Європі німецький ювілер Іван Гутенберг, в 1440 р. Початки українського друку пов'язані з іменем Святослава Фіоля, котрий видав у Кракові 1491 р. осьмогласник і часословень надруковані кирилицею. На корінних українських землях першу друкарню закладає у 1573 р. Іван Федорович у Львові, друкуючи Апостола та граматику.

До перших українських бібліофілів належав основник першої української бібліотеки князь Ярослав Мудрий. Інші князі, гетьмани та голови української держави теж мали чудові книгозбірні. Гетьман Мазепа, відомий, як пристрасний книголюб а його збірка холодної зброї була одною з найкращих в тогочасній Європі. Всім відома чудова книгозбірка проф. М. Грушевського. Зрештою й у наші дні є чимало бібліофілів, що мають прекрасні бібліотеки.

Колекціонерство не обмежується на філіателистиці, бібліофілії чи нумізматиці. Вже в римські часи сенатор Петроніус вславився чудовою збіркою чаш і кубків. Особливо цинив він один чудової роботи кубок із кришталю. Про цей кубок зачув Нерон і післяв до Петроніуса гінця зі суворим наказом передати йому цей кубок, а в случаю відмови передбачливий імператор дав цьому ж гінцеві отрую. Обурений безправ'ям Нерона — Петроніус грюкнув кубком об долівку аж дребезги з нього полетіли, а сам випив прислану отрую...

Багато людей у світі колекціонує полотна відомих художників. Саме не так давно у древньому чеському замку Опочно д-р Яромир Неуман та інші вчені знайшли чудову колекцію полотен флямандських малярів, зібрану чеським королем Рудольфом II. Шістдесят картин колекції це ті, як здавалося затрачені, полотна великих мистців ренесансу — Воронезе, Рені, Цінцоретто та Рубенса. Сьогодні цими полотнами втішається весь культурний світ.

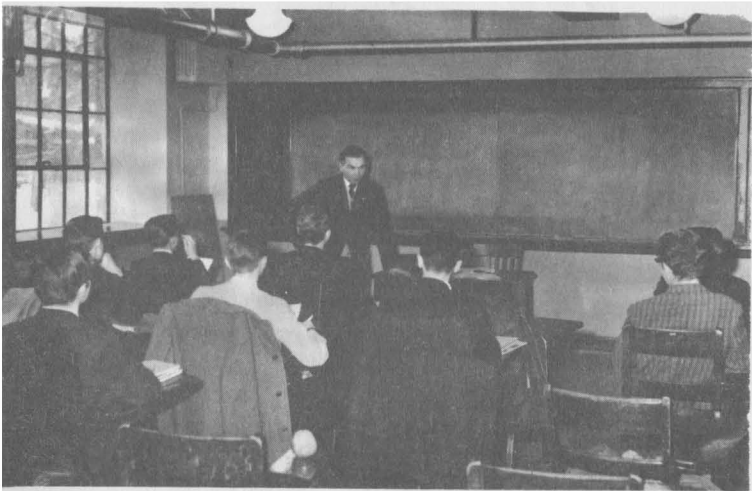
Колекціонери цікавляться не тільки мистецькими образами, дорогоцінними монетами чи книгами, але й іншими значно дешевшими речами. Багато збирачів колекціонує гудзики, вироби з плястмаси, ляльки, олівці, етикетки від сірників, медалі, лотерійні квитки, скрипки, зілля, мінерали, годинники, комахи, частини убрання та багато іншого — всього ж і не перелічити!...

Безперечно, що етикетки зі сірників не мають такого значення, як от хочби збірка Шевченкіяни Юрія Меженка. Це єдине у світі повне видання творів українського національного пророка й генія Тараса Шевченка. Свою Шевченкіяну зібрав Юрій Меженко пів століття. У нього були всі "Кобзарі", починаючи манісіньким женецьким виданням, надрукованим на паперцях до курення й таємно кольпортованого в Україну, а кінчаючи навіть тим примірником, що належав до сотні примірників, яка була надрукована на дуплікаторі київськими студентами. Свою вельми цінну колекцію передав Юрій Меженко Українській Академії Наук.

Правда, не все колекціонерство хосенне й шляхетне, бувають і дивовижні збирачі та їхні колекції. Ось хочби бразилієць Б. Ріверто з Ріо-де-Жанейро колекціонує нудні книжки, мадритський колекціонер Дон Педро Кіхот збирає пляшки з-під алькоголевих напоїв, француз Дюваль з міс-

Курси українознавства в У.Н.О. Торонто, 1957.

*Виклади української мови в колегії св.Василія
Стемфорд, Конн. 1964.*

течка Брест збирає меню обідів, флоридський колекціонер Лейтнер з міста Сент Августін зібрав велику колекцію кайданків (наручників). Таких чудаків теж немало в світі та в основному колекціонерство це шляхетне й корисне заняття й тому ми дуже поручаємо Вам батьки, заохочуйте своїх дітей до колекціонування корисних речей чи то поштових значків, чи книжок, чи монет чи будь чого іншого. Нехай Ваші діти знайдуть зацікавлення в цій корисній розвазі і замість нудитися чи перебувати на вулиці — дуже часто в невідповідному товаристві, хай знайдуть іншу, кориснішу розвагу.

До речі існують гуртки українських філіятелістів, а навіть видають у Нью Йорку свій журналік, як теж є немало інших колекціонерів, так що ваша дитина не буде осамітнена, бо знайде відразу друзів і дорадників.

Даймо українське народне мистецтво в наш рідний дім і школу!

Учити дитину про Україну, а не показати їй цієї України, це те саме, що ложкою воду зі ставка черпати. Ми всі, що зросли в Україні забуваємо, що наші діти це галузки, відірвані від рідного пня. Щоб вони прийнялися національно та міцніли й зродили добрий плід, треба їм дати такі умовини, які нагадували б нашу рідну почву.

Конкретно, дитина зроджена будь-де поза межами України не може любити батьківщини так, як ми, бо її не бачила, не знає й не розуміє. Багато з нас говорить дитині абстрактними поняттями, думаючи, що те, що зрозуміле нам — мусить бути зрозуміле й нашим дітям. Для прикладу, я як уродженець нашої чудової закутнини — Бойківщини, намагаюся своїм дітям вщипити любов до Бойківщини й Карпат. Це вельми складна справа, бо я там жив, зростав, провів м'ятежну юність і там збудились у мені найглибші почування любови до цієї закутнини зокрема і України в цілому. Мої діти не бачили росяних карпатських світанків, не впивались красою карпатського заходу сонця, не бродили пізною осінню по діброві, не стрічали там весни з її першим цвіттям. Не пили в літешню спеку джерельної води з наших гір... — Зрозуміло, що страшивши все те, їм сьогодні важко полюбити Україну, Карпати й Бойківщину на моє — яке б воно не було гарне — слово. Їм треба було створити своє рідне довкілля в затишші домашнього вогнища й я це зробив. Перш за все наша хата — українська хата. Українською допомогло зробити її наше народне мистецтво. На стінах розгорнуті картини українських мистців і з українською тематикою. Тут є чудовий карпатський краєвид і полювання на качки на Дніпрі, Карпати зимою тощо, а біля них рядами портрети наших визначних людей. Тут і великий олійний портрет Мазепи й Шевченка й Франка та інші. Крім цього й гарні різьби красуються в нашій хаті. Чудовий, великий відлив чи може різьба в таракоті гуцульського різьбаря Шекерика, погруддя Шевченка й Франка, порцелянові фігурки українки й запоріжця, а далі рядочком чудові писанки, а навколо гарні вишивки. У шафах українські книги. Багато — кілька тисяч українських книг. Більшість із них у гарних оправах. Тут зібрані здобутки нашої культури від шкільництва до архітектури й від театру до народних танців. Ці книги — особливо ті альбомного формату з кольоровими світлинами — це чарівна казка, незнаний світ — реальна Україна моїх діток. Мало того, я збираю, хоча не впорядковую, бо часу немає, українські значки — котресь із них доросте й зацікавиться філіятелисткою. Я збираю й маю біля п'ять тисяч українських поштівок-картин, починаючи портретами визначніших людей, а кінчаючи різдвяними й великодніми картками... У мене зібрано десять товстезних книг газетних відтинків про Україну. У нас приходить в хату понад п'ятьдесят українських періодичних видань. Українська музика зарепрезентована добрими пластинками. До того всього доходять родинні альбоми зі світлинами. Мої діти, зростають у такому довкіллі

й може якраз тому в мене менше питань: а чому? а для чого? а хто? а чи? — своїм дітям я вже багато дечого сказав, вони багато бачили, читали й знають, і тому розуміють хто вони, де їхня батьківщина та чому треба говорити вдома тільки своєю мовою й чому треба знати як найбільше про рідний край і нарід.

Другим виховним чинником вдома є придержування українських традицій, як от свят. Про виховне значення традиційного Святвечора, Різдва, коляд, Нового Року (Василя) зі захованням полазника-віщувальника, Йордану Водохрищі, Лозової неділі, Великодня з радісним гомоном дзвонів й свяченням пасок, Спаса зі свяченням садовини, Івана зі свяченням Купального зілля тощо це неперевершені виховні чинники, це щось таке містично-глибоке, що не дозволить нам розплистись чи згубитися в діяспорі так довго, як довго цих звичаїв ми будемо притримуватися.

Крім релігійних свят дуже важливим, допоміжним чинником являється спонтанна участь усіх членів сім'ї у наших національних, солідно виконаних імпрезах, концертах, виставах тощо. Правда цей чинник можливий тільки при більшому скупченні українців, але навіть з найменших закуттин, найбільш розкинені родини можуть взяти кілька разів до року участь у поблизькому місті з більмиш скупченням українців та з добре налаштованим культурно-освітнім життям.

Домінуюче місце в національному вихованні дитина займає рідна церква. Тут дитина бачить іншу — відмінну від інших Богослужбу, тут вона чує з проповідальниці українську мову, тут вона бачить і знає нашого душпастиря, тут вона стрічає наших батьків і дітей...

Український садок або передшкілля, це нова кузня характерів. Тут виховниці й гурт іншої української дітвори привчають дитину до громадського життя, до національної свідомости й солідарности й ще обширніше розкривають національні виднокруги української дитини, поширені й удосконалені опісля в Рідній Школі.

Рідна Школа й національна молодеца організація, це останній щабель нерозривної драбини національної свідомости. Над рідною чи українознавчою школою зупинюсь дещо довше. Навчальна програма літератури, культури й мови передбачає ознайомлення учнів із українською етнографією й народнім мистецтвом. Неперевершеними мистцями декоративно-прикладного мистецтва, а радше мистецької різьби й інкрустації є гуцули. В Косівщині, в Карпатах, ще й сьогодні процвітає різьб'ярство, гончарство, мосяжні вироби, ткацтво, вишивання тощо. Немало добрих майстрів-гуцулів переїхало за океан, декілька з них і даліше "на дозвіллі" працює над різьбою чи керамікою та на превеликий жаль і досі не знайшлося організатора, що зорганізував би всіх добрих мистців-різьбарів і "гончарів" — керамістів та заложив школу для передання знання молодшому поколінню та поставив цю справу на професійно-фінансовій базі чи то кооперативній чи при вкладі капіталу якоїсь заможної одиниці, що своїм вкладом зробила б добре діло і здобула за це зиски, бо при відповідній рекламі це могло б стати загально-прибутковим джерелом.

Зрештою цей малий регрес мав на меті вказати на потребу такого діла, але нашою основною метою є вказати педагогам, виховникам і членам батьківських шкільних комітетів про потребу забезпечення школи

й може якраз тому в мене менше питань: а чому? а для чого? а хто? а чи? — своїм дітям я вже багато дечого сказав, вони багато бачили, читали й знають, і тому розуміють хто вони, де їхня батьківщина та чому треба говорити вдома тільки своєю мовою й чому треба знати як-найбільше про рідний край і нарід.

Другим виховним чинником вдома є придержування українських традицій, як от свят. Про виховне значення традиційного Святвечора, Різдва, коляд, Нового Року (Василія) зі захованням полазника-віщувальника, Йордану Водохрищі, Лозової неділі, Великодня з радісним гомоном дзвонів й свяченням пасок, Спаса зі свяченням садовини, Івана зі свяченням Купального зілля тощо це неперевершені виховні чинники, це щось таке містично-глибоке, що не дозволить нам розплистись чи згубитися в діяспорі так довго, як довго цих звичаїв ми будемо притримуватися.

Крім релігійних свят дуже важливим, допоміжним чинником являється спонтанна участь усіх членів сім'ї у наших національних, солідно виконаних імпрезах, концертах, виставах тощо. Правда цей чинник можливий тільки при більшому скупченні українців, але навіть з найменших закутин, найбільш розкинені родини можуть взяти кілька разів до року участь у поблизькому місті з більмиш скупченням українців та з добре налаштованим культурно-освітнім життям.

Домінуюче місце в національному вихованні дитина займає рідна церква. Тут дитина бачить нншу — відмінну від інших Богослужбу, тут вона чує з проповідальниці українську мову, тут вона бачить і знає нашого душпастиря, тут вона стрічає наших батьків і дітей...

Український садок або передшкілля, це нова кузня характерів. Тут виховниці й гурт іншої української дітвори привчають дитину до громадського життя, до національної свідомости й солідарности й ще обширніше розкривають національні виднокруги української дитини, поширені й удосконалені опісля в Рідній Школі.

Рідна Школа й національна молодеца організація, це останній щабель нерозривної драбини національної свідомости. Над рідною чи українознавчою школою зупинюсь дещо довше. Навчальна програма літератури, культури й мови передбачає ознайомлення учнів із українською етнографією й народнім мистецтвом. Неперевершеними мистцями декоративно-прикладного мистецтва, а радше мистецької різьби й інкрустації є гуцули. В Косівщині, в Карпатах, ще й сьогодні процвітає різьбярство, гончарство, мосяжні вироби, ткацтво, вишивання тощо. Немало добрих майстрів-гуцулів переїхало за океан, декілька з них і даліше "на дозвіллі" працює над різьбою чи керамікою та на превеликий жаль і досі не знайшлося організатора, що зорганізував би всіх добрих мистців-різьбарів і "гончарів" — керамістів та заложив школу для передання знання молодшому поколінню та поставив цю справу на професійно-фінансовій базі чи то кооперативній чи при вкладі капіталу якоїсь заможної одиниці, що своїм вкладом зробила б добре діло і здобула за це зиски, бо при відповідній рекламі це могло б стати загально-прибутковим джерелом.

Зрештою цей малий регрес мав на меті вказати на потребу такого діла, але нашою основною метою є вказати педагогам, виховникам і членам батьківських шкільних комітетів про потребу забезпечення школи

Авторитет батька в родині

Досі, в нашому журналі, багато писано про різні виховні справи, а оце саме тепер порушимо справу авторитету батька в родині. Про вплив і добрий приклад дорослих на діввору й молодь відомо всякому. Діти дуже спостережливі, вони все бачать і переймають від дорослих, а перш за все від рідних батьків.

Дітям служать взірцем повсякчасні, щоденні події й чини дорослих. Вони приглядаються старшим при праці, та при допомозі один-одному. Вони обсервують, як старші дбають один-про-одного, чи є між ними любов і зрозуміння та уступство в повсякчасних, дрібних, життєвих справах. Зрозуміло, що кожня високо етична християнська родина вже своїм високоякісним життям служить дитині добрим взірцем і як кажуть, дитина з матірним молоком висисає добрий приклад і шляхетну, моральну атмосферу сем'ї.

Відомий педагог Іванна Петрів пише, що: "Виховник мусить добре надуматися, чи його наказ є можливий до виконання дитині, чи його виконання вийде на користь вихованню.

Найбільшою помилкою виховника, яка підпирає його авторитет, є необдумане поступовання, подиктоване нервами під враженням хвилини". Так же поганим буває підривання авторитету батька — матір'ю чи відворотно. Пам'ятайте, що дитина вельми спостережлива і радо виконує ваші поради: "Не слухай матері, бо вона нічого не розуміє чи не знає!" Так же погано роблять ті матері, які у всьому покликуються на авторитет батька. Буває, що батько помре, а тоді мати не спроможна сама дати ради з дівворою і вони пропадають...

Щоб авторитет батька й матері був напряду в пошані, треба вистерігатися певних перестарілих звичок наших батьків:

- 1) Авторитет відстані — щоб діти слухали, не треба їх допускати і зближувати до себе, треба менше з ними розмовляти, треба тримати їх на віддалі.
- 2) Авторитет нерозбірчивої дисципліни — кожне слово батька для дитини закон і мусить бути виконане хоч як нерозумне воно й не було б.
- 3) Авторитет резонерства — безконечні повчальні промови та поучування.
- 4) Авторитет підкупства — зроби це, дам гріш, куплю це чи тамте.
- 5) Авторитет надмірної любови — батьки трясуться надмірно над дитиною й вона залюбки це використовує, ламаючи виховну дисципліну.

Як бачимо оті, повижче подані засоби здобуття авторитету, впливають на виховання дитини вельми шкідливо й тому треба цих методів вистерігатися.

Виникає думка: а звідкіля береться така сила нездорового а то й шкідливого авторитету? — Коли батьки домагаються авторитету пестощами — постає шкідливий тип авторитету. Те ж саме, як подарунками створюється авторитет підкупу. Як бачимо ложний авторитет постає на ґрунті неправильного усвідомлення мети і завдань виховання дітей. Німецький педагог Ф. Шнайдер поручає батькам відносно дітей поміркова-

ність. Він каже, що забагато харчування, турбування, ігор а навіть убрань шкідливі, тож тимбільше шкідливе надмірне хвалення чи докорювання.

У багатьох батьків буває часто тільки дві скрайності супроти рідних дітей — одна крайність це надмірна, льодова холодність і суворість, а друга — безперепірливе потурання усім забаганкам і примхам дитини. Звичайно батьки відзначаються надмірною суворістю, а матері — потуранню дитячих примх. Ці обі скрайності вельми шкідливі, бо перша з них убиває особистість дитини, а друга робить дитину нездібною до самотійного життя.

Брак однозгідности в батьків, часто можна означити сильною індивідуальністю, тобто бажанням поставити на своєму за всяку ціну. Це особливо помітне між українськими батьками тут в нових країнах поселення, де матерям теж доводиться працювати й вони почуваються рівнорядні, а то й вищі за своїх мужів, бо не тільки виховують та кормлять родину, але ще й заробляють на її утримання.

Авторитет батьків зростає в дітей у зв'язку із їхнім соціальним і громадським становищем. Добра праця для прожитку й високе фізичне забезпечення батьків підносить їх у очах дітей. Участь батьків у громадській українській роботі теж дуже допомагають для піднесення авторитету. Очевидно, як громадська праця забирає все дозвілля батьків і через те вони занедбують родинні справи, це може відбитися позитивно в очах дітей. Так же тратять авторитет, в очах дітей, батьки-нарікайли і критикомани українського політичного й громадського життя, яких на жаль так багато розвелося в наші дні. Працювати для громади немає кому, але критикувати громаду чи й націю надто багато невігласів береться...

На закінчення цієї коротенької статейки порадімо батькам триматися т. зв. педагогічного такту, тобто вміння знайти найбільш впливові засоби й форми виховної дії для дитини, відповідно до її індивідуальних та вікових особливостей. Дуже важним, особливо у молодих батьків, щоб не перекладати тягару виховання, а в тому й проблеми авторитету на дідусів чи бабусь. До певної міри це може бути вияснене, що такі батьки не маючи ще життєвого досвіду, звертаються в усьому до своїх батьків і не спроможні покищо створити власного авторитету в рідних дітей. Недостач і мимовільних недотягнень чи помилок не треба соромитися, бо при щирому бажанні позбутися недоліків, можна цього діпняти, а тим самим здобути і затримати авторитет. Тут хочемо додати, що досвід і допомога дідуся й бабусі дуже побажані й допоміжні при вихованні дитини, але це не значить, щоб увесь тягар виховання й батьківської авторитет передати на їхні плечі, бо тоді це шкідливе. Шкідливе тому, бо батьки забувають, що дідусь і бабуся вже виховали своїх дітей і виховні обов'язки належать батькам! Хто нехтує цим природнім законом то нехай не нарікає опісля, що його власні діти не вважають таких батьків добрим прикладом чи авторитетом.

На виховні теми

Рятуймо дітвору — нашу майбутню зміну!

Остання жорстока війна багато лиха завдала українській нації, розсіявши чималу частину її по цілому світі. Нація поклала на всіх нас, розсіяних по чужих краях, свою печать і зобов'язує зберегти себе під релігійно-моральним, національним і фізичним оглядом як духово з'єднану спільноту, життєздатну, готову до змагу за своє і своєї нації існування.

І не тільки себе мусимо ми зберегти, але перш за все нашу молодь, нашу завтрішню зміну, майбутнє нації.

Святий обвоя'ок кожного батька й матері — зберегти своїх діток від асиміляції, що загрожує їм на кожному кроці. Пам'ятаймо, що навіть найбільші багатства не повернуть раз утраченої дитини. Дитина, зрікшись своєї мови, прадідівських традицій, своєї національності, — тим самим зрікається і своїх батьків.

Боротися проти загрози асиміляції — це обов'язок не тільки рідних батьків, але й нашої святої церкви, цілого свідомого громадянства і перш за все — наших педагогів! І якраз отим єдиним на потрєб дня завданням нашого вчителства є піклування про навчання і виховання дітей та юнацтва. Якщо до цього не візьметься вчителство, наше духовенство і громадські провідники, то самі батьки, не зарадять лихові.

До речі, праця в ділянці рідного шкільництва у країнах нашого поселення чітко вказує, що цієї справи ми не занедбали. Оті фанатики-ентузіясти давнього і теперішнього напливу в країни поселення, котрим лежало і лежить глибоко на серці добро нашої дітвори, створили мережу шкіл у вільному світі. Щоправда, самі школи ще не розв'язують наболілої проблеми. Скрізь видно недостачу рук до роботи, у нас замало активних педагогів. Не всі приступили до праці. Багато, багато колись активних і добрих педагогів стоїть осторонь...

І сьогодні моє палке слово звернене до вас, друзі педагоги! Ставайте в ряди, беріть в руки рала і орїть важкий переліг! Включайтесь до праці у своїх професійних організаціях, котрі вже є і діють у Канаді, США, Англії, Австралії, Німеччині тощо. Включайтесь в лави активних рідношкільних працівників там, де вже є Рідні Школи, або творіть такі школи, де їх ще немає. Включайтесь в ряди співпрацівників нашого, єдиного у вільному світі журналу „Рідна Школа”, що поставив собі завдання — допомогти в праці батькам, педагогам і нашій молоді. Допоможіть нам у непосильній для одиниць праці, нехай наш спільний журнал стане на висоті і буде отим дужим лучником, що в'яже під оглядом виховання молоді все громадянство в діяспорі.

Від Вас, Дорогі Друзі, від Вашої дружньої співпраці залежить те, як ми виконаємо обов'язок, що його поклала на нас доля. Від кількості співпрацівників та передплатників журналу “Рідна Школа” залежить наше існування, залежить затримування при житті і на відповідній висоті отого зв'язкового, що єдиний під цю пору кличе: “В рідній школі наше майбутнє!”

Ми і наша еміграційна молодь...

Бурхливе життя ізгоя кидало мною по всіх закутках Європи, Азії, Африки й Америки. Довелося перебувати в різних країнах, серед різних народів, а рівночасно з тим обсервував я не тільки їхнє життя але й наше. Особливе цікавило мене життя молоді. Оці, нав'язні споминами, думки дозволяють мені сьогодні зробити певне зіставлення й висловити про це свій осуд.

Уже на вступі цієї короткої статейки хочу відмітити й чітко розмежувати оту молодь, яка жила в лихолітті, в тюрмі, на засланні чи серед голоду й нужди та про ту молодь яка дозріває в догідді, яка нічим не турбується, бо батьки дають їй усе необхідне. Своєю вдачею й ментальністю оба типи молоді різнилися як небо й земля. Пам'ятаю як 1940 р. в станиславівську тюрму вкинули з Городенщини юнака Василя Б., по-суджуваного о приналежність до ОУН. Доказів не було, але НКВД на слідствах так його катували, що безпам'ятного вкидали над ранком в тюремну келію та він очунював, його знову брали, але таємниці ніколи не зрадив, хоча знав я, що він дісно належав до українського підпілля. Так велися всі ми, помимо напrawdę жахливих большевицьких тортур і знущань. Правда, були спорадичні випадки заламання, але здебільша були це юнаки з родин де в домах були всякі вигоди.

На далекій Півночі теж було не йнакше. Пам'ятаю свої розмови із малолітнім юнаком із Кодомийщини. Що ж за запекла душа був цей юнак, а який свідомий, який ідеаліст, скільки були в нього віри в нашу справу! Правда його молоде життя скоротила большевицька куля в порті Дудінка, там де Єнісей впадає до Льодового океану, як він хотів заховати за пазуху рибну консерву, що випала з розбитої скринки.

Опісля пригадую собі молодь, що вирвалася з поляками із ССР до Тегерану. Таж усі ми тоді горнулися до купки, притягали до гурту своїх братів, які для того щоб вирватися зі Совдепії мусли подаватися поляками. Пам'ятаю як то сходилися ми крадьки до інж. Павленка в Тегерані й зачитувалися в українській пресі та книжках, яких він мав подостатком. Ми тоді пляново захопили всі доступні нам кращі місця в таборовій управі й допомагали всім українцям табору чим могли. Так же було пізніше в армії Андерса. Ми спільно сходилися на самоті по помаранчевих пардесах Ізраєля, в старому місті Єрусалимі, в Яффі, Гайфі чи в Мегідо в свідомого українця інженера Сергія. У всіх нас була ідея, був зміст і охота до життя й до боротьби за краще майбутнє рідного народу, за волю України. Опісля ми з дрібних сотиків потрапили залишити на святій землі пам'яткові таблиці як от у храмі св. Анни в Єрусалимі чи на Оливній Горі, або біля Силоамської купелі, які сторіччя перетривають і всім розкажуть про нас, про нашу батьківщину Україну. Поляки за це переслідували нас, саджали до нової Берези Картузької на св. Землі та ми втікали й даліше працювали для рідної справи, для щастя України.

Із хвилиною приїзду нашої молоді в Англію, Австралію, Південну Америку, Канаду чи США ми теж з місця включилися в громадську працю і наполегливо працювали, виконуючи те, що було нам під силу.

До цього часу ми не чули нічого про будь який розкол, розбрат або різницю, всі ми були братами українцями без огляду на це, звідкіля хто походив та якого був віровизнання. Нас єднала одна велика й світла ідея, будова української незалежної держави або смерть у змагу за цю ідею.

Правда, пізніше, особливе як проминуло лихоліття й настали гаразди, дехто з нас відпав, але більшість далі трималася однієї ідеї й прямувала спільно до однієї мети.

Та, як це велить закон природи, як це сказано у книзі Творця, по нас мусіли прийти інші, молодші. Це вже були ті, які родилися поза межами України. Це вже були ті, які не бачили рідної України. Це вже були ті, що мало злиднів зазнали, а в дійсності то таки вигідно проживали в затишші домашніх огнищ, під опікою своїх батьків, які все готове до рук їм дали й вони не мусіли нічим журитися. Не вони, а їхні батьки вгиналися під тягарем непосильної праці, щоб тільки задовільнити своїх дітей.

І тут в основному приходять розчарування. Діти не зрозуміли своїх батьків. Вони не оцінили їхньої важкої праці й остаточно вони від нас постійно відходять... Українська мова для них не є вже матірньою мовою і багато уживають її для кпин, глузу чи насмішки. Величі змагу за незалежність вони не розуміють, рідної історії не знають, з рідної культури насміхаються й радо її промінjali б за урбаністичну цивілізацію. До своїх батьків ставляться з погордою, а рідше поблажливо. Учителів українознавчих шкіл дитвора й молодь не шанує, до науки не прикладається й у висліді по шости-восьмирічному навчанні в школі українознавства малий відсоток потрапить плинно читати, а ще менший добре говорити українською мовою. Про знання рідної історії, літератури, географії чи культури немає що й говорити. Коротко, стан жахливий, бо хоча ситуація змінилася, хоча живемо в інших умовах, але ж основна ідея не змінилася а знання рідної мови, історії, культури та літератури це один із найважливіших засобів у нашій нерівній боротьбі з асиміляцією як на рідних землях так і в діаспорі.

Я знаю, що будуть голоси, котрі закинуть мені односторонність, але ж ради Бога, малі виїмки, а правду кажучи, так є, тільки підтверджують мною сказане. Я знаю, розмовляв і бачив батьків які кажуть, що "українське не так важне", "це хліба йому не дасть", "не притискайте паноньку бідну дитину, бо того й так йому не буде потрібно" тощо. Я знаю, що мало, дуже мало батьків звертає увагу, щоб їхні діти говорили вдома по-українському. Бувають випадки, що деякі зумисне кажуть дітям говорити до себе іншою мовою і так їм калічачи цю мову відповідають, бо хочуть її вивчити, я знаю, що деякі батьки впевняють мене, що вдома говорять "по нашому", але тільки відвернувшись в бік, забуваються й починають говорити до дитини англійською мовою.

Очевидно тут на оправдання дітей треба додати, що вони не знають рідної мови з вини батьків, що змалку про це не подбали а в школі, ніде правди діти, всі предмети викладаються чужою мовою, мовою держави в якій доводиться нам жити. Якщо дитина при батьках то вони повинні й можуть допильнувати, щоб діти говорили по-українському, але як вони здала від батьків то треба шукати іншого виходу, а при добрій волі вихід знайдеться, бо нам не можна допустити до добровільної асиміляції

— це був би злочин супроти рідної церкви й нації.

Дуже допоміжними будуть в цій праці молодечі організації, лихо тільки в тому, що й організації мабуть не мають потрібної кількості виховників, бо мені довелося розмовляти з юнацтвом різних молодечих організацій які, ніде правди діти, таки не знають української мови... Зрештою вглянувшись в списки наших юнацьких організацій бачимо, що дуже малий відсоток української молоді до них належить, а і в цій кількості є багато таких, що до "молоді" через вік аж ніяк зачислити їх не можна...

Остаються два рішаччі чинники, а саме дім і церква. Дім це батьки, які не завжди належно виконують чи навіть розуміють наше завдання й призначення і тому доведеться звернути більш уваги на нашу рідну церкву, яка фактично по батьках повинна бути другою виховницею молоді. Батьки не завжди віддають дітей у молодечу організацію але в церкву таки ходять і тому треба вже наперед підготувати відповідний плян виховної праці, тимбільше, що якраз при церквах зростається найтривіжше шкільництво, скупчуються наші педагоги й виховники та гуртується найбільше молоді. Наша українська церква перетривала і перетриває всі лихоліття й віщує найкращу національну й релігійну остою, якщо вже сьогодні буде проведена одноціла, з'єднана і плянова праця над збереженням нас як частини нації й церкви як найбільшого достоїнства української людини. Я не компетентний дораджувати якою розговорною мовою має послуговуватися українська молодь, якою мовою звертатися до учнів, як вони мають розмовляти між собою. На це є наші владика й я певний вони вирішать питання на добро рідної церкви й українських вірних.

Приглядаючися еміграційному довікільлю різних країн я побачив із жахом те, чого досі ніхто належно не підчеркнув, а саме, що наша еміграція складається із найстарших і наймолодших, а середнього віку дуже й то дуже мало. Ми знаємо, що від закінчення другої світової війни багато, дуже багато наших чудових педагогів, виховників, учених та інших визначних людей відійшло там "де ність болізни ні печалі". Фактом остається й те, що їх меншає з кожним разом, а якже буде дальше? Та відсотково мала горстка людей середнього віку, тобто людей народжених між двома війнами не спроможна буде повністю заступити, покищо таке буйне, таке живе українське громадське, політичне, культурне й освітне життя. Для прикладу вгляньмося в наші наукові інституції УВАН, НТШ., ОУПК, ШР і т. д., і т. д., а побачимо, що людей народжених між 20 і 40 роками там дуже мало. Коротко вже наперед треба добре подумати як лиху зарадити, щоб не залишити по собі порожнечі, щоб заповнити порожні місця, щоб не спримітивізувати наукового й культурного життя, щоб знайти потрібних провідників.

Вертаючися до наших теперішніх недоліків доводиться зі жалем ствердити, що ми не подбали про шкільні підручники для середніх шкіл хоча в США й у Канаді є їх біля десятка. Як важко вчити без підручників, не треба й говорити. Немає в нас теж жодної методично-дидактичної літератури. Єдиний виховно-педагогічний журнал "Життя і Школа" існує досі тільки завдяки надлюдських зусиль редактора, але ж так в безконечність не буде і по волі чи по неволі доведеться стратити ще одну не маловажну позицію. Іншою немаловажною справою це обмаль

християнсько-моральної художньої літератури. Дуже мало авторів дбає про зміст і мораль своїх творів, а деякі то таки любуються в перестарілому вітаїзмі та інших спізнених західноєвропейських розкладових теціях... Немає теж видавництва котре подбало б про видавання для нашої шкільної молоді відповідно виготованих з коментарями й словничками мало зрозумілих слів, як це колись було на рідних землях. Сам передрук клясиків нас педагогів не задовільняє, у нас надто мало часу, а надто багато праці, щоб ми мали змогу коментувати твір — це мусіло б уже бути зроблене для шкіл. Занедбана й графічна сторінка видань, а це так важливо в наші дні... А скільки в нас появляється научної фантастики, праць подорожників тощо, які так цікавлять молодь наших днів?... Багато-багато ще треба проробити в ділянці для нашої молоді, а щойно тоді можемо бути спокійні, що своє завдання виконали ми з честю! Нам доводилося стрінутися зі зовсім слухними закидами, що наша молодь (очевидно їх мало) зачитується в советській художній літературі та журналах. Відносно журналів то ми думаємо, що тут немає опраядання, бо наші еміграційні журнали для дітей і молоді від "Веселки" до "Рідної Школи" поставлені на висоті й на правду цікаві таї є їх немало, тож зачитуватися советською періодикою немає потреби. Відносно книжок то закид слухний, бо в нас мало авторів легких і цікавих дитячих жанрів Бережного, Бердника чи Смолича з їхньою науковою фантастикою то таки нічим заступити. Відносно ж інших книжок то на еміграції видається змістово кращі книжки як під ворожим ярмом на Україні. Правда, тих авторів і тих книжок мало — а мало тому, бо ані в молоді ані в батьків немає належного зацікавлення. Одні замало читають, а інші ще менше купують.

Можливо, що замало енергії вклали ми в це, щоб приєднати до наших шкіл і організацій якнайбільше молоді. Ми й досі не маємо докладної кількості всієї молоді в діяспорі, немаємо списка всіх чинних і не чинних педагогів, а навіть ще й досі не знаємо скільки рідних чи українознавчих шкіл діє в діяспорі. Це такі речі, що мали бути зроблені в першому році нашого трівкого побуту в країнах поселення. Відчувається брак будьяких фондів на шкільництво, замало добрих юнацьких книжок, немає доволі шкільних підручників, мале зацікавлення учительською й виховною працею а це все доводить до асиміляції — до винародовлення.

Ці проблеми це не є лише проблеми Канади чи США, ми маємо сотні розпачливих листів про загрозу винародовлення більшості молоді з Німеччини, Франції, Бельгії, Австралії, Англії та інших країн нашого поселення. Усе те, що досі зроблено чи робиться в напрямі шкільництва, і самоосвіти та освідомлювання дїтвори й молоді безперечно добре, але воно не зорганізоване, надто індивідуалістичне, надто непевне й, що так скажемо, призначене на "сьогодні", а тут нас уже повинно турбувати непевне і аж ніяк не рожеве "завтра".

Очевидно, це що тут сказано відноситься до значної частини нашої молоді, але не до всієї. Писати про цю молодь як інша, яка знає рідну мову і нею дорожить, ми не пробували, нас болить і хотїлосьби допомогти отій більшості, яка тоне на очах, яка відпадає від українства з кожнім днем, яка пропадає для нас чи не назавжди...

Хто здобуде нашу молодь?

(До виховної проблеми підлітків)

Цикль, мною розпочатих статтів із виховної проблематики підлітків набирає актуальности, чимраз більше читачів ставить домагання, щоб писати на ці теми, значить справа наболіла. Мало наболіла загострена і загрозна.

Сьгодні розгляну питання про те хто здобуде нашу молодь. Безперечно, що це питання не нове. На сторінках, не тільки нашої але й загально світової преси чимраз частіше стрічаємось із отим питанням, і стрічаємо на нього різні, часто противорічні, відповіді. Церкви, виховні інституції, школи і ряд громадських організацій у різних країнах світа відмічають, що молодь світа переживає небувалу в історії кризу. Щоб зарадити лиху різні християнські організації та виховні інституції змінюють свої дотеперішні виховні програми, кидають нові гасла, шукають нових методів праці.

Нещодавно я читав інтерв'ю із провідником французького, католицького юнацького руху. У Франції є понад двадцять молодечих організацій релігійного характеру але поширених поза межами церкви. У своєму інтерв'ю цей провідник висловлюється про сучасний стан, а радше про здобуття молоді доволі песимістично. Самозрозуміло, що гостра в той час проблема Альжиру, із братовбийчою і масакральною боротьбою, не впливала будуюче на молодь. Церква поважно зажурена, бо викидьки суспільства із комуністичного табору використовують згадані події на свою користь.

З'їзд католицької молоді в Римі, що відбувся кілька літ тому теж висунув наглядно усю загрозу ситуації. Святіший Отець більше від інших журиться проблемами доросту і виразно заявив, що: "Серед молоді замітне жакхливе розчарування, забагато ударів приносить їм тверде життя... підсвідомо вони похлонують отрую матеріялістичних доктрин..." Папа кинув їм спасенне гасло — утечі від матеріялістичного світа.

У західній Європі працює понад тридцять літ католицька організація "Jeunesse Ouvriere Chrestienne" (J.O.C.), і основник ватиканського з'їзду молоді пропонує віродити названу організацію. На першому місці нової програми поставлено реорганізацію юнацького дозвілля — розваги для молоді. Рішено відповідно зорганізувати відповідні випочинкові оселі і скерувати молодь із задушливого міста на лоно природи в табори, в гори... На другому місці звернено увагу на посилення акції розбудження в моліді гуманности і милосердія.

Не так давно в Західній Німеччині Світова Рада молодечої організації УМСА мала там нараду і ухвалено цілковито змінити старі методи праці серед молоді. Рішено притягнути до справи нові кадри

педагогів та інженерів і техніків, щоб успішно приноровитись до нових вимог нашого дня.

Це не єдині починання впливових молодечих організацій — боротьба за молодь іде на всіх фронтах. Кожньому відомо, що річково відбувається збіговисько комуністичної молоді світа т. зв. "Федерації Демократичної Молоді". Воно відбувається в різних країнах під плащиком миру і братерства, а фактичне кремлівські гангстери ведуть у світі розкладову комуністичну роботу, намагаючись здеморалізувати, а тоді підкорити собі молодь світу, — щоб при їхній допомозі здобути світ, не тільки ідеологічно але і політично. Способів для деморалізації вільного світа мають комуністичні дегенерати немало. Одним із кращих засобів являється одурювання молоді вільного світа наркотиками. Як досі виявлено, що більшість всяких перепачковувань наркотиків, викритих поліцією різних країн, було ними інспіровано і виконувано ідейними комуністами або платним шумовинням. Тут варто відмітити, що публічне уживання наркотиків у комуністичних краях гостро карається, іншими словами йде подвійна гра — для здеморалізування і згангренування західного "капіталістичного" світу" бо це як засіб для здобуття комуністичних впливів — допустиме...

Новіші досліди вказують, що аморальна література й ілюстрації теж здебільша видавані або комуністами з переконання або їхніми платними людьми. Про комуністичні, не так то вже й давні, впливи в Голлівуді всім відомо і щойно від кількох літ ситуація цілковито змінилась та навіть ідол комуністичного світа — Чарлі Чаплін був змушений покинути США.

Після цього загального вступу приступимо до конкретних речей. Почнемо від "кінця", тобто від фільму. Існує декілька розбіжних теорій відносно впливу злих фільмів на душу молоді. У Америці та в багатьох інших західно-європейських державах існує здорова думка більшості і багатьох державних чинників, що впливи злих фільмів — погубні. Як взірець наводиться довгу вереницю прикладів із судових розправ над малолітніми, де доказано, що злочинці діяли під безпосереднім чи посереднім впливом гангстерських чи аморальних фільмів, наркотиків або домашніх нездорових умовиць...

У США, можливе більше як в будь якій державі проблема молоді, отих підлітків загрозлива і як досі — безнадійна. Тут усе присвячено для дітей. Діти чи молодь дістають найкращий харч, найкраще убрання, найкращі забавки, найкращий догляд і найбільшу свободу. Нам теж у наших юнацьких роках батьки складали дарунки чи то в дні уродин, чи на Миколая чи під ялинку, але це була одна-дві забавки, а в Америці прийнято давати багато дарунків. Зрозуміло дитина чує пересит і швидко собі обриджує чи хоч би нехтує ті речі, вимагає нових і — ні в чому не знаходить задоволення та приємности. Зрештою і сам святочний настрій Америки відмін-

ний від Європейського за тих наших добрих, старих часів. У нас св. Миколай це був релігійний культ, моральне піднесення, а американський кловнуватий Сантаклос це комерційна реклама. У нас ялинка це була вершина домашнього затишшя, святість родинного вогнища, а тут бизнес. У нас свята тривали не менше ні більше тільки скільки цього вимагав християнський календар, а тут різдвяний час триває понад шість тижнів — маємо на думці передсвяточну бизнесову рекламу.

Були й інші чинники, що на Україні цементували родину — перш за все було незмінним правилом, що нежонаті діти жили при батьках, харчувались тим, що батьки дали і працювали спільно, а домом відав батько чи мати. Опісля дорослі діти віддячувались батькам і в часі їхньої старости брали їх на своє удержання, котре в більшості випадків було переповнене синівською любов'ю. Тут ці проблеми розв'язані по другому. Навіть малолітні діти — син чи дочка, якщо вони можуть працювати, хоч би це була тільки продаж часописів, мають свої власні гроші — котрих не віддають батькам але платять їм за харч і мешкання.

Є й інші катастрофальні в своїх наслідках речі. У нас, якщо дитина повелась невідповідно чи зломил дисципліну, була суворо але по батьківськи — фізично покарана. У США це недопустиме. Знаю випадок де малолітня дочка приходила пізно додому. Спершу мати упоминала а вкінці, одної ночі, а радше ранку рішила спробувати нашого українського лікарства. Дочка на запит матері — чому так пізно прийшла додому накинулася на матір “з писком”, мати не втерпіла, вхопила пасок і хотіла дочку перетріпати, та вона наробила такого лементу, що на всю вулицю було чутно. Мати вийшла з рівноваги і — покликала поліцію — та поліція не дочку, а матір забрала, бо дочка сказала, що мати її біла і вона кричала зі страху, боячись за своє життя. Щоправда по двох годинах справа вияснилась і матір відпустили, але фактом остається те, що в Америці не вільно бити дітей. Цей приклад із нашою матірю та її дочкою (батько помер) — не єдиний. До мене приходила одна наша мати за порадою, що зробити — дочка дурила її, що ходить до бібліотеки, а фактично волочилась із одним італійським хлопцем і — зайшла від нього в тяжу. Ради вже не було — вони поженились і живуть дуже нещасливо, їм загрожує розвід. Мій колега із одного міста в США розказував мені, що його рідний син-недоліток матиме судову розправу за згвалтування двох чужих дівчат на протязі місяця... У метрополії великого міста, син свідомих батьків, многонадійний молодий чоловік, розведений із власною дружиною спричинив у п'яному стані автомобілеву катастрофу, що коштувала життя його симпатію — одну в батьків дочку... Тих взірців можна навести кілька тuzинів, а може й більше та годі...

Нам йдеться не про те, щоб розмазувати сенсаційні події, вони

відомі кожному з нас — справа в тому, як зарадити лиху, як здо-бути нашу молодь для нас самих, тобто для батьків, для церкви і для українського суспільства. Рад на це є багато. Перш за все треба і то конче, і то сьогодні повести строгу і систематичну контролю телевізійних передач, як теж обмеження їх до мінімум. Опісля не-обхідно перевиховатись батькам. Так батькам! Для цього треба біль-ше присвятити уваги нашим часописам і виховним книжкам де є добрі статті на виховні теми. Журнал “Життя і Школа” вже вісім літ веде боротьбу за національне виховання, служить другом і по-радником нашим батькам і виховникам та досі не може похвалитись масовістю читача, бо наш брат все знає і порад не любить слухати...

Третьою радою батькам буде привернення мінімум спартанського життя для всієї родини, а в тому — перш за все для дітей. — Що-правда тут не ціниться людей за їхнє знання, за академічні титули, за наукову працю але за їхнє банковеkonto. Якщо університетський професор житиме на ренті в убогій дільниці — до нього й пес не загляне, ніхто й не відвідає та доволі будь якому доробкевичеві ку-пити віллу з домашньою пливальнею, найновіший модель “каділя-ка” тощо, а вже він належатиме до “вищої сфери”, а вже мати ме він повно знайомств. Мені довелось мешкати в убогом квартилі і принагідно я позвав майстра, бо стала текти вода в лазничці. Він оглянув моє просторе і чисте але не моє а винайняте помешкання, доволі скромно умебльоване і згідно скривив губи, але все ж таки спитав пощо я тримаю стільки “дрантя”, тобто книжок. Я сказав, що три університети пропонували мені за ці книжки 25.000 доларів, він подививсь на мене як на божевільного й каже: — Пане, таж за ці гроші ви гарну віліку купите, а ви в такому дрантю мешкаєте? — здвигнув раменами і відійшов... І хоча я працював у найкращому університеті Америки, при наступній зустрічі він мене не пізнав... Коротко, тут можна відповісти знаним дотепом: “Що таке книжка? — Книжка це е, що було заки не винайдено телевізора!..” Що це не є жарт, а правда, підтверджує те, що в часі мого перебування в Америці я жив у десяти великих містах і, як підтверджують мої записки, відвідав за шіснадцять літ три тисячі двісті чотири дома “свідомих українських родин” і тільки в п'ятдесят одній хаті знай-шов книжки, із цього в дванадцяти домах були бібліотечки... У остан-ніх трьох роках я занотував собі, що в двадцять п'ятьох домах на-шої інтелігенції я знайшов по кілька часописів і журналів, котрі при-ходили, але як я висондував, господар дому “ще не вплатив за них належитості, тобто післяплати, бо якое не було часу”...

Іншою реальною порадою для батьків буде те, щоб вони по-дбали про добре товариство для своїх дітей, бо знана сусідська по-словиця “З ким пристаєш, таким зістаєш” і досі актуальна. Важне ще й те, щоб молодь масово вступала до наших юнацьких організа-цій, а то мені дуже часто доводилось стрічати юнацькі організації (по менших містах), де членами були сивіючі батьки, а не їхні діти,

котрі примістились не в наших але в чужих організаціях, бо ми не потрапили їх зацікавити нашою працею, бо наші методи праці в даній організації їм цілковито не відповідали. Це був старий законсервований, музейний світ, а не нове життя, котре наші святі одвічні правди і великі ідеї прищиплено б уміло на новому ґрунті, в новому довкіллі. Тож нічого дивного, що тут чи там лунають голоси розпуки де наші діти?, діти від нас відчужуються, діти пропадають!.. Я б сказав, що наші діти ще можуть при відповідних зусиллях повернутись до нас, вони не мусили б від нас відчужуватись, якщо б ми їх не відчужували, вони б не пропадали, якщо б ми їм дали відповідне середовище, добру програму і цікаву розвагу!..

Іншою порадою батькам буде ще й те, щоб вони посиляли дітей до відповідних, найкраще своїх, шкіл. У нас, ніде правди діти, ведеться доволі часто полеміка чи анонімні дотинки, що українські цілоденні школи при парохіях асимілюють молодь. Дорікається, що там не вчиться молодь української мови, що діти вертаються на вакації додому і не вміють говорити рідною мовою. На ці закиди мені стає смішно. Невже ж батьки думають, що якщо вони не навчили своїх дітей української мови вдома то школа це зробить в одному році? Я вчив дітей, котрі вісім літ ходили в українознавчу школу але не говорили українською мовою вдома і не знали, що значить ненька, батько, лікарство, часопис, господар і десятки інших, щоденно вживаних слів, а батьки хотіли б, щоб дана школа доконала чуда і навчила їхніх дітей української мови за один рік... Треба мати на увазі, що найкраща школа чи то українознавча чи парохіяльна не докаже чуда, якщо батьки не подбають, щоб їхні діти вивчили рідну мову вдома, якщо не заставлять їх говорити матірною мовою, якщо не посилають дітей у свою цілоденну школу де їхні діти з часом таки вивчать мову. Подбаймо, щоб в наших цілоденних школах було доволі наших дітей, щоб не треба було для утримання школи при житті брати іншенациональностейевих дітей, а тоді напевно і рівень навчання української мови підвищиться, тоді й буде потреба, щоб прийнято на працю, в таких школах, добрих фахівців україністів...

Тих порад можна б дати чимало, та багато дечого вже сказано у різних статтях як журналу "Життя і Школа" та і інших наших періодичних видань. Зістається ще справа педагогів та виховників але про це іншим разом.

Зацікавлення українського жіноцтва виховними проблемами

На запрошення ЛУКЖ д-р Салабан із США мала нещодавно в Торонті цікаву доповідь про "Психічні зміни у дітей шкільного віку". Доповідачка на основі широкої практики і відповідної літератури з'ясувала цілий загальний процес даної проблеми. Почала вона від вияснення питання, "що розвій чи поодинокі випадки завжди мають свою причинність, але не можна на основі одного факту створити повної картини". Для підтвердження цієї думки доповідачка навела факт відкриття Робертом Кохом відокремлювання бактерій холери, із чим аж ніяк не погоджувався екстерніст Петенгофер. На доказ, що він має рацію, що культура бактерій холери не існує. Петенгофер випив ці бактерії і вони йому не пошкодили. Не пошкодили, бо організм був відпорний, але це не значило, що такі бактерії не існували. На психологічний розвій людини складається ряд причин. Певні ціхи є вже в генах, інші витворюються на протязі дев'ятимісячного розвою в середині матки, а інші допозначаються після породу дитини. Кожне з нас може заобсервувати чи запам'ятати дещо із тих психологічних прикмет із зарання своєї молодости чи то дошкільного, чи шкільного віку. Доповідачка взяла під увагу шестилітній протяг дошкільного віку, поділяючи його на три періоди:

1) Перший рік — вплив матері і її вербальний вплив на дитину. Дитина починає комунікувати свої відчуття — тривогу, жах тощо. Вона вже вчиться терпіти певні невгоди та наростає ґрунт для зв'язку з батьками, особливо з матір'ю.

2) У другій фазі розвою дитина починає ставити перші кроки, починає розуміти мову і сама дещо говорить та вивчає певні волонтарні і неволонтарні функції. Зрозуміло, що це не дається дитині легко. Тут треба доброї волі дитини, що в значній мірі зумовлено взаємовідносинами з батьками. В цьому періоді дитина починає вперше заявляти своє "ні" і дуже багато залежить від матері, на який шлях вона скерує дитину.

3) Остання фаза, це п'ятий-шостий рік, коли дитина "відіграє" певну роль в оточенні — татів або мамин синок чи доня, відносини до братів чи сестер. Тут дитина починає вже замислюватись над тим, як вона має ставитись до оточення. В цьому періоді батько-мати мають уже свої відповідні ролі. Батько перестає бути нянькою — помічницею матері, і має в очах дитини своє призначення як голова сім'ї. В очах дитини зростає його авторитет і вона починає ставитись до нього з респектом.

У пізніших роках дитина набуває щораз нові прикмети, і вже в ранньому шкільному віці починає формуватись характер дитини.

Дуже важне, щоб у тому часі дитина знайшла свої власні, влучні відповіді на життєві питання. Одне з них — це "секс". Відповідь батьків мусить бути завжди проста, ясна і правдива. Не треба давати в той час на просте питаннячко дитини цілу "лекцію" таємничим голосом, як при розкритті смертельного гріха, говорити про все, зв'язане із питанням сексу. Ні, доволі дати одну коротку відповідь на те, про що дитина питала.

Доповідачка відзначила, що деформуючі впливи в дошкільному віці впливають від'ємно в майбутньому. Це часто веде до того, що дитина втрачає власну волю. Дитина хоче знати і мати опору — батька чи матір, чого найкращим прикладом послужить такий факт. Доня чи син бавиться надворі, а тут раптом без будь-якої причини вбігає в хату і, нічого не сказавши, вибігає. Деякі матері турбуються тим, не вміють собі таких явищ пояснити, а це ж просте. Дитина майже підсвідомо хоче почути, побачити, відчути своїм єством, що її ненька, її друг і оборонець є там, у тій кімнаті, що вона не самотня...

Друга проблема матерів — це осамітнення дітей в гурті інших. Дитина почуває себе чужою як її не навчено бавитись як самій, так і з батьками чи іншими дітьми в родині. Не раз це мститься на дітях і вони довго, а то й завжди почувають себе осамітненими, і інші діти не приймуть їх у своє коло.

У школі роллю батьків виконує вчитель. Це можна виконувати належно і справно тільки тоді, як метод виховання батьків не відрізняється від методів школи. Завжди добре батькам тримати стислий контакт зі школою і інформувати вчителя та інформуватись від учителя щодо виховання дитини.

З моментом, коли дитина починає ставити перші самостійні кроки, її треба скеровувати у властиве річище виховання. Перш за все дитину треба навчити працювати, бути допоміжною. Буває, що дитина рветься до праці, хоче замітати, помагати в митті посуду, а мати обурюється, бо вона перешкоджає їй в праці, бо вона ще мала, а за кілька літ пізніше мати хотіла б, щоб дитина їй допомогла, та в дитини вже відпала охота — нагода чогось дитину навчити пропала, тепер уже запізно...

Щодо конфліктів між батьками й дітьми, то вони бути мусять. Їх не треба боятись, але треба уміти ставити їм чоло. Дитина мусить відчувати батьківський авторитет і потурати їй у цьому аж ніяк не вільно.

Інша важлива проблема, що її порушила доповідачка, це коментарі до модерної тенденції батьків "бути дітям товаришами-друзями". На думку доповідачки, таке ставлення батьків не відповідне, бо діти перш за все потребують батька й матері у їхніх власних ролях батьків.

Щодо розваг, то не слід втягати дитину передчасно в коло зацікавлень і розваг для старших, особливо тих, де основну роль відіграє статеве почуття, як от забава, звана "фліртом", салонові танки тощо. На це прийде час у їхньому властивому статевому зростанні. Місце невідповідних розваг нехай займе руханка, спорт і рухові ігри, конче потрібні дитині, коли вона доростає.

Щоб належно виконати завдання, покладене на батьків, треба батькам належно усвідомити собі і вивчити свої права й обов'язки. Треба знати, які їхні ролі в цьому процесі, які обов'язки, яка відповідальність і які похибки можливі та як їх оминати чи справити. Бувають випадки, що мати, яка — скажимо одверто — не бажала мати даної дитини, опісля "кається" і старається згладити свою провину надмірними пестощами чи погуранням дитини. — не є належною матір'ю. Краще "змиємо свою провину" тим, як будемо до дитини ставитись в міру потреби навіть суворо, але правильно, належно.

Виховання патріотизму в дитини це теж вельми складна проблема.

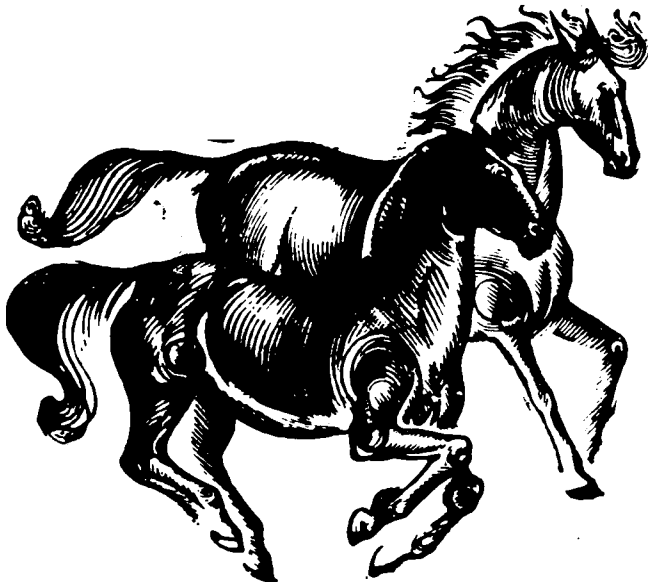

Є два роди патріотизму — один це "гурра патріотизм", а другий це підготовка дитини до жертвенної і активної, повсякчасної праці для України та для української справи. Дітям треба дати на власному взірці працю, а не хмару гучних слів. Батьки перш за все повинні активно включитись в громадську працю, дбати про те, щоб їхня дитина говорила і знала українську мову і змалку включалась — спершу з ними, а потім і самостійно в громадську працю.

Повертаючись до справи рідної мови, доведеться ствердити загрозове ігноранство в цій ділянці. Наша дитина, щиро кажучи, знає тільки оте "бейсіг", тобто найпростіші, конечні слова щоденного вжитку, як от назвати, що подано на обід, частини убрання тощо. Із дитиною треба батькам працювати, треба говорити з нею українською мовою, порушуючи всі життєві проблеми і вчити дитину культурно і грамотно відповідати на питання із різних ділянок життя.

Багато батьків уважає, що для дитини найважливіший комфорт рідного дому — як же убогі духом оті батьки! Для виховання дитини важна духовна атмосфера і родинна гармонія, важне довкілля, друзі батьків — українці такого ж роду і таких зацікавлень, важне українське товариство та праця української громади. У нас чомусь перервані або занехаяні товариські зв'язки, а яке ж важливе у вихованні, у вивченні рідної мови і рідних традицій піддержування товариських зв'язків із родинами, де є теж такі, як ваші, малята і такі ж духові та культурні зацікавлення...

І вкінці мені видається, що я досить широко і хоч довільно, але докладно переповів зміст цієї цінної доповіді. Після доповіді відкрито дискусію і я, мгр. Товстяк та багато пань порушували багато проблем, що стосувалися теми доповідачки, діставши від нашого фахівця добрі відповіді. Після доповіді мгр. В. Товстяк висвітлив дві цікаві фільми, пов'язані тематично із доповіддю, одно слово, вечір не пройшов намарне

Духовий ріст дитини

(Підсумок праць модерних психологів)

Модерні психологи багато праці приділили дослідям дитячого духового розвою в різних періодах їхнього віку. Наукою доведено, що дитина родиться із мозком завбільшки в одну третину дорослої людини. До року мозок розростається на одну третину, а остання третина доходить близько двадцятого року життя. Наводячи цей факт, варто відзначити, що йдеться не так про фізичну величину мозку, як про орган, який формує духову особовість дитини і пізнішої дорослої людини. Знаємо теж із дослідів біологів, що ріст будь-якого органу людського тіла збільшує його функції, а з цього виходить, що ріст мозку має теж великий вплив на духове зростання дитини.

Анатомія дослідила, що головний мозок дорослої людини складається із восьми до десятих мільярдів нервових клітин, якими проходять струмочки нервових дрижань, що у висліді дає основу думання. У великих півкулях мозку, що відіграють найбільшу роль в духовому житті людини, містяться нерви різних вищих чинностей людини, як от нерви слуху, зору тощо. Проф. Флехсіг перший відкрив у мозку численні нервні волоконця, пов'язані із усіма частинками мозку, і назвав їх центрами асоціацій і довів, що вони відіграють найбільшу роль. Найбільший із цих центрів — задній, сполучений із нервами вищих чинностей, що переробляють всі сприйняті асоціації в ідеї. Увесь зовнішній світ пізнаємо при їхній допомозі. Вони допомагають нам обсервувати. Передній центр має подвійне значення — перш за все це центр волі і опісля центр самопізнання. Третій, середній центр, це центр мови. Він має завдання за допомогою уможних символічних рухів висловлювати дії обох попередніх осередків. Зрозуміло, що ці центри розвиваються не рівномірно і це спричинює різні переходи психічного життя дітей. В основному психологи згодні з тим, що таких періодів у житті дитини буває чотири:

1. Період раннього дитинства — від народження до 6-7 років.
2. Період старшого дитинства — до 12-13 років.
3. Період переходовий або період доросту — до 15-16 років.
4. Період юности — до 21-го року життя.

Очевидно тут допустимі відхилення. Проф. Бінет довів на фактах, що тільки 50% дітей розвивається нормально. У 25% дітей темп розвою прискішено, а у 25% інших сповільнено.

Для педагогів найважливіший період раннього дитинства, коли формуються психологічні основи майбутньої людини.

На основі багатьох дослідів стверджено, що вже новородок уміє відчувати температуру, голод, задовілля чи не задовілля, а з часом бачимо прояви вищих почувань як от прив'язання до найближчих (звичайно, насамперед до матері). Мати, що фактично цілком посвячується дитині, має неперевршений вплив на духовий ріст дитини, тому велику шкоду роблять ті матері, які не годують дитини власними грудьми і не посвячують маляти якнайбільше часу.

Трохи пізніше дитина прив'язується до батька, до близьких, до друзів, із якими перебуває. На підставі сказаного бачимо, що в дитині вже в ранньому віці формуються духові альтруїстичні і соціальні первні. Ці новозроджені і уміло розбудовані батьками почування відіграють важливу роль у усьому житті дитини і становлять головний осередок, біля якого кристалізується духовий світогляд людини.

Навчившись володіти своїми органами вищих почувань, дитина негайно, з жадобою починає вивчати своє довкілля. Зір, слух, дотик та інші змисли піддають дитині масу експериментального матеріалу, який вона переробляє в звоях мозку, в задньому асоціаційному центрі. Особливо радо дитина послуговується, в ранньому періоді, зором. Правда, слух має далеко більше значення і досліди над двома дітьми, з яких одне утратило слух, а друге зір — довели, що дитина, яка утратила слух, більш зідстала, ніж та, що втратила зір. Це важно знати виховникам і батькам, бо вони можуть допомогти в розвою дитини. Після цього починає ворухитись і розвиватись центр мови. Дитина починає змінити спосіб думання з неясного на більш конкретний і думає вже не образами, як досі, але символами, словами. Це теж спричиняється до прискіпшення умового розвою дитини. Тут відзначимо, що хоч дитя й починає говорити на другому році, — центр мови довго ще скріплюється і міцнішає. Це стверджує той факт, що діти, які до десяти років втрачають слух, — втрачають і мову.

Так виглядає психічний розвій у ранньому дитинстві. Основне в тому періоді те, що дитина дістає задатки свого майбутнього характеру, а часто й різні недомогання, спричинені довкіллям, що боляче впливають на хід дальшого психічного росту. Дитина починає пізнавати своє довкілля, але не задовільняється реальністю вражень своїх змислів, а тому прикрашує все те долею своєї фантазії. Іншими словами, сприймає довкілля не таким, яке воно насправді є, але таким, яким його хоче бачити, і щойно з другим періоді ті речі починають унормовуватись і на місце фантазії приходить дійсність. Якраз після тих проявів, що дитина сприймає зовнішній світ реально, можемо визначити другий період духового росту дитини. В цьому періоді не бачимо вже цієї поверховости в осудах, помітно більше вдумливости й спостережливости. Приблизно під цю пору мова стає сильним виразником думки. Якщо дитина починає на третьому-четвертому році вільно говорити, то це значить, що вона опанувала фізіологічну сторінку мови, бо сторінка граматична, тобто засвоєння всіх форм і зворотів, приходить пізніше. З моментом опанування мови ріст дитячого світогляду прискіпується. Вона починає більш вдумуватись, розпитувати, обсервувати і доходить до влучних висновків. У віці старшого дитинства починається шкільний період. Характеристичною ознакою цього періоду є чудова пам'ять дитини, яка доходить до зеніту біля тринадцятого року життя, а там малопомалу послаблюється. Це важне для батьків і педагогів, бо в тому часі

найкраще класти натиск на вивчення мов. До чотирьох-п'ятьох років треба дитину вчити тільки матірньої мови, а опісля починати вчити чужі мови. Дитина чує нові звуки, помічає рухи мовного апарату, хочні при вимові слів, і наслідує їх та спостерігає зором і слухом. Тут відбувається у дитини важливий процес. Вона починає порівнювати знані слова із властивими предметами і схоплює граматичну будову мови. Очевидно це не дається дитині швидко, і для вивчення одної чи другої нової мови треба щонайменше зо два роки. Це повинні запам'ятати всі, бо деякі батьки чи педагоги стараються, щоб вчити дві мови одночасно, або дуже швидко одну за одною. Із тим можуть собі дати раду тільки надзвичайно талановиті діти, а для загалу це шкідливе, бо боляче відбивається при розвою логічного думання дитини.

Після засвоєння мови, дитина вчиться читати й писати. Ці речі далеко тяжчі для дитини, як вивчення мови, і вимагають більше часу. Якщо хтось обсервував дітей, як вони пишуть, то міг звернути увагу, що вони голосно читають і пишуть не так як надруковано, але так як вони вимовляють.

Попередньо сказано про розвій пам'яті. На цьому місці треба відзначити, що мова була про так звану пам'ять фотографічну, тобто, коли дитина запам'ятовує в такій формі як це почує, але без всякої логічної чи радше критичної думки — сприймає це механічно. Тут звернемо увагу, що діти мало розвинені користуються навіть у пізнішому віці фотографічною пам'яттю. Зрозуміло, що те, що легко далось, — ще легше тратиться, тому треба дбати про те, щоб діти обов'язково користувались вищою формою асоціативної пам'яті. Очевидно це вимагає значно більше часу, бо треба вчити дитину думати і запам'ятовувати.

Цей період домінує в досконалості пам'яті, та зате виявляється у слабкій волі дитини. Це теж мусимо мати на увазі, бо в цьому періоді не можна вживати систематичного навчання, а тільки демонстративному. Не дуже рекомендується в тому часі змушувати дитину до виконання домашніх робіт, бо це її знеохоче і ще більш ослаблює волю, що виявляється у дітей невмінням опанувати духових зворушень — сліз.

Може найскладніше психічне життя дитини в періоді статевого дозрівання, тобто в дванадцять-п'ятнадцять років. Діти, що раніш були чемні, тихі й скромні — стають в цьому періоді буйні, брутальні і непослушні. Вони починають гірше вчитись і зле поводяться. В цьому періоді впадає в очі непропорційний розвій і дисгармонія певних органів тіла. Голова звичайно більша, руки й ноги довші, китиці рук і стопи надмірно великі. Дитяча звинність і грація зникають. Одне слово, в очі впадає дисгармонія як у тілі, так і в рухах та поведінці дитини. Особливо помітні заворушення в психічному розвою, сила волі, яка щойно починала зміцнюватись у підлітка, утрачається в цьому віці, бо немає контролю розуму, а це легко справдити через фантастичні пляни такої dorостаючої людини. Вона марить про якісь далекі подорожування, про втечу з дому, про організування тамних гуртків тощо. В цьому періоді такий dorостаючий юнак чи юнка не визнає жадних авторитетів і часто з непошаною, а то й брутально ставиться до старших. Цей період вимагає багато уваги й терпеливості як від батьків, так і від педагогів. Треба починати систематичне навчання під умілим і авторитетним керівництвом педагога. Треба теж як батькам, так і педагогам велику увагу звертати на статеві інстинкти дитини, які в той

час дуже небезпечні. Їх треба в дитини гамувати, стримувати, спрямовуючи її енергію на відповідний спорт чи ігри. Дуже допоміжне тут почуття сорому, яке в людей має домінуючі впливи, але теж треба уміло ці почуття використовувати, щоб не заламати дитини психічно.

У віці п'ятнадцять-шіснадцять років настає період юности. Тоді гармонійно формується цілий духовий світ молоді людини. Виявляється інтелект і намагання до самовистачальности та незалежности. Почуття набирають цих ідеалів. Статева хіть набирає шляхетних форм і дівчина стає на висоті ідеалу, а юнак старається їй дорівняти, щоб бути вартим її. Юнак чи юнка знає, що йому конче треба здобути знання і домогтися вимріяної життєвої мети. Школа повинна особливо допомогти юнакам у цьому віці. Такі предмети як філософія, література, космографія тощо повинні займати в той час основне місце. Треба теж мати на увазі, що в той час юнаки чи юнки не легко піддаються авторитетові і мають свій власний, критичний погляд. Особливо тепер, після закінчення другої світової війни, після всіх нещасть, які залишають по всякій війні глибокі і злощасні сліди, українським педагогам і батькам треба напружити всі свої сили, щоб їхні діти збереглися у тому маразмі деморалізації, молодечої злочинности й занедбання великих ідеалів — чистими і гідними нащадками українського роду.

Ясним шляхом до світлої мети!..

(По-вакаційні рефлексії)

Вже проминули гомінки вакації. Наша, повна наснаги та фізичного й духового гарту, молодь, вертається в школу. Знову продовжує свою науку чи починає нові студії. Для більшості з них, приходить новий, повний заняття й мозольного труду, шкільний рік. Звичайно, тут не доводиться говорити, про добре відому в наші часи т. зв. "безжурну молодість". Молодь наших днів має далеко більше обов'язків і далеко більше важчі студії. Це, що ми часто кажемо нашим дітям: "в твому віці, я вже знав це", чи "в твому віці я робив це" — сьогодні перестаріле. Ми робили те, що мусіли й могли, багатьом, особливо тим, що походили з бідних родин і не мали фондів на студії, було важко та, ніде правди діти, наша молодість, після глибокої аналізи, покажеться далеко легшою, більш безтурботною.

Молодь наших днів, це нова, інша, раціоналістична молодь. Увесь час цієї молоді заповнений в основному цілковито. Студії в університеті чи в каледжах вимагають більше часу й більше наполегливої праці, як це було в наші дні. Навіть розвага цієї молоді якась інша — врахувана на хвилини. Життя молодого студента чомусь нагадує мені функції виконувани машиною-роботом. Це таке страшне бездушне, це таке духово й морально втомляюче, що дивлячися на життя цієї студіюючої молоді хочеться кричати, як це часом буває після страшного кошмарного сну!..

Правда, і в цієї молоді бувають "її хвилини", що їх назвав би я не хвилинами розваги, але хвилинами забуття. Такі хвилини приносять нездорову розвагу чи нездоровий відпочинок. Багато молодих студентів віддається в певних хвилинах, от так для забуття, бешкетуванню (порівняймо бешкети студентських мас на пляжах чи в випочинкових оселях), шаленим перегонами автами чи мотоциклетками (глядіть в пресі під рубрикою "смертності від поспіху"), або нездоровій нирвані, тобто вживанню "до упою" алкоголевих напиктків та наркотизмові.

Виринає питання чому, чи не більшість студентської молоді, так поступає? На це питання буде багато відповідей, часто дуже психологічно складних, але в основному це дається висловити вкортці. Молодь виснажена — часто непосильною — наукою й працею, бунтується проти цього, так же як і рівночасно бунтується проти стандартних теперішніх форм зматеріялизованого життя. Не маючи, часто не знаючи форм духового, ідеалістичного життя або й знаючи та піддаючися "більшості", молодь старається в такій а не іншій формі знайти розпущення й тому "гуляє", "бешкетує" або нищить здоров'я алкоголем і наркотиками...

Перш за все молодь нашого світу задалеко від Бога. Релігійне життя не завжди доходить цій молоді до свідомости. Вона бажає й мабуть має на це право, щоб нові, відвічні правди Божі подано їй в новій шаті, виложено їм на "мові теперішнього світу". Це не легке завдання й Апостольська Церква, як і всі інші шукають доріг якби то промовити модерній молоді, особливо студентській, котра в близькому майбутньому займе ключеві пости нашого життя, промовити до серця й до розуму та пригорнути її до свого лона.

Не тільки Церква, але й суспільно-політичні та культурно-розвагові організації намагаються збудити молодь із сну байдужости до суспільно-політичних чи культурно-розвагових справ. Педагоги, виховники, суспільно-громадські працівники шукають стежок, аналізують життя модерної молоді та хочуть отрясти її зі сну байдужости. Вони хочуть дати цій молоді здорову розвагу й корисне заняття.

Журиться долею молоді модерний батьківський дім, тобто батьки, але вони здебільша в праці, а навіть якщо вдома то студіююча молодь здаля від дому й тому надто мало часу присвячують вони своїм дітям. Ось тут і криється вся суть справи. Наш український дім був до війни на першому місці й звідсіля ясними променями спливало на душу дити ни все чисте, добре, шляхетне й глибоке. Тут дім чи не на останньому місці. Батьки хочуть або мусять дати дитині гроші. Одні думають залишити дітям фізичне багатство, а інші мусять заробити "хоча на студії" — як одні так і другі тратять через це духовий вплив на дитину, а перегодя й саму дитину...

Цілковито й радикально такого стану не дається відразу змінити. Це важка, мозольна, непосильна праця довгих літ і великої прозорливости. Якщо ми, українські батьки, потрапимо вжитися в суть речі й належно поступимо, то ще можемо здержати цей шалений гін нашої молоді у безвість, то ще можемо стримати нашу молодь перед національною катастрофою й збережемо її для нашої церкви, для нашої громади і для нашої української, здорової родини...

Найвища пора нашим батькам "дати власним дітям дім", зменшім погоню за грошем до необхідного мінімуму, а в заміну частіше перебуваймо з нашими малими й доростаючими дітьми. Відкриймо перед ними наше серце, покажім свою любов — бо мова серця це найбільш учена мова й вона без труду доходить до почувань і розуму навіть більш учених, більш знаючих, мудріших, як ми самі!

Пора теж знайти шляхи доступу до молоді нашим духовним провідникам. Треба знайти панацею на релігійність, треба до глибин, до самих нідр струснути душами нашої молоді й пригорнути її під покров нашої рідної, святої Церкви.

Треба вибратися в пошуки за чарівним "євшан зіллям" нашим педагогам, виховникам і політично-громадським працівникам. Те, що досі зроблено, це краплина води в морю, порівняльно з потребами часу! Нас усіх жде важка, непосильна й уперта боротьба за душу нашої молоді й швидше ми всі це зрозуміємо та повністю змобілізуємо всі наші сили на боротьбу за душу нашої молоді і вкажемо їй ясний шлях до світлої мети, тим краще це для нашої молоді і загально-людської справи.

Мало того! Всі ці чинники мусять скоординувати свої сили й повести корелятивну працю. Батько не повинен говорити дитині тільки про її фізичне забезпечення та про любов до батьків. Його обов'язком впоїти теж дитині в душу любов до Бога й до рідного народу. Завданням церкви збудити й поглибити релігійність молоді, але можна й треба теж звертати увагу на фізичне існування людини, на її обов'язки супроти рідного народу. Педагог, виховник чи громадський працівник теж повинні корелювати свою працю з домом і з Церквою. Особливо чітко впадає в очі, що багато виховників легковажить питання вибору звання молоді, домашнє співжиття, а особливо релігійність кожної молодої людини. Часто виховники самі не вірять і не те, що не скріплюють в молоді віру в Бога, але свідомо чи несвідомо вбивають або паралізують цю віру в молоді. В крайньому випадку в тих чинниках замітна байдужість до цього питання. Треба вже з цим покінчити, бо українська нація буде вільною й сильною в світі тільки тоді, як буде релігійною. Без Бога не буде відродження, що ясно показали часи визвольних змагань...

Реасумуючи сказане, доходимо до висновку, що над нашою молоддю треба більше працювати. Працювати щиро, зі серцем, із чуттям, бо всякі "мудрствування лукаві" до нічого не доведуть. Молодь наших днів вже знає більше від нас, бо поступ науки в наші дні впрост шалений. Нам треба із цим погодитися й перестати прикривати оцю наготу ума фіговим листом. Ми можемо не знати нових научних досягнень, але ми маємо найсильнішу зброю — батьківську любов, ми маємо довголітний досвід і ми маємо ціль в житті — виховати наших дітей для Бога, для нації й для себе самих, а ці три чинники переможуть усе інше!

Щоб осягнути нашу ціль і дати нашій молоді духовність багату змістом замість порожнечі, треба палкої молитви, мозольного труду й бойківської впертості!

Як довго хоча б одна українська дитина не знала рідної мови — наші успіхи не будуть повними!

(Репортаж із контексту промовців у Семінарії св. Василя в Стемфорді)

В неділю 4-го квітня ц. р. відбувся в Семінарії св. Василя в Стемфорді, Конн., США контекст промовців. Це вперше, і дасть Бог не в останнє, виступали крім промов англійською мовою — промовці з українськими промовами.

Промови писано з доручення Дирекції Школи під проводом проф. д-ра Василя Луцева, що за три роки своєї активної праці дав кілька імпрез та п'ять поважних і різноманітних виставок української книжки.

До контексту приступили десята, одинадцята та дванадцята класи. Було скомпоновано багато гарних промов та до контексту допускалося тільки шість промовців, тому при виборі професор і студенти руководилися тим, чия промова найбільш змістова, хто найкраще знає українську мову й очевидно хто має дані бути промовцем, тобто відповідну дикцію, сміливість та звучність голосу.

Контекст розпочато в другій годині пополудні. Спершу виступило шість промовців із англомовної групи а опісля виступали промовці із промовою на тему: "Необхідність української мови в Америці".

Вильосовано прізвища й першим виступив Ньюйорчан - СУМ-івець Влодка Ковалівський, учень 12-ої класи. Його промова, як і всі, була гарна й змістовна але так як йому довелося виступати першому, він дістав трохи трему, голос його послаб і він тим разом переможцем не вийшов.

Другим виступав однокласник Влодка — Богдан Косович — найкращий учень із української мови в цілій школі. Богдан вложив за мало чуття в свою промову. Зрештою деякі його твердження вимагають ревізійонізму, бо важко погодитися з тим, що: "Українська мова дуже довго не виживе ані в Сполучених Штатах Америки, ані в других країнах світу". Мабуть покажуться теж мильними думки, які передбачують, що про розвиток української мови дбатимуть тільки: 1) ті, які думають вернутися на батьківщину; 2) Військо та провідники Америки, 3) Студенти та професори славистики і вкінці 4) Наші священники. Це надто песимістична прогноза й над нею дискутувати не будемо. В цілому промова Богдана Косовича змістова, логічна, але замало в ній чуття, замало віри в перемогу. Своєю експресією та холоднокровністю він здобув заслужене друге місце. Його міркування, що "Чи українець католик чи православний, то його обряд не дасть йому нагоди мішатися з чужинцями" — дуже влучні. Це дійсно, як каже промовець: "Наші священники мають служити українцям."

Черговий промовець — Іван Козак, наймолодший у даній групі, не мав щастя здобути своєї, десятої класі першенства, хоча його промова була цікава, змістовна й різноманітна — як і всі інші. Це він сказав, що: "...наша мова не сміє загинути, бо на крові мучеників і героїв завжди відроджується нове, квітуче життя."

Наступна промова учня 11-ої класи — Томи Вовчка заслуговує на більшу увагу тому, бо цей юнак уже народжений тут, в Америці і саме він за три роки вивчив добре українську мову в слові й на письмі. Ба, не тільки вивчив, але й полюбив. Це він сказав, що: "...дехто немов би соромився української мови. Він говорить ще по українському вдома, на годинах мови, але публічно чи то в автобусі, чи на вулиці — переходить на державну мову..." І далі він сказав, що: "...я думаю, що Господь Бог усіх тих покарає, бо якби Він хотів нас бачити росіянами, поляками чи іншого походження то бувби нас створив у тій національності, а Він казав нам народитися в славному українському роді..." Зрозуміло, що за таку змістовну, логічну й гарно виголошену промову йому повністю прислуговує здобує ним третє місце в контесті.

Черговий промовець, юний СУМ-івець Євген Татарин, учень 12-ої класи з Нью Йорку здобув перше місце в контесті. Тут треба відмітити, що його промова була сказана із найбільшим чуттям. Так і видно, що все ним сказане залягло йому глибоко в серці.

Останній контестант, б. сумівський провідник і інструктор сильної танцювальної групи — Ньюйорчан Мирон Кукурудза з 12-ої класи теж мав гарну промову. Можливо, що він звернув дещо замало уваги на дикий і на патос, а крім цього мав трохи страх і його голос губився але віримо, що в наступних змаганнях він належно попрацювавши над своєю мовою і напевно здобуде перемогу й у цій ділянці.

Судьями контеститу були б. мін. Закарпатської України проф. Августин Штефан і педагоги місцевих шкіл М. Нагірний та Й. Луків. Велика кількість батьків, друзі учнів та студенти з каледжу із великою увагою а то й захопленням прослухали всіх промов.

На нашу скромну думку такі контести мають велике виховне й педагогічне значення і їх треба практикувати в усіх українських школах Вільного світу.

В пошані перед духовою величчю українського Мойсея...

*"Я з тої раси, що карку не гне,
Глядить життю і смерті в очі сміло,
Що любить бій, що просто грімко йде
На визначене їй судьбою діло".*

І. Франко

Якщо б ми мали тільки таких двох велитнів духа, якими були Шевченко та Франко то наша нація не могла б пропасти. Шевченко зродив, а Франко розбудував українську націю. Один з них взивав: "Поховайте та вставайте, кайдани порвіте і вражою злою кров'ю волю окропіте!" а другий вішував, що: "...прийде час, і ти вогнистим видом засяєш у народів вільнім колі!"...

Пів сторіччя пройшло, як вмовк потужний голос українського Мойсея. П'ядесят довгих років стогне український нарід в ярмі тих, що з облудними гаслами волі найбільше в нашій історії знищення народу принесли!... Хай же цей період святкувань, буде для нас в діяспорі обліком сил і переоцінкою вартостей.

Пора ж уже бачити всім нам, Франка, таким, яким він насправді був. А був він не безбаченком викидком суспільства і не представником голоти — міського люмпенпролетаріату, як це намагаються вмовити в нас "учені" з-поза залізної заслани, Франко був господарем гордовитим на своєму полі, був він будівничим нації.

Він вийшов із села в місто й оволодів ним, бо урбаністика відіграє сьогодні в модерному світі дмінуючу ролю. Не село а місто стає мізком держави. Не в селі а в місті концентруються уми рушійного життя нації. Якщо б оте явище, що здорові сільські первні опановують місто почалися в нашій історії швидше в нас давно була б своя держава. Село тільки засила може дати а лад і напрям веде місто. Якщо місто наше традиційно-українське то й держава українська стає дійсністю, так же довго, як довго воно в чужих руках ми рабами чужих...

Саме Франко знав і розумів це найкраще. Саме він у своїх творах проводив оте велике плянування доброго засіву дорідного зерна на українській ниві. Саме він був отим добрим сівачем, що кидав зерно там де найкращі плоди воно мало принести, де найконечнішим воно було. Саме він був отим будівничим, що розбудував усі ті всесторонні ділянки нашого культурного, політичного й духового життя, які були до нього найбільш відсталі.

Він один провів в українському народі таку велику революцію, якої часто-густо не вдалося провести тисячам-тисяч борців у інших народів.

Франко, так як і старозавітній Мойсей, сорок літ праці віддав для рід-

ного народу. Він вивів його з нової єгипетської темряви українського народу, вказав шлях до ясної мети, розбудував усе необхідне для державного життя нащадків, а сам помер немов цей же старозавітний Мойсей на передодні постановля української незалежної держави...

Я вірю, що те, що не було суджене Франкові, буде суджене нам і нашим нащадкам. Ми дійсно побачимо Вільну Незалежну й Соборну Українську Державу та щоб цей політичний і збройний процес прискішити нам всім треба бути "в одну громаду закутими", нам усім треба мати одну ясну й величню ідею, як життєвий дороговказ, нам усім треба подбати, щоб наші нащадки знали, розуміли й жили тими ж ідеями, яких від нас вимагає в дану пору поневолена Україна.

Пам'ять же Франка, найкраще вшануємо ділом, скромною працею й бойківською впертістю у виконанні хосенних для громади й нації обов'язків.

Шанування того, ким все занялось і запалало

(У 150-річчя з дня народин Т. Шевченка)

Півтора століття минуло від хвилини народин генія й пророка Українського Народу — Тараса Шевченка, а його вогненне слово немов пожар заняло всю Україну, запалило покоління й стихією прорвалося на весь широкій світ. Правда, не завжди, не скрізь і не всі однаково розуміли геніальну творчість Шевченка. Не завжди, не всім і не однаково він подобався чи промовляв до душі. — Вороги його ненавиділи й карали ще за життя або спотворювали й перекручували його творчість і його, ясні мов сонце, думки — по смерті.

Цьогорічний, 150-літній ювілей Шевченка можна назвати підсумком його творчості та його впливів на формування української нації. Сучасний нам поет Євген Маланюк сказав, що поет "був тим, ким усе занялось і запалало!" Провідною ідеєю Шевченка було те, що односторонно використаний москвинами союз із Україною буде уневажнений і українська нація здобуде незалежність та державність. У Шевченка немає і бути не могло ні одної згадки, ні одного натяку на будь яку федерацію чи союз із Москвою, бо поет знав із історії, що нещаслива переяславська угода з москалями була домовиною української державности. Він знав, що всякі угоди з північним варваром будуть для нас найважчою недолею й джерелом фізичного, духового, матеріального, морального й культурного занепаду — це була є і була б найважча кара Господня на наш нарід, як він це висловив ось тими словами:

Україно!

Мій любий краю неповинний!
За що тебе Господь кара,
Карас тяжко за Богдана,
Та за слаженого Петра,
Та за панів отих поганих
До краю нищить..."

Шевченко не тільки краще як будь хто інший бачив корінь лиха України та українського народу, але теж дав нам єдино-правильну раду як із тим лихом боротися, а саме велів нам миром, громадою обух статить, казав повстати та зірвавши кайдами — вражою, злою кров'ю окропити волю! Так, нам конче треба миром, громадою, одностайно, односердно стати до змагу за волю, за наші вікові права, за незалежність і соборність!..

Наші діди, батьки, а останньо й ми та наші діти зрозуміли й виконували як не всеціло то хоча частинно заповіт Шевченка. Нехай і хвилева незалежність перших і других визвольних змагань є найкращим доказом нашого незломного бажання сповинти волю й заповіт пророка України.

Те, що наша батьківщина й наш нарід ще й досі в ворожому московському ярмі, в сфері їхніх політичних впливів та в кліщах економічного визиску — не страшні нам, бо ми знаємо, що нарід із нами, що він всеціло проти цього поневолення й цієї насильної злуки.

В Україні ворог накинув нашим братам свою волю, а Шевченко намагався переробити на свій лад, а всі одностайні гочинання українців у діяспорі, щоб гідно звелічати пророка України, намагаються підступно й зрадливо змагати, вживаючи для цього вельми підступних, але не нових способів. — Вони так далеко зайшли в своїй облудності, що навіть готові були вислати своїх представників для спільного святкування ювілею при відкритті вашінгтонського пам'ятника Шевченка. Річ ясна, знаряддям мали послужити наші поневолені під'яремні брати, що під тиском чи ради наживи були змушені працювати в ворога на шкоду рідному народові.

Принадний голос зрадливих сирен спершу видався декому з нас дійсною загрозою та перегода ясним стало, що матеріальний добробут не заглушив наших почувань, що українська козака, щира душа не зрадила рідному народові, що ворожі затії нам не страшні й безсилі супроти нас, бо ми, помимо всіх наших недотач і розходжень супроти ворога являємось монолітом! Ми показали ворогові, щ наші дрібні політичні розходження чи різниця в обрядах не стоять на перешкоді в обличчі великих ідеалів Шевченка — ми перш за все сини одного народу, — ми українці!

І не тільки те! — Відбиваючи громадою москалями підготовані затії, ми потрапили переконати уряди держав нашого перебування про велич Шевченка і про потребу його звелічання чи то пам'ятниками — як ось нещодавно в Канаді, в Вінніпегу, чи як тепер у ЗДА в Вашингтоні, чи як планується в Австралії тощо. Ми стихійно звелічуємо пам'ять пророка України й загально-людського генія, а нам в тому допомагають інші. Кожному знана англомовна книжка про Шевченка, видана американським урядом, відомо, що покійний президент Кеннеді, висилаючи телеграму, вітає УККА, уряд видає згоду на будову пам'ятника помимо заїлого спротиву наших недругів, іменем Шевченка називають вулиці й парки багатьох міст у діяспорі. Багато великих академічних і публічних бібліотек улаштувало або підготовляє Шевченківські виставки книжки (одну з таких виставок улаштував я в Сільському університеті ще в 100 річницю з дня смерті великого поета), це саме діється в українських школах і інституціях. Наші видавці, а перш усіх М. Демсьок (— видавець повного й досі найкраще зредагованого комплекту творів Шевченка), видають чи то твори Шевченка чи про Шевченка. Немає ні одного періодичного українського видання в діяспорі, яке не присвятило б в цьому році багато місця Шевченкові!

Різні університети в діяспорі заплановують низку відчитів і лекцій про життя й творчість Тараса Шевченка заплановано ряд доповідей на майбутній світовий з'їзд літературознавців.

Багато зроблено нами для вшанування пророка й генія України в його ювілейному році, до кінця року буде заплановано й виконано ще більше й тут ми кидаємо свою скромну думку, а саме, щоб крім тривалих пам'ятників для майбутніх поколінь і різних звелічувань не забуто в цьому ювілейному році за наших найменших, за нашу дітвору й молодь! Посилення виховної справи в дусі Шевченкових ідей, це основна справа. Ми певні, що після закінчення будови пам'ятників залишаться певні фонди, котрі конче треба повернути на виховну справу. Віримо, що комітети будови отих пам'ятників, як теж усе громадянство подбають, щоб із залишеного гроша, як теж і щедро доданого нашим громадянством уфундовано ряд університетських катедр, бо сором, щоб і досі не було ні одної належно уфундованої

*Питання українських викладів у М.У. Монреаль, 1948.
(Промовляє Д-р Ю.Русов, секретарю д-р В.Луцьке).*

*Дитяча пєса в Народному Домі. Торонто, 1956.
(Д-р В. Луцьке –Тобі Матусю–Україно).*

катедри українознавства.

Великі потреби й вимоги мають теж наші курси українознавства, рідні школи — нижчі й середні, що тут чи там появляються в більших скупченнях українських поселень в діаспорі. Тут теж не вільно забувати за видавничу справу й треба подбати, щоб у цьому році єдиний виховний журнал в діаспорі — "Життя і Школа" станув твердо на ноги, бо йому постійно загрожує ліквідація, а від цього збереже його тільки українське громадянство, а перш за все педагоги, виховники й батьки, передплативши журнал. Треба ще подбати й про інші дитячі чи юнацькі видання та про працівників на педагогічній, виховній і літературній ниві. Пам'ятаймо, що молодь — майбутне нації й тому подбаймо належно в цьому ювілейному році Шевченка, щоб наказ нашого пророка виконано, а він же сказав: "Учітеся брати мої, думайте, читайте і чужого навчайтесь і свого не цурайтесь!"

У радісному гомоні Софійських дзвонів

А я кажу вам: день іде,
Іде така година,
Коли ні тут, ні там, ніде,
Кордонів жодних не буде,
Лиш даль далека синя.

(Б. Лепкий, 1911)

I

Хто добре вивчив історію України та її народу то знає, що наша країна це країна вічної весни, вічної юности, це країна сонця та безмежної краси, а нарід український це нарід герой, це лицарі абсурду — переможці і завойовники. Українська рать за Святослава створила могутню європейську імперію, козацтво Хмеля збудувало республіку, що неуступала а то й перевищувала в дечому тогочасну англійську республіку Кромвеля. Симонові полки створили державу, що в свій час була сильніша північної Московії та всіх Антантою створених державок середньої Європи.

Здавалось би, що така країна, такий нарід і така нація матиме в основному духовому первні крицеву міць, що гомоном Софійських переможних дзвонів розіллється в духових первнях народу, в його піснях, в його мистецькій та поетичній творчості і в його житті. Так не є. Наша пісня низана сумом осіннього вітру, наша література простелилась віттям плакучої берези, а наш нарід любується в жалібних академіях і панахидах.

І доводиться не одному з нас запитати де ж та радість, той дзвінкий сміх нашого народу, та веселість із нагоди героїчних перемог наших воїв, що під проводом своїх вождів кидали ворогам лицарське "Іду на ви!" — і перемагали їх. Де ж тоді та радість наших динарських плугарів, що своїм ралом скородили і колонізували для нашої держави або собі на користь розлогі чорноморські степи, долини Кавказу, розлоги Сибіру і Зеленого Клину, що й океану не злякались та міцно стали ногою на Алясці і в Каліфорнії і по цілій Америці, що заорали і освоїли канадійський Захід, що густою сіткою українських островів покрили Південну Америку а навіть Австралію — не кажучи вже про Азію та Африку, де теж діє український творчий ум та робочі руки.

Нашій історії теж не пощастило бути в анналах істориків такою як вона була насправді. Я, як дослідник і учень нашої історії бачу один безперервний шлях державности і боротьби за таку на протязі останніх двадцять століть. П'ять віків княжої держави, це період найбільшої величі України. Три століття затяжної боротьби литовсько-козацького періоду, це абсолютна перемога над духовістю Литви і асиміляція їхньої культури нашою та козацький етап переможної боротьби за перемогу політичну. Сімнадцяте та частина вісімнадцятого століття це наша гетьманська республіка. Дев'ятнадцятий вік це час інтензивної боротьби на всіх ділянках українського життя у всіх верствах. Наш вік відмічений двома героїчними періодами в часі двох визвольних воєн — двадцятих і сорокових років. Я певний, що якщо б Україну заселявав будь який інший європей-

ський романський, саксонський чи германський нарід не йнакше представив би історію, та деякі наші державні мужі, поети і письменники, а вкінці наші історики з насолодою копались в нападах диких кочовиків Азії і Московщини, як на глум жалілись навіть на слабосилу Польщу, Угорщину, Румуунію чи навіть Чехословаччину, бо їхні душі скував жорстокий наказ хвилевого окупанта України, а думки їм підказав ворожий нам політик, історик чи письменник.

Тільки незначні одиниці в хвилинах занепаду нації уміли глядіти на свою міць і на наше призначення без ворожих окулярів. Таким був Богом зісланий Тарас, творець української нації і його перемники в часі буряного поліття двадцятих років. Після першої програної, полковник Євген відродив орден лицарів абсурду, що діяли від поліських болот та по карпатські звори і теж створили легенду й чин завершену проголошенням незалежності у древньому городі Льва.

II

Боролись левами і левами вмірали
Без крику падали, як падають орли,
І врешті решт кайдани розірвали,
І врешті решт перемогли.

(О. Олесь, 1919)

Перша світова війна була для нас отим весняним передгрим'ям, була тим чим літо-Спасівка буває для плодів нашої землі — дозрів момент зриву, період боротьби за свою соборну і незалежну державу. В коловороті світових історичних подій дозрівали і кристалізувались думки наших провідних мужів, щоб вкінці об'явити четвертим універсалом:

"Народе України! Твоєю силою, волею, словом утворилась на українській землі вільна Українська Народня Республіка. Здійснилась давня мрія твоїх батьків, борців за волю й право робочого люду". (В. Винниченко, Відродження нації, т. II, ст. 244-245).

І даліше:

"Однині Українська Народня Республіка стає самостійною, ні від кого незалежною, вільною, суверенною Державою Українського народу!"

— На ці слова заля педагогічного музею, де відбувалось засідання, — як пишуть учасники, вибухла громом оплесків і вигуків "Слава", які стократ луною прогули аж стіни дріжали. Читання кілька разів переривалось оваціями...

Це був такий світлий, такий величній момент про котрий великий син України, блаженний митрополит Андрей писав у своєму посланні після повороту з московського заслання: "Вірте мені, що не півтретя року заслання і тюрми, але ціле життя просидів би радо в тюрмі, щоб тільки побачити свій нарід свободним. Я щасливий, що дочекався цієї хвилини і у щирій тихій молитві склонив я голову перед неспрослідними дорогами Божого Провидіння". (О. Лотоцький, Сторінки минулого. Част. III, стор. 380).

Про цей же величній момент писав поет:

*"У Києві гудуть потужно дзвони
В Михайлівськiм i у Святiй Софiї.
Столиця в повенi тих звукiв тоне,
i дiйснiстю стає, що жило в мрiї.
Там, над простором древнього майдана
слова урочистi унiверсала..
дзвенять..."*

(Ю. Клен. Твори. 2 т. ст. 47)

Українська революція це не була, щось несподіване, неждане і не реальне це було поживня героїчних віків, заховане глибоко під серцем духа української нації. Це не був дух бунту московських мас люмпенпролетаріату, що в революції вбачав можливість дати волю своїм найнижчим інстинктам голоду, влади і помсти — як казав Ленін: "Грабуйте награване!" Ні! — Українська революція зосередилась над проблемою власного державного будівництва. Нашим гаслом було подальше, геть від Москви! Українській Центральній Раді, очоленій проф. Михайлом Грушевським було суджено бути першими будівничими відновленої держави. Генеральний Секретаріат виділений з Центральної Ради, був першим кабінетом міністрів України. Чотири універсали заявили волю і наказ українського народу, що: "Від нині Українська Народня Республіка стає самостійною, від нікого незалежною, вільною, суверенною Державою Українського Народу". (Четвертий Універсал Центральної Ради, проголошений 22-го січня 1918 р.).

Це було те, про що сказав поет:

*"На гострій грані двох світів
Ми непорушно муром стали,
Щоб чорний вихор вас не змів
Голодним клекотом металу".*

(Ю. Клен. Каравели, ст. 132)

У цей жорстокий час треба було не тільки проголосити незалежність України, але і її боронити. І наступило те, що наш тогочасний провід ждав, про що сказав Стефаник у своїх "Синах": "Тату, каже, тепер ідемо воювати за Україну. — За яку Україну? — А він підійняв шаблею груди землі таї каже: "Оце Україна, а тут — і спрямував шаблею в груди — отут її кров, землю нашу ідем від ворога відбивати". (В. Стефаник, Твори, 1948. ст. 252).

Бій за Україну був затяжний, важкий але переможний. Були героїські чини рівні древнім тернопільцям. Юні крутянці головами зложили в обороні рідної землі і влади, але здержали на якийсь час десятиратну навалу большевицьких банд Муравйова. Так же як і крутянці по героїськи боролись оборонці Києва і державности козаки Полуботківського й Богунівського полків, вільне козацтво, чорноморський курінь, гайдамацький кіш, курінь Січових Стрільців та автопанцерний дивізіон, тобто військові сили, що були в той час у Києві. Під час облоги арсеналу головний отаман Симон Петлюра і начальник штабу коша ген. Олександр Удовиченко увесь час перебували біля гармат, а навіть самі помагали раненим козакам. Після перемоги над ворогом на майдані св. Софії відбувся молебен і пара-

да усіх військових частин, що брали участь в обороні столиці. (За З. Стефанів. Українські збройні сили 1917-1921 р. 1947, ст. 76-77).

Про період цієї важкої боротьби сказав поет, що:

"Степ тремтів від залізного зойку війни,
Степ стогнав — гомін лунко котився гонами, —
Воскресали так страшно пророчі сні
І на захід ридали вагони".

(Є. Маланюк. Земля й залізо, ст. 38).

III

"Від нині зливаються в одно відділені віками одна від другої частини єдиної України — Західня Українська Народня Республіка і Народня Українська Республіка в одну Велику Україну".

(Універсал 22. I. 1919. Відчитаний Володимиром Винниченком на Софійській площі у Києві).

І вкінці наступила довгожданна хвиля злуки, віками розділеної поміж ворогів, землі й народу українського. Ось, що пишуть про це величне свято учасники: "З великим пієтизмом ішов я на це свято ранком 22-го січня. Адже це був найбільший день нашої історії, коли мали здійснитись вікові ідеали нашого народу". "Свято мало відбутись на Софійській площі в 11-тій годині". "Будинки було прикрашено килимами і українськими прапорами". "Софійська площа поволі починає заповнятись народом. Перші прибули кінні відділи Українських Січових Стрільців". "Незабаром цілу периферію площі заняли війська різних родів зброї аж до важкої артилерії включно". "З великої Володимирської, Михайлівської і Софійської вулиць один за одним в'їзджають авта й екіпажі. Їх уставляють на відповідні місця або відсилають". "Порядок ідеальний". "Тут уже немає нікого крім українців. Довкола чується сама українська мова, й дивиєшся, де вона набралась, ота українська інтелігенція. Ще два роки перед тим, не більше тільки два роки — на тому ж самому місці не почувеш бувало ні одного українського слова. Тепер навпаки. А що як би наша держава прожила нормальним життям, но ще бодай два роки?"

Ось військові оркестри заграли: "Ще не вмерла!" На дзвіниці Софії загув дзвін, серед натопну рух і чути голосне "Слава!"

Та от усе стихає як на команду. Люди знімають шапки: то по чотирьох кутах площі чотири дякони читають акт злуки усіх українських земель во єдине тіло. І сльози навертаються мені на очі, я згадую про роцтво Франка:

"Встане славна мати Україна
Щаслива і вільна,
Від Кубані аж до Сяну річки
Одна нероздільна!...

Щезнуть межі, що помежували
Чужі між собою,
Згорне мати до себе всі діти
Теплою рукою..."

"Акт злуки урочисто відчитано, і духовенство править молебен. Я не чув і не чую ні слова, бо стою далеко за людьми, але загальний набожний настрій захоплює й мене"¹⁾.

Інший учасник свята пише таке: "Тепер цей акт про злуку мав бути проголошений у Києві. Для того до Києва прибула делегація зложена з представників Галичини, Буковини й Закарпатської України. Члени цієї делегації мали також взяти участь в засіданнях Всеукраїнського Трудового Конгресу, як рівноправні послы до Конгресу.

Святочне проголошення акту з'єднання відбулося 22-го січня 1919 р. на Софійській площі в присутності війська й десятків тисяч народу. Від західно-української делегації говорив Лев Бачинський. Далі Лонгин Цегельський прочитав грамоту-постанову Національної Ради Західньо-Української Народної Республіки про з'єднання з 3-го січня 1919 р. та звідомлення, що делегація Української Національної Ради вислана до Києва з уповажненням докінчити акт злуки. Після цього Винниченко вітає західно-українську делегацію в столичнім місті України та іменем Української Народної Республіки приймає заяву злуки "братньої однокровоної Галицької Волости з матірним пнем України" в одне нероздільне ціле, в одну націю-державу.

Вкінці прочитано Універсал Директорії, виданий з приводу проголошення акту з'єднання. (І. Мазепа. Україна в огні і бурі революції 1917-1921 рр. Т. I. ст. 86).

Цих кілька уривків не вичерпує теми, але прекрасно насвітлює важливість моменту. І дійсно обі дати з 22-го січня 1918 і 1919 р. були не тільки виявом одвічної мети українського народу але й дороговказом для внутрішньої політики без огляду на це яка влада і який уряд були чи будуть в Україні. Змаг до самостійности і соборности усіх земель українських є життєвою konieczністю української нації.

IV

"Як довго немає самостійної української держави, так довго не буде порядку в Європі, всі союзи будуть нереальними."

Євген Коновалець

Шлях до зреалізування тих наказів нації не був легкий в минулому і не буде таким в майбутньому. У боротьбі за незалежність, за соборність та велич нації покладали голови найкращі сини України від зарання нашої історії. У цій боротьбі з ворогами України зложили юні голови чубаті ру-

¹⁾ Вгорі наведені спомини, це дїбрані мною місця — з огляду на характер доповіді — із праці В. Андрїєвського. З минулого. 1923, т. II., ст. 101-108.

сичі — княжі дружинники, безстрашні лицарі козацького ордену, наші воїни і стрільці в часі визвольних змагань, бійці повстанської армії в часі другої світової війни і всі ті найкращі сини України, що згинули від ворожої кулі, бомби чи ампулки з отруєю, як от Симон Петлюра, Євген Коновалець, гравдоподібно Данило Скоропадський, Лев Ребет і Степан Бандера. До цієї верениці наших героїв, що полягли від скритовбивчої руки треба додати ряд мучеників закатованих, засланих, зліквідованих більшовиками в Україні — як от Михайло Грушевський, провідні члени Союзу Визволення України і Спілки Української Молоді та тисячі знаних і незнаних борців за самостійність і соборність України. Все ж таки ворог не вгнув, не заломив українського народу, що в скорбі і печалі жде світлого моменту воскресіння незалежної і соборної української держави. Нація і на нас, на еміграцію розсіяну в діяспорі поклала велике завдання, бо, як писав поет:

"Ми резерви, та завтра без ляку
Ми з світанком піднімемось сивим.
Ну, шалена це буде атака
І скінчиться, звичайно, — проривом".

Ф. Ольжич. Поезії. 1956. 41 ст.

А навіть якщо не всім нам суджено буде іти в бій за Україну, чи то з огляду на вік чи на обставини, то все ж таки нація жде від нас багато. Перш за все святим обов'язком кожного батька виховати своїх діточок в українському дусі на українських героїчних традиціях. Тут важне, щоб в рідних школах зберегти високу українську духовість, щоб виховати діток на славу України, щоб діяти спільно, в згоді й любові на благо української справи. Кожна українська людина має свою велику вартість і мусить виконати супроти нації те, що в дану пору їй можливе. Тут у Вільному Світі ми маємо вільність, можливість дії і творчої праці, а про єдність благаємо кожночасно в наших церквах після богослужень. Ми маємо бути гідними переємниками славної мазепинської еміграції, що жила і творила на чужині для України і для поширення правди про батьківщину в світі.

У нас немало цінних для української справи людей, людей, що колись зі зброєю в руках ставали в обороні прав української незалежної і соборної держави, людей, що заслужились в ділянці науки, в громадській праці як чесні і гідні сини землі української.

Пам'ятаймо великі слова блаженного митрополита Шептицького, котрий писав у своєму посланні до уряду української держави: "...єдність наша є найкращою запорукою великої будучности, на яку сміливо можемо глядіти вперед і до якої ми всі українці підемо разом у нашій культурній праці. Організуємось на всіх полях. Скоординуємо наші народні сили. До праці вперед, а наше національне життя запевнене, і Бог нам поблагословить". (О. Лотоцький. Сторінки минулого. Част. III., ст. 180).

**Історія української педагогіки
та шкільництва**

Початкова освіта в київській державі

Проблема виховання й навчання в початкових школах древньої Руси-України має багату літературу. Не всі історики однозгідні у цих питаннях. Особливо деякі московські історики (Шлецер) старались знизити вартість староукраїнських культурних надбань, а в тому й освіти.

Оті ворожі нам історики писали, що в княжій Україні не було високої культури, що наш народ був відсталий, що документ Олегового договору з греками — фальсифікат, і тому подібні нісенітниці.

Новітні українські, а так само й чужі об'єктивні історики ствердили без усякого сумніву, що не тільки Київська Русь, але вже й наші пращурки Анти мали в VI і VII ст. свою власну високу культуру.

Самозрозуміло, що не можна говорити в наші дні про те, будімото освіта в Україні почалась із 988 року.

Щоб не бути голословним, зверну увагу на скарбницю народної мудрости, — на наші прастарі пісні, колядки, биліни, приказки тощо. Якраз тут криється ота й досі незбагнута глибінь всенародної педагогіки.

Нема сумніву, що з хвилиною прийняття світла віри Христової з Охридського царства (Болгарія), почалось активне ширення, модерної на той час, книжної освіти та шкільництва, особливо по містах.

Прийняте з Болгарії християнство і зрозуміла українцям слов'янська мова, що нею було писане Святе Письмо, довели до дуже високого рівня освіти, значно вищого, ніж у багатьох тогочасних західноєвропейських державах.

Культурноосвітніми центрами України стали церкви та монастирі, а першими педагогами й культурними діячами — священники, монахи та миряни (князі Володимир Великий, Ярослав Мудрий, Володимир Мономах та інші).

Літописець оповідає, що Рівноапостольний князь Володимир Великий рівночасно з прийняттям християнства — "нача ставити по градом церкви і попи і люди на крещеніє проводити по всем градом і селом. Послав нача поімати чади і даяти нача на ученіє книжное: во они дні услышат глушіі словеса книжная і ясен будет язык гугневих"¹). Акад. М. Грушевський каже, що мова йде про середні державні школи. Початкові школи, мабуть, були індивідуального характеру — прицерковні школи. Були ще й вищі школи — сьогодні ми назвали б їх духовними семінаріями. Літописець записав під 1030 р., що: "...приде (Ярослав Мудрий) к Новгороду, собра от старост і попових дітей тріста учити книгам"²).

Самозрозуміло, що "дітей нарочітое чади", — тобто дітей старших княжих дружинників, княжих мужів та бояр учили на те, щоб ними заповнити визначніші церковні та княжі уряди.

¹) Полное собрание Летописей, т. I, ст. 51.

²) Теж саме, т. V, ст. 136.

У княжій Україні було теж дуже поширене індивідуальне навчання. Священики — учителі слова Божого і грамоти, як це підтверджує літописець: "І інші церкви ставляще по градам і по містом, поставляя попи і дає їм от іменя свого урок, веля їм учіти люди понеже тем єсть поручено Богом і приходити часто к церквам"³⁾

Не тільки школи були поширені в Київській державі, але й нагляд над школами устійнено. Ближче невідомий "Василій" був у 1096 р. призначений "...смотренія ради училищ і поставленія учителів" у Володимирі Волинському⁴⁾.

Смоленський князь Роман Ростиславич (унук Мстислава Великого) віддавав усі свої прибутки на будову шкіл. Великий меценат шкільництва — Ярослав Осьмомисл — будував школи та наказував монахам вчити дітвору, призначаючи на ту ціль частину монастирських прибутків⁵⁾.

Безперечно, найвище наука стояла при княжих дворах та при митрополічій і єпископських катедрах. Нам відомо, що Володимир Великий дуже любив читати, нерідко читав удень і вночі. Він вільно перекладав книжки із мови грецької на староукраїнську. Зібрав писарів-учених і переписав багато книг. Перший український бібліофіл — Ярослав Мудрий — заснував першу книгозбірню в Україні в соборі св. Софії. Князі св. Борис і Гліб теж вславились великою начитаністю. Святослав Ярославович (Чернігівський) був найбільш освічена людина XI в. Із його ім'ям зв'язаний славний літературний пам'ятник "Збірник Святослава". Мали ми немало добрих мовників. Всеволод Ярославович говорив по-грецькому, по-латині, по-німецькому, по-польськи і по-мадярськи. Літописець каже, що князя Русь-Україна мала "множество" визначних людей. Володимир Мономах був вельми визначним, на той час, державним мужем і написав безсмертну працю "Поученіє Дітям", яке свідчить про його велику ерудицію, начитаність та кришталевий світогляд.

Особливо багато діячів мали ми на церковному полі, як от: Іларіон перший українець — митрополит Києва, відомий зі своїх чудових проповідей і активної праці, митр. Кирило Турівський чи хоч би ігумен Данило — паломник до св. Землі.

Освіта за княжих часів була дуже поширена і вийшла з княжих гридниць і церков та монастирів на всю державу. Переписування книг стало дуже модним і книга знаходила доволі численних покупців серед багатих громадян. Загальна освіта і культура народу збільшувалась.

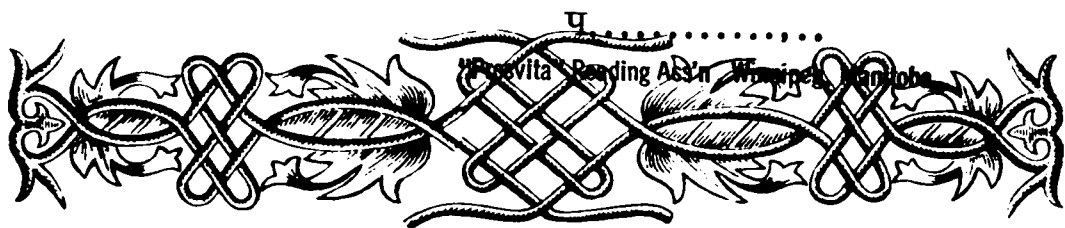
Київська держава мала теж свою шкільну методику. У Святославовому "Ізборнику" є окремих розділ під назвою "О книжном почитаніи", де викладена методика читання. "Когда читаеш книги, то не спеша переходить к другой главе, а трижды повторяя прочитанное". Книжку треба розуміти, її змісту треба додержуватись у житті, бо: "како для коня правитель і воздержаніє єсть узда, так і для праведніка книга; как пленник думает о своих родителях, так праведник о почитании книжном..."

Голосне читання в старину уважалося Богоугодним ділом. Збере-

3) Полное Собрание Летописей, т. I, ст. 66.

4) Митр. Макарий, История Русской Церкви т. II, ст. 104.

5) івідем, т. III, ст. 123.

"Поученіє" Володимира Мономаха дітям, найкращий пам'ятник релігійно-морального виховання на Русі-Україні

(Спроба аналізу)

Наука Володимира Мономаха дітям, — це найкраща перлина, один з найцінніших пам'ятників нашої старовини. Ставлячи "Поучення" поруч із такими цінностями, як наш літопис Нестора, як договір Олега з греками, як життя св. Теодосія, уложене Нестором, як Слово о Ігоревім полку, то бачимо, що кожний з тих творів має перше місце у іншій ділянці. Літопис це найважливіше джерело нашої первісної історії, договір Олега це пероджерело нашого права, життя св. Теодосія це пам'ятник нашого релігійно-духового життя, Слово о Ігоревім полку — найкращий славень древне-руської хоробрости і лямент з причини незгод і міжусобиць, з причин роз'єднання і ворожнечі, то Поученіє Володимира Мономаха найкращий зразок з ділянки виховання княжої доби.

Наука дітям важна тим, що її писала світська людина, а в додатку володар країни. Написаний цей перший збережений до наших часів педагогічний пам'ятник в 1099 р. і зберігся в Несторовій літописі, в т. зв. Лаврентієвському списку з 1377 р.

Був час, що деякі історики оспорювали автентичність "Поученія", чи як ми будемо називати "Науки", думаючи, що це написано літописцем, а тільки для більшої авторитетности приписано Володимирові Мономахові, та вкінці аналізу змісту доказала, що твір написаний незаперечно самим князем. — Щоправда є труднощі провести межі, де починається, а де кінчається наука, так як вона зливається в тексті з іншим змістом літопису. Правдоподібно, що в цьому списку Несторової літописі є якісь, нам досі незнані пропуски.

Знаючи вже дату написання "Науки" та його місце в Несторовій літописі, проглянемо можливість, якими творами міг користуватись Володимир при писанні своєї "Науки". Цитати із "Псалтиря", наведені в початку "Науки" вказують, що князь користувався цією книгою, дуже популярною в ті часи на Україні. Крім того є місця, котрі недвозначно вказують, що Володимир Мономах користувався аскетичними бесідами Василя Великого. В "Шестидневі" Василя Великого стрічаємо опис природи, яким, чи не так само веде свою річ князь, а в іншому місці так і каже: "Яко же бо Василій учаше" — і переповідає аскетичні мислі Василя Великого. Безперечно, князь користувався теж іншими працями Отців Церкви та святим Письмом, а може й іншим творами, знаними в

той час на Україні, а частинно збереженими до наших днів, та перш за все свою Науку князь Володимир Мономах основує на власній практиці і на своїх переживаннях та досвіді інших князів української держави.

Форма і зміст "Науки" нагадують форму і зміст передсмертних завіщань, останньої волі князя, оставленої його дітям. Аналізуючи "Науку" князя дітям можемо виділити в ній чотири основні ідеї:

- 1) Ставлення людини до Бога.
- 2) Взаємовідносини володаря до підданих.
- 3) Самокритицизм.
- 4) Взаємовідносини між одиницею а загалом.

Вже сам початок "Науки дітям", як згадувано попередньо, цитований уривками із "Псалтиря" — ось хоч би 41-ою псальмою: "вскую печальна еси душе моя?, вскую смущаєши мя? Упова на Бога, яко ісповімся йому". Коротко кажучи, князь у хвилинах болю і одчаю звертався до Бога, до Творця Вселенної. Його твір, глибоко нанизаний цитатами та думками й ідеями взятими зі святих писаній та із навчання Христової церкви. Це було основне в ті часи і як князь, так і громадяни української держави з глибоким пієтизмом та вірою ставились до Творця Вселенної та виконували церковні заповіді. Особливо в горю та в печалі ота віра і глибока релігійність збільшувались, поглиблювались. А була це жорстока доба. Тільки сильні світу цього мали владу і силу над іншими жителями України, а не всі князі та знать були гуманними, про що найкраще свідчить жорсткий акт осліплення князя Василька Святополком Окаянним, над чим уболіває князь Володимир Мономах, тож тільки суворе придержування засад християнської етики, духовий аскетизм і твердий правопорядок могли дати обопільний хосен, як народові так і його володарям та знаті.

Взаємовідносини володарів до підданих були теж не однакові. Тогочасний суспільний устрій не був одномірний. Одні мали все, були панамі життя і смерти, потопали в розкошах, а інші були знедолені, прибиті горем та злиднями. Хіба найтяжче було холопам та закупам. — Селянам важко було тому, бо вони на своїх плечах утримували і мусіли прохарчовувати мозолистою працею своїх рук усіх інших, а закупам, тобто рабам було значно гірше, бо вони навіть волі не мали і числились як скот, як робоча худоба. Багато світлих володарів Русі-України бачило цей стан і старалися увести певний прогрес, деякі полегші, якусь законність. Відомо, що князь Володимир Мономах теж вніс свою долю в цю ділянку. Він зробив деякі нові додатки до "Руської Правди" на користь народу. Він вимагав, щоб у певних випадках його сини не зсилались на своїх суддів, але самі суд чинили. "Вдовицю оправдіте самі", каже цей мудрий і гуманний князь, "куда же ходяще путем по своїм землям, не пакости творити отрокам", пише він в іншому місці наче б то для вияснення, чому сини самі повинні суд чинити, а не спускатись на своїх судів.

І не тільки в правосудді заслуживсь і давав мудрі ради цей князь. Знаючи безхарактерність деяких князів, от хоч би Святополка Окаянного, що зламав клятву і осліпив Василька, Володимир Мономах перестерігає своїх синів: "Не клянїтеся Богом, ні хрестїтеся "Нїту бо ти нужна нікоя же; аще лі ви будете хрест ціловати к братїї, ілі к кому, алї управїше сердце свос, на нїм же можете устояти, тоже цілуйте і ціловавше блюдіте, да не преступни погубите души своїй". — Князь Володимир

Мономах дуже строго придержувався присяги (хрестного цілованія) і синів в тому навчав.

Засадою християнського володаря було — бути милосердним, і якраз князь у своїй "Науці" радить синам: "Ні права, ні крива не убивайте, ні повелівайте убити єго". Він радить синам виключити із правосуддя кару смерти. Це дає нам підставу думати, що "віче" чи "копна рада" — громадський суд мали вироки кари смерти, котрих не стрічаємо в "Руській Правді", тобто в княжих законах — тут все каралось виплатою гривень, а Володимир виступав проти цього кажучи: "Аще будет повинен смерти — душа не погубляєте никакоя же хрестьяни". Тут бачимо не тільки глибокий християнський гуманізм але й намагання навести лад у правосуддю.

Перестерігає князь синів, щоб духовенство поважали, це значить, що князь повністю розумів, що священство, проповідники Христової науки, мусять мати повну пошану і послух у державі, бо інакше не буде кінця княжим міжусобицям та взаємно-поборованню. Він радить синам: "єпископи і попи і ігумени с любовію взімайте от них благословеніє, і не устраняйтеся от них, і по силі любіте і набдіте, да приимете от них молитву от Бога".

Не мало уваги присвячує Володимир Мономах у своїй "Науці" самокритицизмові. Він каже: "...паче всего гордости не імійте в серці і в умі; но рцем: смертні єсми, днесь живі а завтра в гроб". Він радить "стария чти, яко отца, а молодия, яко братію".

Він теж перестерігає синів перед лінивством: "в дому своем не ліни-теся, но все видіте". В іншому місці каже він відносно ліности, що: "лі-ность бо всему мати, еже умієт то забудет, а єгоже не умієт, а тому ся не учить; добрі же творяще, не мозіте ся лінити ні но что же добрее". День, радить князь, починати молитвою: "да не застанет вас солнце на постелі" — проснувшись треба зайти в церкву і вислухати заутреню і віддати Богові хвалу, бо "аже бо ся обліниши на заутренюю встати — то не спасешся".

Перестерігає Мономах синів перед п'янством, неморальністю і брехнею: "Лжі блюдися і п'янства і блуда, в том бо душа погибаєт і тіло". Особливо п'янство і аморальність були дуже поширені на княжій Україні — вже Володимир Великий казав "Русі єсть веселіє пити!" Про аморальність розказано нами в іншій статті п. н. "Жінка в дохристиянській Україні".

Не мало місця присвячено в творі Володимира Мономаха взаємовідносинам володаря до підданих. Багато справ порушено нами попередньо, остається додати, що провідною ниткою християнських засад переткана уся "Наука" Мономаха. Закінчує він її словами: "ніхто же вас не может вредитися і убити, понеже не будет от Бога повелено; а іже от Бога будет смерть, то ні отець, ні мати, ні братія, не могут от(н)яті... Божье блюденіє ліпліє єсть челоувічского".

Цих кілька думок, підпертих цитатами дає нам змогу вглибитись у велич і красоту "Поученія Володимира Мономаха дітям". На нашу скромну думку, пора було б увести цей прекрасний зразок нашої древньої етично-виховної літератури до шкільних підручників у доброму перекладі на нашу літературну мову.

За світлі традиції Києво-Могилянської Академії

Освіта в Україні за часів козацької держави досягла вершин пишного розцвіту. Звичайна Богоявленська Братська Школа, завдяки таким світочам і меценатам як член українсько-молдавської княжої родини, абсолювент паризького університету — митрополит Петро Могила, великий гетьман України — Іван Мазепа, митрополит Рафаїл Заборовський та ціла низка інших духовних і світських діячів, стала академією.

Києво-Могилянській Академії судилося бути науково-освітнім центром України. Заснована на демократичних засадах, вона приймала в свої гостинні залі всіх, хто бажав науки, хто прагнув знання. Гетьман, митрополит чи козацька знать на власний кошт посилали в академію найздібніших учнів, а уряд вибирав з-поміж них найкращих, посилав їх за кордон на удосконалення їхніх знаннів. Здебільша студіювали вони в німецьких, французьких, італійських та англійських університетах.

Маючи відповідно дібраний професорський склад, Києво-Могилянська Академія закладала в Україні і не в Україні свої філії чи наукові осередки. Відомо, що такі філії були у Вінниці і в Гощі, а крім того, академія мала федеративні зв'язки зі школою в Крем'янці. Найстарший осередок Києво-Могилянської Академії був у Москві ще з 1649 р.

Учнями й професорами були такі визначні вчені, як от Г. Щербацький, сумної слави ректор С. Яворський, Г. Кониський та багато інших. Число учнів академії, починаючи від 1715 р., коли було їх 1,100, аж до кінця вісімнадцятого століття було таке саме високе.

Усі видатні діячі XVIII ст. виходили з Києво-Могилянської Академії. Вони ширили світло науки по всій Україні, а навіть собі, на безголов'я, занесли його в Московщину, яка в подяку за це поневолила Україну та зліквідувала в 1817 р. академію. Щоб не бути голословним, скажемо, що Києво-Могилянська Академія дала московському університетові таких відомих професорів, як учня професора політичної економії Адама Сміта в університеті в Глязгов, проф. С. Десницького, теж абсолювента англійського університету — проф. І. Комова, що написав перший фаховий підручник хліборобства, проф. математики В. Аршиневського, проф. медицини І. Андрієвського, проф. естетики П. Сохацького, проф. фізіології Ф. Варсук-Мойсеева, проф. математики М. Данкевича, проф. медицини А. Данилевського, проф. древньої словесности Р. Тимковського, проф. мінералогії та агрономії А. Антонського-Прокоповича, а навіть непосредньо М. Максимовича, спершу проф. ботаніки та зоології в московським університеті, а пізніше ректора Київського Університету, та багатьох інших.

Освіта й наука в Україні наших днів не може вільно розвиватись. У нас немає вільної Києво-Могилянської Академії чи іншої високої школи, зате, як і колись у давнину, в університетах вільного світу студіює немало української молоді, котра з огляду на невідрадну політичну ситуацію змушена працювати по чужих університетах. Все ж ми віримо, що настане той день, прийде та довгождана мить, що ми здобудемо Соборну і Незалежну Українську Державу та що університети, колегії, гімназії й народні школи покличуть нас на працю.

українознавства та наші наукові установи продовжують славні традиції Києво-Могилянської Академії тут, в діяспорі. Мрією нашого скромного, єдиного у вільному світі освітньо-виховного журналу "Життя і Школа" є теж спричинитися до цієї великої і відповідальної праці своїм скромним вкладом. Напрявні, що ми їх обрали п'ять років тому, і надалі залишаються в силі, ми їх не змінємо, не негуємо, тільки, якщо буде це можливе, ще більш удосконалимо, зпрецизуємо.

Щоб належно виконувати нами обране завдання, щоб гідно служити українській громаді на чужині, щоб не посоромити імені наших славних предків, треба нам виявити себе в творчій праці. Перше і найбільше завдання журналу — це допомогти українській спільноті зберегти українську дітвору для нас і наших ідей. Друге не менш важливе завдання журналу — це допомога батькам у вихованні їхньої дітвори, що у наших специфічних умовах така податлива на зло. Хочемо допомогти батькам зберегти дітвору для наших рідних церков, для української справи і... для них, для самих батьків.

Обрані нами завдання не легкі і якщо у нас не буде дійсної співпраці і підтримки як від громадянства, особливо батьків дітей, так і від педагогів та виховників — обраних завдань ми не виконаємо. Тільки спільною громадою, тільки при належній співпраці і при відповідній підтримці — журнал "Життя і Школа" зможе виконати свої завдання. П'ять літ редакторської праці за мною. Була це важка, часом непосильна праця, але завдяки Об'єднанню Українських Педагогів та ще деяким співпрацівникам і симпатикам ми перетривали період формування і росту. Минулий рік, коли то я взяв у свої руки як видавання так і редагування журналу, як органу ОУПК та інших учительських організацій у вільному світі, показав мені, що такий журнал не тільки конче треба вдержати при житті, але, що при відповідному зусиллі його можна зміцнити, поширити і подбати про ще кращий зміст. В цьому році я починаю видавати журнал під новою назвою і фірмою. Назва журналу "Життя і Школа" і є він незалежним органом українського вчительства і батьків у вільному світі. Нашою мрією є за всяку ціну вдержати при житті конче потрібний і єдиний у вільному світі виховний журнал, що при Божій та Вашій допомозі постарасємось виконати. В цьому році зробив я перший крок вперед, даючи журналові нову шату — обкладинку. Якщо знайду належну піддержку у громадянства, то за кілька місяців пляну збільшити розмір журналу, а через півріччя — видати ще додатково окремих методично-науковий збірник, про що була вже мова в минулому році. Для оживлення журналу Редакційна Колегія плянує ввести нові розділи, крім того, давати цікавий, актуальний матеріал освітньо-культурного характеру і відомості як з України, так і з інших країн.

Редакція звертається цією дорогою до всіх наших співпрацівників, як теж до тих, що досі ще не поміщались в журналі "Рідна Школа", щоб не забували за нас і прислали до друку свої праці.

І на закінчення згадаємо, що малюнок Києво-Могилянської Академії на обкладинці буде для нас у цьому році гаслом — згуртувати біля журналу "Життя і Школа" найкращих співпрацівників, так як колись академія гуртувала під своїм дахом найкращі інтелектуальні сили України.

Григорій Сковорода – великий філософ України

Григорій Сковорода народивсь 1722 р. в селі Чорнухах, Лубенської округи на Полтавщині. Батьки його походять з старовинного козацького роду. Юність Сковороди проходила в той бурхливий час, коли Москва немов стоголова гидра захопила в свої лабети всі вольності козачої нації. Віднімаючи в народі провідну верхівку й повертаючи її в дворянство, Москва запроваджувала в Україні кріпаччину та інші порядки московських сатрапів-самодержців, ненависні вільній козачій нації. Прадідна слава тільки в піснях та легендах столітніх дідуганів запоріжців передавалось молодому поколінню. Поневолена нація протяжним зовом розпуки благала у Бога помсти на катів, та помста не приходила, бо велика Господня терпеливість, а нація за гріхи незчисленні, за непослух проводові свому, за чвари та незгоди терпінням і молитвою мусіла у Всевишнього ласку вимолювати. Та не забув Господь за свій вибраний народ і послав йому час від часу пророків і мудреців, що скеровували його на путь істини. Таким вибранцем Господнім і пророком рідного народу судилось бути Григорієві Сковороді. Він змалку був вихований у релігійному дусі і мав великий нахил до науки, тому батьки на сьомому році життя віддали його вчитися до Києва.

У школі був він першим серед найкращих учнів і випередив усіх своїми успіхами в науці, дістаючи найкраще признание від своїх учителів. В той час московською державою керувала цариця Єлисавета, жінка легких звичаїв та велика любителька розваг, особливо української музики та пісні. Сковорода мав чудовий голос і на двадцятому році його забрали до Петербургу в двірську капелю, де співаки провадили веселе й розгульне життя. Попасті в придворну капелю вважалося тоді за велику почесність, тому там були сини найвизначніших тогочасних дворян українського роду як от Стоцькі чи Головачевські. Як же сприйняв двірське життя Сковорода? Чи й він пішов слідами своїх ровесників і потонув у морі безжурної веселости, забувши за стогін і плач поневоленої нації? — Ні, юного Сковороду не полонило оте життя і він при першій нагоді попросив дозволу залишитись у Києві і поступив на дальші студії. Двадцятидволітній юнак потонув з головою в науку і став вивчати чужі мови, як от старожидівську, грецьку й латинську, а при тому вправлявся у красномовстві, заглиблювався в філософію, метафізику, природничі науки та богословію.*) Щодо богословських наук, то треба признати, що батьки хотіли бачити свого сина священиком, але юнак пізнав глибше маразм і гниль, яка розкладала тогочасне православне духовенство царської імперії, і не схотів бути священиком. Він бачив, що все це чуже світлим традиціям колишнього українського православного духовенства, тому вирішив піти на хитрощі, щоб тільки уникнути висвячення. Для цього він змінив голос і став заїкатись, а також удавати дурника. Цей підступ Сковороді вдався і його звільнено з бурси. Як непридатному для духовного чину, йому дозволено жити де він хотів. Таким чином після шести-

*) Гляди "Український Вістник" за 1817 р.

літнього навчання Сковорода щасливо закінчив з духовним званням і на двадцять восьмому році життя вирішив вийти за кордон, щоб поглибити в Європі своє знання. Десять біля 1750-го року на Угорщину виїздив генерал-майор Вишневський, який на прохання Сковороди взяв його з собою. Біограф Сковороди і його близький друг Ковалинський пише, що тоді Сковорода побував з Вишневським в Угорщині, а опісля у Відні, в Офені, Пресбурзі та інших містах, де старався знайомитись із ученими людьми. Він слухав по тамошніх університетах лекції. Один з тогочасних учених, Гесс де Кальве, який особисто знав Сковороду, каже, що він побував не тільки в Угорщині та Австрії, але й в Польщі, Німеччині та Італії. Що Сковорода ще вдома, в Україні старанно вивчав чужі мови, про це вже сказано, тут додамо тільки, що він, як свідчить Ковалинський, крім згаданих мов, знав прекрасно ще й німецьку, був добре обізнаний із творами античного світу як от із працями Платона, Сократа, Демостена, Епікура, Арістотеля, Філона, Марка Аврелія, Лукіяна, Плутарха, Горация, Вергілія, Цицерона, Сенеки, Лукреція, Персія, Терентія та інших класиків. Не менш часу й уваги присвячував Сковорода і вивченню праць отців церкви — Климентія Александрійського, Оригіна, Діонісія Ареопагського, Григорія Богослова, Івана Золотоуста, Ізидора, Василя Великого, Євварія та Августина. Крім зацікавлення античними та першими християнськими письменниками, він цікавивсь і вивчав твори Ньютона і Коперника та знав систему світу, циркуляцію крові, електричність і працю астрономічних обсерваторій.

Не можна оминути й того факту, що Сковорода глибоко знав як новий, так і старий Заповіт, що їх він вивчав в оригіналах (по-грецькому та по-старожидівськи). Як це не дивно, але тогочасні європейські течії модного тоді відродження не дуже то впливали на Сковороду, а це дає нам право здогадуватись, що свої глибокі знання Сковорода виніс не з Київської школи, не із закордонних студій, а тільки здобув їх працею, дорогою зглиблення і пізнання. Сковорода, цей український Сократ, поставив девізію свого життя Сократове гасло: "Пізнай самого себе". Матеріальний, видимий світ, не мав для нашого великого філософа жодної вартості, зате він посвятив себе служінню другому світові, невидимому, духовому. Людина, як навчає Сковорода, повинна прагнути щастя не матеріального, за яке змагались люди його доби і яке ще більше поклало розум багатьох провідників народу і звичайних смертників за наших днів. Його щастя — це чесне виконання призначення, даного нам Богом, і пізнання Бога та виконання Його волі.

Повернувшись в Україну, Сковорода не застав уже в живих своїх батьків, тож полавсь далі в мандри. І тут починається десятилітній період скитання Сковороди по рідній не своїй землі. Утративши найдорожчих батьків і побачивши неволю рідного люда, Сковорода провадить аскетичне внутрішнє життя. Спершу йде в Харків, але невдовзі його покликано на викладача поетики в Переяславі. Тут він написав модерний підручник даної дисципліни, який не подобавсь єпископові, його осуджено і звільнено з посади. Опинившись у скрайнє тяжких матеріальних умовах, Сковорода переїздить на якийсь час до свого приятеля Ковалинського, а опісля переходить до Степана Тамари за домашнього вчителя його сина. По році Сковорода покинув навчання сина гордого вельможі

і за намовою знайомих, поїхав у Москву, та любов до рідної землі, до безталанного народу не дозволили йому, як багатом нещасним землякам його, остатись на догідних, але осоружних йому услугах в чужих, як багато хто це робить і в наші дні, забуваючи за свою громаду, за поневолений тією ж таки Москвою український нарід, і він повертається в Україну, до Переяслава. Зрозуміло, що нам не можна вертатись, як повернувся Скворода в Україну, але можна і треба працювати для української спільноти на чужині, щоб Христос на страшному суді не сказав: "Ідіть від мене прокляті в огонь вічний, приготований дияволу й ангелам його."

Після повороту до Переяслава, на велике прохання Тамари, Скворода зрештою погодився знову вчити його сина. Харківський губернатор Щербинін, дізнавшись про Сквороду, закликав його до себе і намовляв зайняти якесь відповідальне становище, а на це Скворода відповів йому, що "Світ подібний до театру. Щоб належно відіграти в театрі ролю, треба її відповідно дібрати... Я довго роздумував і вибрав таку ролю, яка мені підходить і яка мене задовольняє."

Своє призначення пізнав Скворода давно і обняв свою "ролю" 1758 р. в селі Коврай, тобто ролю убогого мандрівного філософа. В 1759 р. йому запропоновано становище викладача філософії в харківській школі. Єпископ Йоасаф Міткевич належно оцінив знання Сквороди і запропонував йому прийняти монаший чин, обіцяючи великі церковні достоїнства. Скворода на те відповів: "Невже ж ви хочете, щоб я збільшив число фарисеїв? Ситно їжте, солодко пийте і манами будьте, бо Скворода вибрав аскетизм у житті, задовольняється малим, утримуючись від непотрібного, від усіх похотей, щоб зберегти себе самого в цілості, в загнuzданні самолюбства, щоб якнайкраще виконати заповідь любови ближнього, щоб знайти славу Богу, а не славу людську". Після цього на третій день Скворода відійшов.

Він зайшов до свого друга в село Старицю біля Білгорода, де й став жити аскетом-самітником. Відвідуючи принагідно своїх друзів у Харкові, Скворода запізнався із молодим Ковалинським, своїм пізнішим біографом, і полюбив його на все своє життя, тобто дружив із ним повних тридцять літ.

Мандрівний філософ, як сам він себе зве "старець", Скворода мандрував з місця на місце, і навчав народ. Бував він скрізь, по всій Україні, переходив з одного дому в інший в крайній нужді і ніколи ні від кого не приймав жодних подарунків. Торбинка з декількома книгами, сопілка і кий являли собою увесь його маєток. До найбільших його скарбів належала Біблія, писана старождівською мовою, з якою не розлучався він ніколи. Навіть умираючи, Скворода поклав собі під голову мішок із книгами... Сквороді Бог дав був силу пізнавати навіть майбутнє, навіть те, що перед іншими було закрите. Одного разу він був у Києві у свого родича (1770 р.), але нараз відчув невідкличне бажання залишити місто. Родич Юстин просив його залишитись, але Скворода, прийшовши на гірку, звідки сходять на Поділ, нараз відчув якийсь сморід трупів. Це змусило його виїхати, і тільки він прибув до Ахтирки, як на Київ накладено карантин, бо там появилась морова пошесть...

Крім своїх навчань серед знайомих, Сковорода залишив для нащадків писані твори. Їх можна поділити на дві групи. До першої належить його пісні, писані в різних роках (1750, 1757, 1758 і т. д.), вірші (писані здебільша латинською мовою і призначені для Ковалинського), та байки. До другої групи зачисляємо філософичні та богословські праці. Тут не місце аналізувати його твори, але, на мою скромну думку, українство на чужині зробило б немало прислугу українській справі і науці, перевидавши повне видання творів Сковороди в українській та англійській мовах. Про вартість його творів свідчать найкраще чужинці (москалі), які хотіли б Сковороду бачити своїм і тому не один раз перевидавали його твори. І український народ теж оцінив мандрівного філософа Сковороду, прийнявши його пісні як народні та послуговуючись його висловами як народніми приказками. І. Срезневський пише у своїй праці про Сковороду, що вірш Сковороди "Всякому городу нрав і права", що мав в оригіналі п'ять рядків, в народі розрісся на шістнадцять рядків. Сучасники Сковороди вірили, що це спеціальна ласка Господня для того дому, в якому хоч на кілька днів замешкав Сковорода!.. Костомарів писав, що на всьому просторі від Отрогоська (Вороніжчина) до Києва у багатьох домах і досі висять портрети Сковороди. Мало того, постання Харківського університету теж треба завдячувати Сковороді, бо почин до цього дали своїми пожертвами колишні його учні.

Сковорода залишив в українському народі добру пам'ять по собі, став народнім віщуном і мудрецем. Про нього складено чимало переказів та легенд. Останні дні життя свого Сковорода закінчив восени (29-го жовтня) 1794 року. Про свою близьку смерть Сковорода знав наперед і відповідно до неї приготувався. Ось що пише Срезневський про останні хвилини Сковороди: "...Сонце уже заходило, останні промені його продирались через листя дерев. Сковорода з лопатою в руці копав яму — вузьку, довгу могилу. Що ж це, друже мій Григоре, що ти робиш? — спитав господар (Ковалевський), підійшовши до нього. — Пора кінчати мандрівку! — відповів Сковорода. — Після цього Сковорода зайшов в свою кімнатку, надів чисту білизну, помолився Богу і невдовзі віддав Богу душу. На своїй могилі Сковорода велів вирити слова: "Світ ловив мене, та не спіймав".

Про великого українського педагога Н. Ушинського

Костянтин Ушинський, великий український педагог, народився 1824 року. Вихований на староукраїнських традиціях, він надзвичайно любив свій поневолений нарід, прикладом чого є те, що свій невеличкий масток розділив поміж селян-кріпаків. Це був перший і в той час єдиний приклад на всю московську імперію.

Молодість свою провів юний Кость у рідному домі, при боці своїх батьків. Учився він в Московському університеті, на юридичному факультеті. Його професорами були такі відомі вчені як історик Грановський, правник Редькін чи економіст Чивільов. Юний студент Ушинський був надзвичайно здібний та інтелігентний, він не тільки вивчав, як цього вимагала тодішня московська наука, але сприймав матеріал критично. Вже як молодий студент, мав вироблений, свій власний, інший як у тогочасної молоді, погляд на Вольтера. Він негував його за те, що Вольтер у своїх писаннях втручався в ділянку свободи совісти людини. Не любив він і Наполеона I за намагання зламати політичну свободу народів. Такі погляди зберіг він до кінця свого життя.

Кость Ушинський пристрасно любив театр і щонайменше раз на місяць відвідував вистави. Театр цинив як виховно-педагогічний чинник, а не як місце розваги.

Університетські студії закінчив у двадцять літ з блискучими успіхами і йому молодому, талановитому юристові, з місця запропоновано працю викладача в Ярославсько-Демидівському Ліцеї. Викладав він історію законів, фінанси, законодавство та енциклопедію. В 1848 р. московський уряд видав тиранські закони, обмежуючи волю та ініціативу педагогів і запроваджуючи цензуру на їхні програми навчання. Дійшло до того, що навіть треба було наводити назви книжок, звідки взято цитати для викладів. У 1850 р. ці закони добрались і до Демидівського ліцею. Ушинський гостро проти них виступив як проти тиранських і таких, що паралізували волю і ламали гідність педагога, а трохи пізніше облишив навчання.

Із Ярослава він переїхав до Петербургу. Не маючи засобів для прожитку, поступив на працю до міністерства внутрішніх справ у департаменті іноземних віровизнань. А що платня була дуже мала, він, знаючи добре англійську мову, працював побічно журналістом, пишучи коментарі, рецензії, переклади та компеляції.

В 1855 р. його прийнято на працю в Гатчинському Інституті. Знову ж в 1860 р. йому доручено працю редактора "Журналу Міністерства Народної Освіти", але з огляду на драконські зміни і новий режим у міністерстві він по році кидає редакторську працю. Працює тепер інспектором у Смольному Інституті для Благородних Дівиць, куди запрошено його в 1859 р. Смольний Інститут мав близько п'ятсот учениць, але навчальна система і розподіл літ навчання були застарілі. Ушинському доручено уложити новий плян і перевести реформу школи. Своє завдання виконав він блискуче. Там до того часу було три класи, де відбувалося

навчання десять років, а він зменшив науку до семи років і зробив сім клас, кажучи, що школа добра сама по собі, але батьківський нагляд та виховання — найкращі. Зашкорублу передпотопову програму навчання він відкинув, запроваджуючи нові предмети, кладучи натиск на вивчення рідної та інших мов, історії та математики, як такої, що вчила дитину логічно думати. Він був прихильник емансипації і боровсь за те, щоб жінки нарівні з мужчинами здобували добру освіту. Він перевів реформу у Смольному, його писання дають нам право твердити, що Кость Ушинський перший в московській імперії, а в тому й на землях України, запровадив середню жіночу освіту. Блискуче переведена реформа та ряд вельми цінних, блискучих статтів принесли йому славу, але зависть московських високопоставлених педагогів зросла і в наслідок інтриг проти сина демократичної козацької нації, яку вони так жорстоко поневолили, він мусів кинути школу. Дві доби приготовлявсь Ушинський до своєї оборони в суді проти доносив, блискуче відкинув усі закиди і розгромив словесно донощиків, але це коштувало його утрати здоров'я. Він поважно захворів і почаз плювати кров'ю...

Хоча він і оборонив себе від закидів, проте, в школу його вже не прийнято, а призначено на працю в IV-му Відділі Царської Канцелярії і вислано за кордон, щоб там він запізнався із станом жіночої освіти. Це було в 1864-1870 рр. і тоді то виявилась його плодovита літературна діяльність. Багато журнальних статтів (листи із Швейцарії та критичні й полемічні статті), найкращі його твори як от три томи "Рідного Слова", що розійшлося у небувалому досі накладі (4.277.000 примірників) і два томи "Досвідів Педагогічної Антропології". Крім названих праць, він написав ще книгу "Дитячий Світ", яка стала шкільним підручником і на ній виховувались цілі покоління учнів, "Збірка Педагогічних Статтів", "Твори" тощо. Зрозуміло, що всі ці праці видано московською мовою, бо українських праць друкувати тоді не дозволялося.

Проте, як ставився він до народу українського, які його погляди на українську справу — довідусмоєся із його писань. Він гаряче боронить прав усіх народностей, а особливше свого народу. Він радить взоруватись на народніх звичаях і традиціях та на рідній історії. Народня школа повинна на його думку, бути перш за все народньою, тобто ведена в мові народу. В одній із своїх статтів він писав, що почуття народности в кожної людини таке сильне, що навіть тоді, як гине все святе і благородне, народність затрачується останньою. Він писав ще, що народ без народности — тіло без душі, якому не залишається нічого іншого як піддатись законові розкладу і розплистись серед інших народів, що зберегли свою самостійність. Вихованій га лоні української природи над берегами мальовничої Десни, великий учений назавжди зберіг любов до України. В одіому з своїх листів він пише: "Боже, скільки мрій-дум снував я над берегом прекрасної Десни, на її кручах, як оживала моя душа і навівались життєві спомини із приходом весни! Я слідив за кожним кроком, за найменшою переминою у цій одвічній боротьбі зими із літом. Таючий сніг, чорніючі льоди ріки, ріст долини над берегами, протаялий сніг і трав'яні паростки в саду, наліт птахів з ірію, оживаючий ліс, шумно текучі з гір ручаї вод — все було предметом моєї пристрасної уваги, неприспаної уваги, а буттєві враження переповняли мою душу."

Педагогічні ідеї Костя Ушинського вічно живі й актуальні. У одному з своїх листів до Л. Модзалевського він писав: "Якраз тепер прийшла пора, що нам перш за все потрібні школи, добре влаштовані школи, гарно підготовані вчителі та ще багато-багато шкіл: у іншому випадку, і воля, дана селянам, і нові закони не принесуть бажаної користі." Для шкіл потрібні були педагогічні праці і шкільні підручники, потрібна була педагогічна література, і таку даз Ушинський. Він писав, що шкільний підручник мусить бути вільний від усяких суб'єктивних справ та односторонньої пропаганди яких би то не було партій. Головна мета шкільного підручника — виховати людину і підготувати дитину до загальних знань. Він велику увагу приділяє релігійному вихованню дитини. На перших сторінках "Дитячого Світу" він пише: "Я не бачив і бачити не можу Бога, тому що Він Дух, але я вірю, що Він існує, все бачить і всім керує". В іншому місці наш педагог писав: "Школа для малолітніх добра тоді, коли вона повнотою наповнена родинним характером, та більше схожа на сім'ю, ніж на школу." На його думку, перше завдання початкового навчання — зробити для дитини серйозну науку цікавою. Рідна мова в школі повинна бути основним і найважливішим предметом.

Крім нових методичних та дидактичних засад, Ушинський запроваджує новаторство в самій педагогічній системі. Його думки завжди нові, оригінальні. Він не запобігав ласки у "власність імущих", у тієї чи іншої політичної партії, а йшов своїм прямим шляхом. Він вимагає від уряду, щоб будовано більше педагогічних шкіл, щоб удосконалювано педагогічну освіту, батькам радить знайомитись із виховною літературою та виховувати дітей у рідних традиціях. Вінком ідей нашого великого педагога були думки, що школа повинна "...обов'язково прищепити юнакові жадобу свідомого труда без котрого життя його не може бути ані достойним, ані щасливим." Таких і їм подібних думок-ідей у працях Костя Ушинського, педагога-мислителя, безліч. Він перший зрушив педагогічну справу на властиві рейки і присудивсь для українського, та й інших народів, так як прислужились для Чехії — Коменський, для Швейцарії — Пестальюці, для Німеччини — Дістерверг та багато інших. Ми, українці, повинні бути горді, що наша батьківщина зродила таку славу людину, а наші вчені повинні подбати, щоб хоча тепер його твори були перекладені українською мовою, що нею не дозволялося в той час писати, а вкінці щоб його втягнуто в пантеон наших визначних учених.

Христя Алчевська і недільні школи

(Причинки до українського шкільництва за царського режиму)

Відома українська письменниця, Христя Алчевська (1843-1920), майже незнана молодшому поколінню, має великі заслуги на культурно-освітній ниві і в ділянці українського шкільництва. Зважаючи на те, що пора вже скласти історію українського шкільництва, хочемо порушити її діяльність у недільних школах.

Недільні школи колишньої російської імперії найбільше були поширені і найактивніше працювали в Україні, де завжди були живі традиції всенародньої освіти. Заснування першої недільної школи доволі спірне, бо першість приписують аж трьом різним особам. Перша теорія називає імення двох священників пермської губернії (1859 р.), друга пов'язує цей почин з ім'ям проф. Київського університету П. В. Павлова, який піддав ідею, що її затвердив відомий педагог Пірогов, а зреалізували студенти Київського університету 11-го жовтня 1859 р. Третя ж теорія і, мабуть, найправдивіша, підтверджена фактами, вказує, що катеринославський учитель Панченко організував недільну школу на місяць раніше від київської.

Найбільшої активності недільно-шкільний рух набирає в Україні, і за підрахунком, що я його зробив на підставі праці Я. В. Абрамова, виходить, що в роках 1859-1861 в Україні було 45 недільних шкіл із загальної кількості 90 шкіл у цілій російській імперії. Іншими словами, в самій Україні була половина недільних шкіл.

А тепер перейдемо безпосередньо до діяльності Христі Алчевської в недільній школі, що вона її створила. Як відомо, недільним школам колишньої російської імперії пощастило проіснувати тільки два роки, після чого царський уряд їх закрити. Христя Алчевська, тоді ще молода учителька однієї з харківських шкіл, не могла погодитись із таким станом речей і стала шукати виходу. Вона почала кликати дітей до себе додому і тут провадила далі навчання. Цілком зрозуміло, що навчання велось нелегально, бо в неї не було на це офіційного дозволу. Христі доводилось, як вона сама писала, "учити самотужки — крадучись", бо за протизаконне навчання їй загрожували адміністративні карі. Ба більше, її притягли до суду й покарали за протизаконну діяльність — навчання десятих сільських дівчат в одному селі під час вакацій. Оті загрози нависли над нею чорною примарою і не раз їй доводилось закривати школу, але потреба працювати на ниві народньої освіти перемагала і вона, не зважаючи на загрози, провадила навчання вісім років.

Спершу вона учила десятих дівчат сама, але дедалі число учнів зростало і вона не могла собі дати ради і знайшла друзів, що не по-

боялись адміністративних репресій і стали їй допомагати в навчанні. Нарешті кімнати в домі Алчевської не вміщали всіх учнів і треба було думати про інше приміщення.

В той час у Харкові відкрито "Общество для распространения в народе грамотности" і Христя вступила в його члени, щоб дістати дозвіл на відкриття недільної школи. Таку школу відкрито і вона перейшла із своїми учнями і вчителями в нове приміщення. Та не надовго. Методи навчання в тій школі не відповідали вимогам тодішньої модерної педагогіки і вона стала думати як створити власну школу. Спершу вона знову вчила дітей у своєму домі. Мала в цей час п'ятдесят учениць і десять учительок. З огляду на адміністративні репресії такий стан не міг тривати довго, і вона стала турбуватись, щоб дістати офіційний дозвіл на відкриття недільної школи, тим більше, що саме в той час заборону недільних шкіл уряд скасував. Щоправда, досі не було жодної приватної недільної школи — всі вони були при духовних семінаріях.

Здавалось би, дістати дозвіл не так то вже й трудно, але не слід забувати, що це діялось у царській Росії. Спочатку треба було подати когось на затвердження на директора. Христя подала список усіх десятків учителюк, кваліфікованих педагогів, прохаючи, щоб уряд призначив кого сам схоче. Від уряду прийшла відповідь, що всі ці особи "неблагонадьожные", тобто політично підозрілі — ще б пак, це ж були свідомі українки!.. Тоді Алчевська звернулась до одного панотця, що прихильно ставився до української справи, і просила його узяти на себе директорство. Священик погодивсь і Христя знову звернулась до уряду.

Здавалось би, що аж тепер усе гаразд, бо ж священик в той час був найбільш надійною людиною для царського уряду. Вже дав згоду губернатор, але з цього нічого не вийшло, бо єпископ сказав: "Молодой вдовец-священник не может быть руководителем женской школы". Над школою Христі Алчевської знову нависли чорні хмари. Здавалось, немає виходу, та не з таких була завзята козака внука. Вона вже під час восьмирічного нелегального навчання показала, що не злякається і не поступиться. Вона звернулась прямо до урядових чинників і сказала — радьте, як бути? Тоді їй сказано, щоб на директора прийняла когось із жінок, що їхні чоловіки займають державні посади, вказуючи при цьому на пані Квітку. На щастя, п-ні Квітка, стара знайома Христі Алчевської, а навіть якийсь час учителювала в її школі, дала свою згоду.

Христя Алчевська надіслала нове прохання до уряду, подаючи п-ню Квітку як директорку, а згаданого панотця як помішника. Уряд знову повернув прохання, зазначаючи, що панотець надто молодий на таке становище. При цьому уряд радив, щоб обидві функції виконувала пані Квітка. На тому й погодились, та виникли нові турботи, а саме — справа приміщення.

Почались нові митарства, бо уряд був не зацікавлений відкриттям такої школи. Не будемо над тим розводитись довше, бо все це докладно описане в шкільному щоденнику Христі Алчевської (Див. журнал "Семья и Школа", Ч. 9, 1877), тільки скажемо, що по довгих клопотаннях місто відступило їй приміщення під школу і 22 березня 1870 р. перша приватна, жіноча, недільна школа була відкрита. Тут треба зазначити, що хоч п-ні Квітка і фігурувала офіційно як директорка школи, але всю роботу від початку до кінця виконувала Христя Алчевська.

Недільна школа Христі Алчевської, як сказано вже, спершу мала десять, а там п'ятдесят учениць та десять учительок, а вкінці так розрослась, що рік у рік до школи записувалось близько тисячі учениць. і сто вчительок зовсім безкоштовно навчали в ній. Школа набула широкого розголосу не тільки на всю Україну, але й на всю царську імперію. Школа, ведена рукою досвідченого педагога — Христі Алчевської, мала прекрасне устаткування, потрібні підручники, бібліотеку тощо. що викликало загальний подив на виставці в Москві — 1895 р., в Парижі — 1889 р., в Брюсселі і в Чикаго — 1895-96 рр.

Для нас, педагогів, цікаво, яких методів при навчанні вживала Христя Алчевська у своїй славній школі. Зупинимось над методом писання і читання, це був новий на той час метод, т. зв. "звуковий", тобто читання і писання відбувалось одночасно. Такий метод був для старшої дівчини і дорослих надзвичайно практичний, бо більше ніж на сотню учениць з 1870 р., — як пише барон Корф, візитатор школи, — було тільки три учениці, які за шіснадцять недільних днів нічого не навчилися. Вияснилось, що ті дівчата часто не були присутні на лекціях, так само як і їхня вчителька мала пропуски в навчанні. В наступному році барон Корф знову відвідав школу і був здивований. Число учениць збільшилось на 50% (150 учениць), школа вже містилася в двоповерховому будинку і з недільної перетворилась на повну початкову школу із застосуванням найновішого устаткування та модерних методів навчання (Барон Н. А. Корф — "Наше школьное дело", ст. 117-142).

Барон Корф не був єдиним, що захоплювався успіхами школи Христі Алчевської. Такі думки висловлювали педагоги Євтушевський, Абаза, Абрамов та інші.

Багато наведених речей видаються нам простими, зрозумілими, ато й застарілими, але ми мусимо мати на увазі, що це була перша в той час цього роду школа і Христі Алчевській та її співпрацівникам довелось торувати новий шлях і творити або сприймати нові чи мало відомі методи навчання. Часті вчительські конференції і спільні наради та дискусії були найкращим показником, що вже зроблено, а над чим треба було попрацювати.

Для перегляду подамо деякі важливіші питання, порушені на тих конференціях: "Конче потрібно кожній учительці навчати дітей класним методом, а не індивідуальним; Мусить бути заздалегідь опрацьована програма навчання в підготовчих класах; Не може бути мови про будь-які особисті симпатії вчительок до окремих дітей — трактується всіх однаково; Конче потрібно запровадити навчання географії в недільній школі; Треба опрацювати метод навчання орфографії; Дискусія над справою чи потрібно ознайомлювати дітей із граматичною термінологією; Конечність програм для географії та граматики в старших класах; Дискусія над потребою плати вчителькам (відкинено одногосно); Заборона експериментувати педагогам для своєї практики; Справа класних старост із учениць; Справа домашнього навчання; Справа шкільних підручників; Конечність огляду і рецензування книг, пригожих для учениць і вчительок; Потреба заснування шкільного музею і багато, багато інших справ.

Треба мати на увазі, що всі ці питання порушено в перших двох роках існування школи. Як бачимо із сказаного, Христя Алчевська і

її співпрацівнички виконали велику роботу, тож нехай це буде зразком для наших рідношкільних учителів, що так часто нарікають на обтяження працею...

А тепер торкнемося найважливішої справи — справи фінансування школи. Головну долю коштів покривала Христя Алчевська сама, частину давали добровільні пожертви громадян, а потім школу утримувано на відсотки, що наростали із капіталу в сумі 30.000 карбованців, що їх пожертвувала Христя Алчевська, але пізніше, як зайшла потреба нового шкільного будинку (30.000 сам будинок без умебльовання), то вона ще пожертвувала на ту ціль відповідну суму. Устаткування школи, на той час, було цілком модерне. Школа мала найкращі шкільні посібники, найбільшу і найліпшу бібліотеку і знаменитих педагогів. Недаром Христя Алчевська дістала стільки признань від своїх і чужих, від друзів і недругів (Див. про її виставки в Москві, в Бельгії, у Франції та в Америці).

Склад учнів був різний, цілком зрозуміло, переважали українці, бо за статистичними даними вони переважали навіть по тих містах України, де українці були в меншості. Вік учениць коливався від десяти до п'ятдесят одного року (це на підставі даних з років 1892-1893). Щоденник Харківської Жіночої Недільної Школи, що його вела на протяз чверть сторіччя сама Христя Алчевська, подає багатющий матеріал для історії українського шкільництва. На жаль, ми не можемо користуватись оригіналом, тому задовільняємось цитатами, поданими в різних працях, а головне в книжці Я. В. Абрамова, під назвою "Наши воскресныя школы". У цій праці так багато джерельного матеріалу, що майбутній дослідник історії українського шкільництва не може її поминути.

Нью Гейвен, січень 1961 р.

Використана література:

1. Абрамов, Я. В. "Наши воскресныя школы", С. Петербург, 1900.
2. Абрамов, Я. В. "Харьковская воскресная школа и воскресные школы вообще", С. Петербург, 1897.
3. Біднов, В. "Школа й освіта на Україні". Із збірника під ред. Д. Антоновича — "Українська Культура" (ст. 20-64). Регенсбург, 1947.
4. "Енциклопедія Українознавства", Мюнхен, 1949.

Перша школа з українською викладовою мовою під московською займанщиною

I.

Рік 1864 являється переломовим роком в історії новішої української педагогіки. В цьому році український педагог Володимир Лесевич (1837-1905), нащадок козацько-старшинського роду, тесть українського письменника В. Леонтовича закладає в селі Денисівці на Лубенщині "першу на Україні народню школу з викладовою рідною мовою".¹⁾

Заки приступимо до розгляду цієї важкої для історії української педагогіки справи, зупинимось дещо над постаттю творця цієї школи. Володимир Лесевич був випускником воєнно-інженерної школи в Петербурзі. Він брав участь у військових воєнних походах на Кавказ, а в 1861 р. закінчив Академію Генерального Штабу, але зриває з військовою кар'єрою й виїздить на рідну Україну. Тут бере він активну участь у громадсько-політичному й освітньому житті, а в 1864 р. закладає згадану школу. Щоб могли ще успішніше працювати на педагогічному полі Лесевич виїзджас в Німеччину на університетські студії. Після повороту на Україну йому не довелося більше працювати для української справи. Це були часи жорстокого терору московського самодержавія та нагінки на українство. Володимир Лесевич не мав доволі сили духа, щоб устояти проти репресій царизму, згортає руки залякується й — виїздить у Московщину. Лесевич так же як Короленко чи й інші віддає своє знання, силу і здоров'я на службу поневолювачам України. Та навіть працюючи для Московської імперії, він ніколи не виступав проти українського відродженецького руху. Лесевич пропагував українські автономістичні ідеї, неоднократно ставав у захист української мови а в 1870 і 1880 рр. допомагав матеріально українській женеvській громаді та галицьким радикалам.²⁾ Перебуваючи в Європі Лесевич помістив у еспанській газеті "Ілюстраціон Еспаноля" чотири статті про Шевченка.

Правда крім служби ворогові Лесевич був тим, що пхнув поета П. Карманського на слизький шлях. Якраз тоді Карманський студіював у Римі теологію. Лесевич познайомившись із ним збуриw у нього релігійний світогляд, намовив виступити із богословських студій та переїхати на науку в Львівському університеті, допомагаючи в цьому матеріально. Те, що Карманський виступив із теології, а ще більше те, що під впливом Лесевича у Карманського захитався релігійний світогляд, котрий довів поета до комунізму, так же як і перехід Лесевича на службу ворога, мусить бути негативно відмічене, так же як і треба йому дати признання за заложення першої україномовної школи в московській імперії. Пози-

тивом було не тільки те, Лесевич уложив плян видавничої діяльності українського видавництва в Петербурзі й перший жертвував на ту ціль 500 рублів. Треба згадати ще й те, що віддавши на службу ворога трохи не пів сотні літ, на старість Лесевич вертається на Україну й починає знову служити рідному народові. Він зрадагував 14-ий том Етнографічного збірника НТШ як теж написав ряд цінних статтів — як от про літературну творчість Є. Гребінки, цикль статтів про східні культу тощо.³⁾

Свою велику книгозбірню В. Лесевич передав у завіщанні Бібліотеці НТШ у Львові.

Цих кілька рядків не вичерпує життя і діяльності Володимира Лесевича, вони мали на меті відмітити характеристичніші моменти позитивів і негативів у його житті, так як у нас і досі немає його повної біографії, крім ряду статтів розкинутих у різних журналах, сьогодні рідкісних і недоступних.

II.

Літом 1864 р. Володимир Лесевич вибудував у своїй маєтності в селі Денисівці на Лубенщині гарний шкільний будинок, забезпечив його всім шкільним устаткуванням і матеріялами. На вчителя назначив Давида Безуглого, котрого був вислав своїми коштами на науку в Київський педагогічний інститут. Свою землю Лесевич продав селянам за 4.000 рублів а відсотки із тих грошей призначив на утримання школи. Вже в осені цього ж року Лесевич вніс прохання про дозвіл на відкриття цієї школи і не дожидаючись дозволу — відкриває навчання.

Викладовою мовою в цій школі була, нажалі тільки два роки, українська мова. Почалась московська чорно-сотенна нагінка на все що українське.⁴⁾ Лесевич повністю освідомляв собі, що він виступив проти тогочасних царських законів, бо на основі 4-го й 5-го параграфів "Положення о начальних народних учілищах" із 1864 р. заборонено викладати іншою як московська мова. Щоб рятувати школу Лесевич наказує перейти на московську викладову мову, що й сталося в осені 1866 р.

Лесевич пробував ще обстоювати права своєї школи на шпальтах ліберального московського часопису "С. Петербургскіе ведомости", але — встоятись не було сили й він уступив, а там і зовсім переїхав у Московщину.

Для характеристики денисівської школи треба відмітити, що методика й дидактика були повністю побудовані на, модерних тоді, західньо-європейських, а особливе німецьких педагогічних здобутках. Денисівська школа вважалась у 70-их роках передовою. Якщо б не те, що ворожам викладова мова й ідеологія затроювали опісля українські дитячі душі, вона була б принесла українській справі незлічимі користі.

III.

Для доповнення історії денисівської школи Лесевича згадаємо, що повних два роки велися короводи з губерніяльною шкільною владою та іншими педагогічними установами. Крім цього місцевий "батюшка" Михайловський хотів за всяку ціну вижертити вчителя-українця Безуглого, щоб самому зайняти його місце. Лесевич із цим не погодився й став боронити

Безуглого перед шкільною радою. Він загрозив, що якщо шкільна рада не затвердить Безуглого н ацій праці то він стримає субсидію для школи. Рівночасно з тим вияснив, що немає потреби звільняти Безуглого за те, що вчив українською мовою, бо це було перед заборною викладати тільки московською мовою. Позитивна розв'язка прийшла щойно після зажалення Лесевича н ашкільну раду до сенату в Петербурзі в березні 1869 р.

Історія Денисівської школи це історія інших шкіл на Україні. Не даром Лесевич писав у одній із своїх статтів: "Після цього годі дивуватися немочі загальної ініціативи на провінції. Кажуть, що провінція спить але скажіть, будь ласка, поклавши руку на серці, чи в багатьох буде охота працювати в таких умовах? Чи можна обвинювати тих, що мають подібно як і я розчарування й болючу лекцію та осторогу?"⁵⁾

Денисівська школа це причиною до тогочасного шкільництва на Україні і тому цієї справи не може поминути майбутній історик українського шкільництва. Лесевич теж не може бути поминений, помімо певних недоліків у його творчій праці так же як не можуть бути поминені члени української петербургської громади, особливе автори шкільних підручників — П. Куліш (видав у 1857 р. українську граматику) та автори букварів — Шевченко, Шейковський, Яценко та інші. Це був період буйного росту т. зв. недільних шкіл з українською мовою навчання, вельми заслужених для української педагогічної й освітньої справи, а школа Лесевича це була перша нормальна школа, що ввела під царською займанщиною українську викладову мову.

¹⁾ За сто літ. ред. М. Грушевський, кн. 6 ст. 125. стаття: М. Гніт. Школа В. В. Лесевича.

²⁾ Ібідем. ст. 126.

³⁾ а) Нова громада, 1906 р. ч. 1. Стаття: Дорошенко, Д. В. Лесевич. б) Голос минушого, 1914. ч. 8, стаття: Б. Ганейзер. В. В. Лесевич в письмах и воспоминаниях.

⁴⁾ Луців Василь. Українці й польське повстання із 1863 р. (англомовна), Нью Гайвен, Конн. 1961.

⁵⁾ С. Петербургские ведомости. 1867. Н. 315. стаття: В. В. Лесевич. Печальна история одной сельской школы.

Борис Грінченко – працівник на освітній ниві

(У 95-ліття з дня народження)

Борис Грінченко (1863-1910) згадує про свою молодість так: "Я народився на Харківщині в панській родині, і змалку розмовляв по-московському, бо тільки так у нас в родині розмовляли"... Щойно на тринадцятому році життя він познайомився з першими українськими творами Котляревського, Гребінки та Шевченка і в нього прокинулась національна українська свідомість. За читання нелегальної літератури його вигнано з п'ятої класи харківської гімназії і, як каже С. Єфремов, — арештовано. З великим зусиллям йому пощастило скласти іспити на сільського вчителя, бо шлях до дальшої науки був перед ним закритий.

Першу учительську посаду дано йому в московському селі. Платня була злиденна і він з труднощами заробляв на прожиток. Молодому ентузіястові-народникові хотілося працювати в Україні і для українців, тому він подав прохання, щоб його перевели на інше місце. Влада перевела його в інше московське село, але вже в прикордонні України. Він замешкав в українському селі, примостившись, як згадує В. Дорошенко, в одному кутку з хазяями, ягнятами та курми... До школи ходив три верстви пішки. Перегода дістав посаду управителя двоклясової школи в сумському повіті і вже почував себе щасливим, бо жив і працював для своїх і серед своїх. В тому ж селі познайомився з молодою учителькою Марусею Гладилінівною, званою в літературі під псевдонімом М. Загірня, і одружився з нею. Марія Загірня була вірною подругою, дорадницею і співпрацівником Б. Грінченка.

Важка вчительська праця, а радше злиденні умовини життя замолоду підкосили його здоров'я. Влада чинила йому всякі перешкоди, і перекидала з місця на місце за його культурно-освітню роботу в народі.

Крім педагогічної праці, Борис Грінченко працював в міжчасі канцеляристом, але непорозуміння із земством, ворожим до всього українського, змусило його покинути державну працю. Після цього цілком віддався літературній праці, заробляючи нею на прожиток.

Ол. Дорошкевич каже, що Грінченко: "...письменник такої ж вельтенської енергії, такого ж широкого розмаху діяльності, як і Франко, тільки меншого, супроти Франка, літературного хисту". Я погоджуюся з цією думкою, річ ясна, беручи під увагу нижчий рівень знаннів Грінченка. Його всебічна праця, надхнена палкою любов'ю до рідного народу, виконувала на східньо-українських землях те саме завдання, що й праця Франка в Галичині. Працювати довелося Грінченкові в ще більше несприятливих умовинах, бо московський уряд гостро переслідував усякі прояви українського життя. Чи не більшість своїх праць довелося друкувати Грінченкові на західньо-українських землях і то під різними псевдонімами. До помітніших належать такі як: Василь Чайченко, Іван Перекотиполе, П. Вартовий та Б. Вільхівський.

Чи не найважливішою, бо й досі не перевершеною, працею Грінченка було редагування великого чотиритомового словника української мови, виданого 1909 р. в Києві і перевиданого 1924 р. в Берліні.

Із праць на педагогічні та освітні теми відмітимо брошури: "Яка тепер народня школа на Україні", "На безпросветном пути. Об украинской школе", "Українська Граматика" — видана 1918 р. в п'ятидесяти тисячах примірників, "Нарід у неволі", "Листи з Наддніпрянської України", "Перед широким світом", та багато інших. З наукових праць згадаємо його "Етнографіческие материалы", "Из уст народа", "Литература украинского фольклора" та згаданий уже монументальний словник української мови.

Більшість літературних праць Грінченка всім добре знана. Реасумуючи його письменницьку діяльність, бачимо, що він написав багато віршів, 30 оповідань, чотири великі повісті та п'ять драматичних творів.

Крім публіцистично-науково-літературної діяльності, Борис Грінченко був добрим журналістом і працював редактором щоденника "Громадська Думка" в Києві.

Крім педагогічної, бюрової, літературно-наукової та журналістичної праці, Борис Грінченко працював директором книгарні, і був знаний з того, як каже Євген Чикаленко у своїх "Спогадах", що продава із-під поли нелегальну літературу. У київській "Просвіті" Грінченко очолював видавничу секцію, і як пише д-р Д. Дорошенко: "Просвіта" видала ряд популярних книжок і календарів". Борис Грінченко брав також активну участь в політичному житті.

Багато сучасників Грінченка підкреслюють, що як людина, в спільному співжитті він був тяжкий. Він не міг миритися з людьми, котрі хотіли показувати йому свою вищість. Грінченко як офіційна людина був сухий, вимогливий, а то й прикрий, але в приватному житті був дуже милий і цікавий співрозмовник.

Заслуги Бориса Грінченка для українського народу незліченні. Він твердо знав, що тільки:

*"Праця єдина нам шлях уторує,
Довгий той шлях і важкий,
Що аж до щастя і долі прямує, —
Нумо ж до праці мерціуй!"*

Свою муравлиною працею і власним важким трудом він пробивав, — як каже Єфремов, — шлях для прийдешніх робітників рідного письменства. Та і не тільки письменства, бо, як бачимо з вищесказаного, він залишив ряд цінних наукових праць, трудився на педагогічному і освітньому полі, і де тільки міг служив своєму народові. Він зводив важку боротьбу з московським самодержавством і не хотів, щоб український народ будь-чим поступався перед своїми ворогами.

Боротьба за українську школу в 1917-1919 рр.

Кожна нація має свою питому культуру, що перш за все виявляється у її виховно-освітній системі. Самозрозуміло, що з віками культура кожної нації зростала, міцнішала, розвивалась і набирала чимраз кращих, конкретніших форм. Щоправда, історія знає занепад культур і смерть націй, але ми говоримо про народи наших днів, про сучасну нам культуру, яка формувала і удосконалювала на власних традиціях і культурних надбаннях інших народів свою виховно-освітню систему.

Кинувши свій зір у сиву давнину нашого краю побачимо, що за княжих часів освіта в Україні була, як на той час, високо поставлена, до пишного розцвіту дійшла вона теж у козацькій державі, але прийшли роки занепаду і чорної московської реакції. Щойно XIX і початок XX століття зродили новий рух, що розпочав боротьбу за відновлення шкільництва й науки в рідній мові. Боротьба була нерівна, здавалося б, безвиглядна, але такі світочі культури як Максимович, Куліш, Шевченко, Кониський, Грінченко та інші повели напружену боротьбу, що принесла у висліді шкільні підручники, дитячу літературу та цілу низку запальних статтів на сторінках тогочасної української і прогресивної московської періодичної преси. Українське чоловіче громадянство засипало "С. Петербурзький Комітет Грамотности" масою листів з домаганням дати дозвіл на викладання в школах України -- українською мовою. Щоправда, всі ті намагання не дали бажаних наслідків, бо Москва не те що не задовільнила наших найконечніших культурних потреб, але ще й відповіла нагінкою, переслідуванням усіх тих, хто відважувався про ці рені говорити чи писати. Москва намагалась цілковито винародовити український народ і тому перш за все суворо заборонила українську мову в слові і в письмі -- "Не было, нет и не будет!" -- от які були напрямні московського окупаційного уряду в Україні.

Зрозуміло, що ота нерівна і затяжна боротьба за українську школу не пішла намарне. Відомо, що всяка пресія, кожна заборона викликає реакцію у покривджених і, може, якраз через такий гострий курс політики московського царського режиму народня свідомість дуже швидко зростала і денаціоналізація зовсім не була нам страшна.

Українські визвольні змагання увінчались успіхом і 1917 р. приніс нам довгождану волю. Воля України надала розмаху освітній справі і, як писав Генеральний Секретар Народньої Освіти Іван Сте-

*Управа Об. Укр. Педагогів Канади. Торонто, 1955.
(Голова-д-р В. Луців, місто голова проф. І. Петрів)*

*Управа Укр. Студент. Клубу при П.С.У. 1966.
(Д-р В. Луців - дорадник У.С.К.)*

шенко: "Тепер на Україні сяє сонце волі, краща доля всміхнулася нашому народові."

Українська інтелігенція, а насамперед педагоги зрушують з місця освітньо-виховні справи. Центром цієї праці стає Київ. Годі точно визначити, звідкіль почалась ота праця: згори, чи знизу? Мабуть, водночас звідти і звідти. Першою заговорила на повний голос преса, що почала формувати суспільну думку та закликати до культурно-освітньої праці. Твориться Генеральний Секретаріят Освіти, що його очолює Іван Стешенко. Тут же зорганізовано Товариство Шкільної Освіти, головою якого був той самий Іван Стешенко. Біля нього починає єднатися все вчительство та культурно-наукові робітники. Закликала праця. Скликано Перший Педагогічний З'їзд, після якого започатковано організацію народнього й середнього шкільництва. Новим стимулом до праці обрано старе гасло "Народня освіта --- рідною мовою!" Розпочато енергійну акцію за перехід навчання в народніх школах, де працюють учителі-українці, на рідну мову. Опісля переведено ту саму акцію у вищих початкових школах, з тим, що де було менше українських учителів, там їхні предмети викладано рідною мовою. Важче було перевести те рішення в середніх школах (у гімназіях, реальних школах, учительських інститутах, духовних бурсах і семінаріях та жіночих єпархіяльних школах), які на той час являли собою московські фортеці та гнізда чорносотенної реакції. Знайдено і тут вихід, а саме — покищо вирішено будувати нові українські гімназії. Після них дуже легко далось українізувати учительські семінарії. Першою новою гімназією була Гімназія м. Т. Шевченка в Києві, а її директором був Петро І. Холодний, а опісля призначено Володимира Дурдуківського. В новому 1917-1918 шкільному році постала Друга Гімназія ім. Кирила і Методія, що її очолив директор Сушицький. В тому ж часі зукраїнізувалася Учительська Семінарія на Лукіянівці, яку очолював В. Дога.

Неменш цікава і тяжка була праця Генерального Секретаріату Освіти. Спершу — через брак приміщення — розсівся він у коридорі Педагогічного Музею, на площі завбільшки з середню кімнату. Поставлено кілька столів — і це були окремі відділи Софії Русової (Позашкільна й Дошкільна Освіта), Т. Сушицького (Вищі Школи), Леоніда Білецького і О. Дорошкевича (Середні Школи), Андрія Лещенка (Народні Школи) та Павла Зайцева (Загальні справи). Там же стояв стіл Генерального Секретаря (міністра освіти) Івана Стешенка та його заступника Петра Холодного. Фантазія дозволить нам відтворити картину умовин праці та репрезентації перед народом... Щойно в другій половині 1917 р. дано на ці справи одну кімнату на другому поверсі того ж будинку...

Під час всеросійської революції, Міністер Освіти Тимчасового Уряду призначив українського історика Миколу Василенка куратором Шкільної Округи. Революційні шляхи в розвитку шкільництва були чужі і небажані цьому кураторові, до речі, членові московської конституційно-демократичної партії. Він був за тим, щоб не руйнувати наявних московських шкіл, але поступово, в міру змоги, поруч засновувати українські...

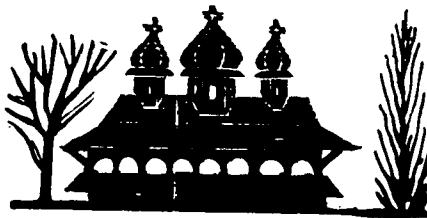
Таке поступовання дуже утруднювало працю шкільного сектора, тим паче, що під той час були три освітні центри — Київ, Харків і Одеса, а їх очолювали люди, що визнавали тільки Тимчасовий Уряд у Петербурзі...

Літом 1917 р. М. Василенка призначено Товаришем Міністра Освіти в Петербурзі. Від'їздячи, призначив він куратором Володимира П. Науменка. Діставши такого куратора, українське шкільництво потрапило з дошу під ринву.

Володимир Науменко добрий педагог, заслужений учений і палкий промовець, добре володів українською мовою, але очолював не рідне шкільництво — лише московське, киявську філію "Всеросійського Союзу". Тих позицій тримався він до останку, і П. Холодному, Л. Білецькому, А. Лещенкові та О. Дорошкевичеві майже з боєм доводилося виривати для українства кожен школу з рук Науменкових. Не інакше було в Шкільній Раді, заснованій при Кураторії. Довелося вести постійні атаки за кожен народню школу, не кажучи вже про гімназії.

Зрозуміло, що це було причиною постійного антагонізму між куратором і Генеральним Секретаріатом Освіти. Поставлено питання, що Генеральний Секретаріат Освіти являє собою єдину законну владу і куратор мусить йому підпорядкуватися. Щойно опісля, коли Центральна Рада видала відповідний закон, а Науменко покинув демонстративно свій, чужими йому наданий пост. Негайно ж після цього по всій Україні стали спонтанно появлятися нові школи, чи то українізувалися колишні московські. Слід зауважити, що ті три центри шкільництва (Київ, Харків, Одеса) з перевагою в них московських педагогів довго ще ставили спротив, аж поки були змушені силою обставин, поступитися перед волею народу.

Щоправда, для об'єктивності слід відзначити, що голова московського вчителства Науменко не брав активної участі в руйнівній роботі московських педагогів. Авангардом тих педагогів керувала московська соціал-демократка, а опісля комуністка Луначарська. Науменко був завжди за порозуміння з московськими педагогами, і якби не те, що українська стихія була сильна і лужа, а такі активні борці, як А. Лещенко, С. Русова, Л. Білецький, О. Дорошкевич, В. Дога, Сімашкевич, Балинський, П. Зайцев, Г. Голоскевич, М. Зеров та багато інших були свідомі наших завдань і ні на п'ять не уступили з місця, то хто зна, чи пощастило б зробити те, що зроблено й досягнуто в оті подум'яні дні!..

Же през шаблю маєм права, а през перо й різець славу...

(Пам'яті великого мазепинця Юрія Нарбута)

Дня 23-го травня 1960 року минуло сорок років від смерти великого українського мистця-графіка Юрія Нарбута. Ця річниця смерти, як зрештою і багато інших, пройшла майже непомітно. Українське суспільство байдужіє до культурних справ, а працівники пера женуться тільки за атракцією чи за сенсацією.

Завдання журналу "Життя і Школа" — порушувати всі ділянки виховно-культурного життя, а в тому й мистецького. Не діждавшись відповідних статтів про Ю. Нарбута від фахівців, доводиться мені самому, хоч і не фахівцеві у цій ділянці, знайомити читачів журналу із постаттю нашого визначного графіка.

Юрій Нарбут походив із старої козацької родини і народився дня 25-го лютого 1885 року в Глухові на Чернігівщині. У рідному місті закінчив він гімназію і, маючи ще тільки сімнадцять років, брав участь у малярських виставках, виявивши не абиякий мистецький талант. Після закінчення гімназії, Нарбут поступив на філологічний факультет Петербурзького університету. Після закінчення третього семестру Юрій Нарбут цілком віддався графіці. Спершу вчився у школі Званцевої, під керівництвом славних графіків — Білібіна, Бакста та Добужинського, а опісля переїхав в Мюнхен і вчився у славного мистця Гольоші.

Ще в рідній Україні, Нарбут вивчив детально українське письмо-устав і скоропис, списуючи в часі гімназійної науки літеру за літерою всю Остромирову Євангелію та інші древні рукописи й стародруки.

Після повороту з Мюнхену до Петербургу, він здивував усіх своєю чудовою графікою. Його літери відзначались віртуозністю та майстерністю, чіткістю й виразністю контурів. Він створив свій власний стиль, базований на т. зв. мазепинському або козачому барокко. Він полюбив нашу воєнну тематику, тобто геральдику, прапори, герби, арматуру. Москалі відразу оцінили його великий талант і дали працю в сенаті у відділі геральдики. Рівночасно з тим Нарбут співпрацює в журналі Тройницького "Гербовід" та ілюструє багато книг, виконуючи віньєти, обкладинки, заставки тощо.

Цілком ясно, що вся тогочасна праця Нарбута йшла на користь чужинців. Із вибухом першої світової війни Нарбута покликано на працю в трофейній комісії. Тут, у зв'язку з працею, не раз доводилось йому бути в Царському Селі, мав він нагоду бувати на бенкетах царської знаті, розмовляв із Распутіном, який викликав у нього огиду, так як і все аморальне життя царських сатрапів, і щоб не давати волі мислям, не раз і сам з горя гульнув. Часто їздить, у зв'язку із працею, на фронт і має нагоду бачити велику деморалізацію серед війська. Все це збуджує в нім тугу за своїм, і він негайно після революції кидає ворожий нам Петербург та їде в Україну. Деякий час пробуває у свого приятеля Модзалевського у Чернігові, а там за гетьманської влади на поклик свого давнього друга Петра Дорошенка, їде до Києва, де й призначають його "Головою

Правління по Справам Мистецтва". Невдовзі його обирають ректором Академії Мистецтв, що її заснували мистці Мурашко та Кричевський. Юрій Нарбут цілком віддається праці для добра рідної держави. Прекрасно організує адміністративний апарат Академії Мистецтв, уміло й тактовно полагоджує всі розбіжності між професорами та рівночасно, будучи правою рукою Дорошенка, Нарбут виконує крім адміністративної і педагогічної праці, цілу низку мистецьких робіт. Він виконує замовлення рисунків для українських грошей, гербів, дипломів, як теж komponує нові картини. Він мешкав біля Софійського Собору в малому двоповерховому, дерев'яному домику, де піддувало восени, холодило зимою і пекло літом. Жив він разом із своїм другом Модзалевським. Сам Нарбут ходив у синіх шараварах, підпоясаний золототканим широким, случьким поясом. На ногах м'які жовті чобітки. У його повне обличчя, високе чоло, зачісаний від лівого уха через увесь лоб до правого. Як говорить — то м'яким гортанним голосом і навіть по-московському ніколи не сказав "г" тільки "г". Усмішка його була дещо іронічна та горда. До всіх ставився легко, весело, спроста. Щоправда, був він і гордий і самолюбний, нехай хтось тільки зачепить його — так він одразу спалахне, закипить... Одним словом, тип старого стародубського полковника...

Після упадку Гетьманщини, в часі Директорії, уступив Дорошенку, а його місце зайняв Антонович, але Нарбут залишився на праці, бо ще більшу роллю тепер він відіграє. Від нього залежать усі призначення, плани та задуми на майбутнє.

Однак недовго довелося українському народові втішатись волею. Налетіла большевицька сарана та залила Україну. Головою Мистецтв за большевиків був Юрій Мазуренко, який подбав про те, щоб Нарбут мав працю. Був він куратором музею ім. Ханенка, а опісля головою мистецько-промислової школи, у відділі мистецького виховання Наркомосу. За цією навалюю роботи устигав він виконувати деякі свої праці. Ці композиції — це останні твори Нарбута. В 1919 р. він брав участь в комісії реставрації Софійського іконостасу, то головував у Всевидаві, де завідував мистецьким відділом після вбивства Мурашка.

Часто Нарбут із своєю дружиною відвідував друзів. Так само і в липні 1919 р. заїхав на Куренівку до проф. Бойчука. Мала хатина в Татарському провулку. В середині мистецьке ательє і житлові кімнати господарів. Біля домика сад. Повіває холодний вечірний вітерець, доносить на ганок аромат овочів, квітів і ягід... Тут зібрались учні Бойчука, дружина Нарбута, Трубецька, Вольський, Филатів та інші і гостились варениками, галушками, узваром, закусаючи сметаною та запиваючи вишнячком. Весело і затишно було в цьому куточку у ці тривожні дні і ночі. На вулицях неспокійно — це ж тількищо Мурашка вбили кляті... Треба спішити додому. Ще води під кінець попросили. Не всі — Юрій Нарбут та ще один мистець. Випили воду з тифозними бактеріями і невдовзі обидва захворіли. Довго мучивсь Нарбут у тифозній гарячці. В кінці серпня його відвідав Лукомський і писав опісля, що: "...не пізнав я дебелого, замітного Стародубського полковника Юрія Нарбута. Він став сухим костистим монахом-аскетом. Жовтий, хворий. П'ємо чай. Всього йому хотілось, та й їв те, чого не треба було їсти. Після цього знову повер-

нувсь тиф. Ліг у ліжку. Минуло 10-11 місяців і він уже не поправлявся, а пішов у могилу, за ним покинув цей світ Модзалевський — заразившись від нього”.

Минуло сорок років від смерти Нарбута. На його працях і в його школі виховались і виховуються нові покоління мистців. Його слідами йде немало української мистецької молоді і старших. Він був не тільки першим творцем української модерної графіки, але й створив свою, нарбутівську школу, виростив цілий ряд учнів і вказав нові шляхи. Як не мистцеві — годі мені давати мистецьку характеристику цієї визначної постаті, тому зупинюсь і подам характеристику Нарбута-мистця, зроблену фахівцями. Д. Антонович пише, що він “...приїхав на Україну під час революції у 1917 році, уже маючи реноме кращого в Петербурзі графіка”. Він “...на підставі цілої української історичної спадщини, передусім часів барокко, — як пише В. Січинський, — створив модерну українську графіку, наскрізь своєрідну й глибоко національну”. Ось що розказує про петербурзькі часи його колега Г. Лукомський: “...В одній із кімнаток примістивсь Нарбут. Не багато речей привіз він із собою — всього один кошук. Працював ночами. Удень ходив до знайомих, оглядав музеї, відвідував редакції і друкарні: він сам любив робити коректу власних праць. Прийде о десятій годині вечора... розсядеться і працює до шостої ранку... працює та ще й які ніжно-тонкі мазки виводить пензлем. Полюбив він стару гравюру, древні книги, ікони старого письма”.

Один з мистців-друзів писав після посмертної нарбутівської виставки таке: “...смерть забрала визначного майстра графіки. Хоч, рівночасно з тим радісно усвідомляти собі, як багато чарівного створив Нарбут на протязі свого короткого тридцятип’яти літнього життя. Його творчість це рідкий прояв рівної сили і строгої концентрації. Він працював багато, уперто і рівно, працював він у замкненій площині, зумисне обмежений, не розкидаючись по всіх усядах, не відходячи осторонь від раз наміченої мети. У відміну Бакстові, Бенуа, Головіну, Рериху — цим кращим мистцям — енциклопедистам, що працювали в найрізномордніших галузях мистецтва, оддаючи дань і друкарській живописі, і театральній декорації і книжним прикрасам, Нарбут зосереджується на одній-єдиній графіці” (Голлербах). — Інший мистець каже, що він: “...спокійний із повільними рухами та мовою, рисував певно, майже завжди без поправок чи підготовчих шкідів. Нарбут давав враження людини, що добре знала, що їй треба виконати, що не сумнівалась у раз обраному графічному шляху”. (Мітрохін). Як витривалий він був у праці — свідчить інша згадка цього ж самого автора: “...Не раз було, що Нарбут для того, щоб могли на час виконати замовлення, вже зранку сідав за працю, працював увесь день, цілу ніч, не лягаючи спати, і тільки гори цигарок викурював, працював ще й ранком і — біля обіду віддавав рисунок. Витривалість його та впертість були надзвичайні”.

Нарбут, — як писав Д. Антонович, — здивував відсталу російську столицю тонкістю і віртуозною вибагливістю своїх рисунків літер, чітких і виразних силуетів, пишню та елегантно скомпонованих ілюстрацій великих і малих, однаково пересичених речами старовинної розкоші, що в безмежному числі зібрані, але так майстерно зіставлені, що не обтяжують ні великої ілюстрації ні малого екслібрису”.

"В 1913, 14, 15, 16 роках, — пише Лукомський, — Нарбут як графік уже повністю зформований. У нього виробляється свій стиль. Багато книг ілюструє, прикрашає вінетами та обкладинками. Манера цієї доби — доба розцвіту Юрія Нарбута, може найкраща у всій новій графіці імперії. М'яка, пружна, еластична і стилізована".

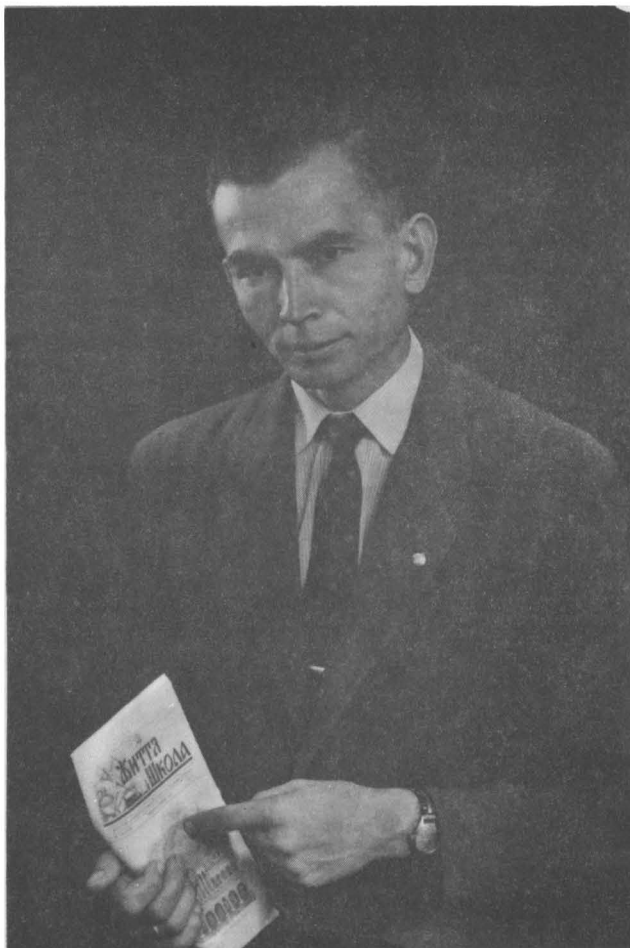
"Він дав безсмертні твори графіки книжної, меморіальної і державних знаків Української Народньої Республіки" (Січинський). Для характеристики двох періодів творчости Юрія Нарбута наведемо думки Д. Антоновича: "...Але на його творчости у Петербурзі, при всій її елегантності, безмежній вигадливості, все ж лежить тавро несерйозности. Ніби Нарбут надхненно і витончено рисунком тільки жартує, а до серйозної і поважної творчости не підходить. Але це без сліду у Нарбута пройшло, коли він повернувся в Україну, як Антей торкнувся рідної землі і тим придбав нової сили. Праці В. Кричевського, і М. Бойчука справили на Нарбута велике враження; Нарбут повними пригорщами згрібав здобутки В. Кричевського та М. Бойчука, легко перетворював в горнилі власної творчости і піднявся як першорядний національний майстер, український артист-графік. Незвичайно продуктивний, Нарбут за короткий час свого перебування в Україні, розвинув величезну працю і засипав Україну шедеврами своєї нової творчости. Рисунки гербів, грошей, марок, бланкетів, дипломів, всіх сортів книжної графіки — ілюстрацій, заставок, обкладинок, заголовків посипалися з-під легкої руки Нарбута як із бездонного рогу фортуни". Більшість своїх робіт Нарбут виконав з пам'яті, бо, як пише в одному листі, з квітня 1915 р.: "Тут так чарівно. Спека увесь час — невиносима. Ось-ось розцвітуть дерева і квіти. Погода така, що я абсолютно не могу працювати". Та й не треба було Нарбутові працювати з натури, його геніальна пам'ять з віртуозністю відтворювала найкращі закутини України.

Лукомського дивувала ерудиція та талановитість Нарбута. "Мабуть його зорова пам'ять така велика, що йому й не треба шкіців з природи. Усе, що завгодно, — небо, звірят, людей в будь-якому звороті, перспективі (раккурсі), найтрудніші архітектурні ракурси, перспективне накопичення колон (но, дійсний Бібієн чи Гонзаго), він виконує з пам'яті, "із голови", фантазуючи на око, без жодного перерисовування".

"Перейшовши від жартів петербурзького часу до поважної праці в Україні, — як пише Антонович, — Нарбут зумів тут не тільки сам створити величезну колекцію графічних рисунків, але захопив своїм прикладом молодь і за три-чотири роки заснував цілу школу молодих графіків, половина яких теж дочасно зійшла в могилу, а половина і досі працює, використовуючи спадщину Нарбута".

І на закінчення додамо, що не половина залишилась і працює далі, бо половини вже немає, але багато інших, молодих мистців взорується на працях Нарбута і сміливо можна сказати, що його школа, хоч тепер і без нього, не вмерла, але діє частинно в Україні, а ще більше в діаспорі між українськими молодими мистцями.

*Д-р Василь Лурів у час кампанії ж. Життя і Школа.
Нью Гейвен, Конн. 1961.*

Що дало двадцяте сторіччя виховно-освітній справі?

(Спроба аналізу американсько-советської виховно-навчальної системи)

Зміни, які дало людству двадцяте сторіччя, такі потужні, що захитали основи, відносно ідилічного — в порівнянні до нашої буряної доби — двадцятого сторіччя. Перш за все людство здобуло час і простір. Новітні поштовхові літаки, ракети, експериментація і використання атома, використання електронів і радару, одне слово — на землі для людини замало місця і вона пнеться в піднебесся, хоче здобути всесвіт.

Стисла наука милевими кроками поступила вперед, завоювала ум гомо сапієнс, і витиснула та приглушила високою цивілізацією культурний поступ і віковічні культурні надбання. В наші дні — хто хоче жити в комфорті та вигодах — студіює стислі науки, а інші ділянки науки, як от музику, малярство, частинно літературу тощо, або пристосовується до примітивних і упрощених смаків сучасної нам людини, або відсунені в тінь і призабуті...

Зайшли немалі зміни і в навчально-виховній ділянці. Ніде правди діти, виховно-навчальна система не пізнає своєї посестри — нашої доби, а про вісімнадцяте сторіччя чи про попередні — нічого й говорити. Наш вік, перш за все, зродив мов гриби по дощі, цілу низку новітніх ідеологій і світоглядів. В наші дні, після другої світової війни, домінують два світогляди, що де факто розділили світ на дві частини. По одній стороні розпанювався московський комунізм, а по другій — республіканський демократизм. Як демократична, так і московська диктаторська система скрайне ворожі одна одній, насторожені і — вичікують слушного моменту для неминучого зудару і цілковитого заволодіння світом. Перші ознаки цієї, покищо безкровної боротьби, виявляються якраз у виховно-навчальній системі. Ніде правди діти, покищо перевага по стороні комуністів. Вони своїми диктаторськими методами підпорядкували собі не тільки державу і стероризували народи, що їм повністю чи частинно підлегли, але теж накиннули свою систему виховання і навчання молодому поколінню — дитворі і юнацтву. Інша річ, як глибоко комуністичний опіум запустив коріння в юні душі. На нашу думку, це радше поверховна іржа, що її можна при відповіднім зусиллі усунути. Знаємо з нашого довговікового досвіду, що насильство і примус ніколи не зродили здорових овочів.

Основною точкою комуністичної виховно-освітньої системи є виховання колективу, а не вирощування інтелектуалів, забиття віри в Бога як Абсолюту підкорення людських умів утопійним ідеалам комунізму.

Демократична виховна система відмінна, хоч і не досконала. Демократична система учить шукати правди, вирощує інтелектуалів, коротко — вирощує еліту і попирає та дає змогу рости інтелектуалам. Щоправда, і ця система, як не занехаяла, то не приділяє належної ваги релігійному навчанню і правдам Божим, через що помітний серед молоді за-

грозливий занепад моралі і людських чеснот, а зате до потворних розмірів зростає самолюбство і намагання дбати тільки про себе, про своє я, про свої вигоди, неважно, якою ціною.

Після цього вступу прогляньмо побіжно сучасні нам виховно-освітні системи деяких домінуючих держав. Перш за все зупинимось на Сполучених Штатах Америки. Вони мають подвійний зразок виховно-навчальної системи. Систему для публічних шкіл і для вищих. Допмагають цим системам газети, фільми, музеї та бібліотеки. Народні школи діють у децентралізаційній, регіональній формі, нерідко зі значними відхиленнями і різницями однієї системи від другої, хоч основна система базується на тих самих первнях педагогіки, куррікулум, методів та адміністраційного апарату. Уже із зарання американської історії ця країна базувалась на універсальній виховно-навчальній системі надбань скарбниці людського духа, базованих на демократичних засадах. Такі передові американці, як от Джеферсон, Вашингтон чи Франклін, не тільки скріпляли своїм знанням і впливами оті засади, але й старались винаходити і рости нові таланти в усіх ділянках людського знання.

В основу американської культури та виховно-навчальної системи лягли вікові надбання старого світу і культурні надбання нового світу. Два сторіччя культурного росту дали Америці найцінніше для людини, а саме свободу, умовини кращого життя і змагання до туземного щастя. Історики американської педагогіки ділять американське виховання й навчання на три періоди: 1) Період світанку (1600-1800 рр.); 2) Період формування (1800-1900 рр.); 3) Посередньо-перехідна доба (1900 рр.).

В період світанку техніка спиралась на мускулах, водній погінній силі та коловороті. Контролю над школою мала місцева сільська чи міська спільнота. Контролі держави над школою не було, а в конституції про освіту не згадувалось. В періоді формування в дев'ятнадцятому сторіччі сформовано взірець універсальної освіти і застосовувано його в школах. Технологія стала послуговуватись кам'яним вугіллям і парою, починає виростати індустрія міст, що впливає теж на села, настала комунікаційна зміна, поліпшується транспорт і підвищується життєвий рівень. Держава впроваджує шкільні оплати, наступає відділення школи від церкви і держави та впроваджується вишкіл учительства. Наприкінці цього періоду запроваджено восьмирічний навчальний плян початкових шкіл та чотирирічний для середніх шкіл, і такий же для коледжів. Посередньо-перехідна доба дала американському громадянину, перш за все, колосальні зміни в техніці. Наступають великі зміни у виховно-навчальній системі теж. Початкові школи в часі першої світової війни дістали шість літ навчання, нижчі класи середньої школи три роки, вищі класи теж три роки, а коледжі чотири роки. Стейтові та приватні університети випускають більше число краще підготованих фахівців в усіх ділянках знання. Американська виховно-навчальна система з кожним роком завойовувала собі чимраз більші впливи і значення. Вона зродилась на засадах американського демократичного життя, без будь-якого тиску згори чи низу. Від половини нашого сторіччя на школи видається понад 6 бiльйонів дол., понад 90% дітвори відвідує школу, мiльйон учителів працює в школах, а понад двісті тисяч шкільних будинків, площі та шкільний виряд мають вартість понад дванадцять бiльйонів дол.

Зasadничо американська виховно-навчальна система зорганізована в сорока восьми стейтовій шкільній системі із приблизно сто тисячами шкільних районів. У США немає центрального міністерства освіти. Шкільництво оплачують здебільша льокальні податки. Як навчальні системи, так і оплата вчителства залежні від фінансових спроможностей шкільних районів, — справа освіти краще поставлена в містах, ніж на селах, в промислових дільницях теж краще, ніж у фермерських. Кіна, бібліотеки, музеї, мистецькі галерії Америки тощо, мають немалий вплив у виховно-освітній системі цієї країни, хоч ніде правди діти, брак відповідної контролю (демократичні засади) над цими речами спричиняє серед дітей, а особливе серед dorостаючої молоді величезне моральне спустошення і тому ці справи вимагають негайних і радикальних заходів.

Виховно-освітня система в Советському Союзі зовсім відмінна від американської. Советська виховно-навчальна система не має своїх традицій. Совсти створили нову, свою власну економічну систему, новий, свій власний політично-адміністративний апарат і нову "етичну філософію", яка разом з іншими інноваціями вплинули на формування навчально-виховної большевицької системи. Перш за все треба чітко і ясно відмітити, що в совстах є дві системи: одна на папері і в літературі, а друга, зовсім інша, реальна і жалюгідна — в житті. Їхня конституція каже про "союз республік" в числі шіснадцять, які зфедеровані на добровільній угоді і мають право відділення, в житті це є сильно централізована держава із диктаторською владою в Москві. Перевагу в совстах має Московія, а інші нації або добровільно підпорядковуються, або змушені до цього терором. Домінуючою мовою є мова московська, мови інших націй успосліджені і здебільша служать знаряддям пропаганди серед тих поневолених націй. За царської влади шкільна система підлягала частинно державі, частинно церквам, частинно льокальним спільнотам, а частинно приватним фундаторам. В совстах шкільна система підпорядкована державі, тобто комуністичній партії. Держава забрала в батьків дітей і взяла цілком під своє виховання. Першим ступенем є дитячі ясла, а другим — дитячі садки, куди приймається дітей у віці від трьох до семи літ. Ці передшкілля підлягають юрисдикції міністерства здоров'я, а дитячі садки міністерству освіти. Загальнообов'язуючий правильник для дитячих садків виготовлено і затверджено міністерством освіти в 1944 р. За цим правильником, завданням передшкілля вже вранні виховати малечу згідно з вимогами комуністичного життя. По закінченні передшкілля дитина повинна уміти рахувати до тридцяти, назвати дні тижня, сказати, котра година, висловлюватись змістовими реченнями та вивчити ряд віршів. Одно слово, дитина має бути підготована до вступу в початкову школу. Головна система советської освіти ділиться на три роди шкіл: 1) початкова; 2) неповна середня; 3) десятилітка. Вона мала б рівнятися американським дванадцяти класам чи грейдам середньої школи (гай скул).

Куррікулом початкової советської школи охоплює вісім предметів: російську або національну і російську мову, математику, географію, історію ССРСР, гімнастику, рисунки, спів і природознавство. Неповна середня освіта починається після чотирьох літ навчання в початковій школі. При успішних іспитах дитина може без додаткових іспитів переходити до п'ятої класи неповної середньої школи. Неповна середня школа в со-

ветах приблизно рівняється американській "Дюньйор Гай". Ріжниця тільки в тому, що після закінчення неповної середньої школи молодь здебільша переходить до фахових шкіл, а в Америці кінчає ще "сінйор гай" і — або студіює далі, або вивчає фах. Варто відзначити ще й те, що совети експериментують в останніх трьох роках десятилітки відділення дівчат від хлопців, тобто хочуть зліквідувати в старших класах коєдукацію. В неповній середній школі, крім предметів, вичислених як обов'язкові в початковій школі, додані ще: ботаніка, старинна історія і чужинецькі мови в п'ятій класі, та алгебра, геометрія, зоологія, фізика, хемія, середньовічна і новітня історія, рисування і конституція СССР — повна середня школа, тобто три останні роки десятирічки. У восьмій класі додані до попередніх предметів анатомія і фізіологія. Більше уваги присвячується теж московській та чужим мовам. У дев'ятій та десятій класі впроваджено ще тригонометрію, дарвінізм та вищий курс історії СССР. Повна програма десятилітки виносить в цілому 9.554 годин навчання. Висока освіта в Советах ділиться на три типи: університети, інститути і технікуми, що рівняється приблизно американським університетам і коледжам. Високою освітою в советах завідує повністю центральний уряд в Москві і республіканські "уряди" не мають на це впливу. Цій юрисдикції підлягає понад тридцять советських університетів, майже три сотні інститутів та технікуми. Університети мають ректорів, а інститути і технікуми директорів. Вища освіта в советах є виїмково професійна своїм характером і комплетно фахова в заложенні. Це значить, що в Советах перевага по стороні стисло фахових шкіл, педагогічні, медичні, машино-будівельні тощо інститути і технікуми, а не як у Америці, де в однім коледжі чи університеті береться назагал усе загальнонавчально, як от поодинокі коледжі чи факультети являють собою невідривні частини, або перебувають в тісному зв'язку з університетом. В советах це окремі навчальні заклади, а навіть поодинокі інженерні спеціальності мають окремі інститути, як от згадуваний уже машино-будівельний, де вивчають стисло цей фах. За вищу освіту в советах платиться, а хоч відмінники й мають стипендії, так за ті гроші не можна в жодному випадку вижити. Треба признати одне, що совети при своїй диктаторській системі зуміли шаленим темпом виховати мільйонові кадри наукових працівників, в тому немало висококваліфікованих знавців і спеціалістів та шаленим темпом здобувають світову перевагу у стислих науках. Це може видається дивним, але так воно є і до цього советів змусив великий брак фахівців і інтелігенції, в цілому винищеної під час революції і після революції чи то каторгами, чи розстрілами, чи штучно спрепарованим голодом в тридцятих роках (Україна), численними чистками і вкінці знищеннях другою світовою війною. Про морально-етичне і релігійне виховання в советах немає що говорити, бо релігію вони поборюють, а їхня нова "мораль" учить робити все, чоґо вимагає добро "советской родини". Советське виховання в основному змагає до вирощення послушних тоталітарній державі знярядь — виховує масу послушних рабів, що, річ ясна, їй досі не вдалося. Мовчанка і хвилеве підкорення комуністичній системі аж ніяк не підтверджують їхньої перемоги, бо низка чисток і ліквідацій в культурному, політичному і мілітарному секторі підтверджує, що не сила скувати живу душу, творчу і палке слово.

І на закінчення цього короткого огляду скажемо — світ змагає до універсалізму і цілковитої перемоги одної або другої системи (тоталістичної чи демократичної). Тут і там говориться про всесвітню виховно-навчальну систему, про віковичний мир, про гегемонію науки над усім іншим тощо, але це все покищо утопія. Як можна будувати одну чи другу засаду на таких хибних основах. Одна і друга система дивиться вперед, далеко вперед, але забуває про внутрішні умовини та про сьогодні і близьке завтра. Совсти, захоплені своїми легкими перемогами, забувають про мільйони ними поневолених людей різних націй, вони не чують і не бачать обурення, що глухо бурлить в душах одиниць і тих же поневолених націй, забувають, що терор і брутальне насильство діють тільки на певну, обмежену часом мету, та прийде день загального гніву і помсти і тоді не допоможуть їм їхні загарбницькі пляни. Демократичний світ теж не сказав у виховно-навчальній ділянці свого конкретного і чіткого слова. І не тільки у виховно-навчальній, але й у політичній, у морально-етичній — не заняв свого ясного становища супроти поневолених Москвою націй, супроти Бога, а без віри в Бога, без волі людини й народів не буде перемоги. Може дійти до того, що в наших днях, повних хаосу й скорботи, виросте нова, третя сила, яка, хто зна, чи не рішатиме справи про перевагу в світі, про новий політичний уклад, про нові виховно-освітні системи, оперті на правдах не так людських, як Божих.

Модерний університет та його мета

ВСТУП:

Університети, або школи всесторонніх чи загальних знань зродилися на Заході (Париж, Болонія) в XII та XIII віках. Така висока школа, як відомо, складається з різних відділів чи факультетів, здебільша гуманістичних. Деякі соціологи, як от Vise доказують, що університет має низку завдань. Поділ на факультети та спеціальна організація екзаменів підготовляє студентів до різних знань і професій. Це вимагає довголітньої праці, як теоретичної так і практичної. Рівночасно з цим університет являється осередком научно-дослідної праці та знаряддям всестороннього засвоєння знання студентами.

Тут треба з місця відмітити, що американська університетська система різниться від європейської. Американські університети є під наглядом стейт-ового, а не федерального уряду. В Європі університети контролює держава. Зрештою для нас не так важна університетська структура, як радше метод і система навчання. Крім фахових знань в університетах, молодь здобуває ідеологічний світогляд, тобто вчиться розуміти й пізнавати світ та його явища. В науці є три світогляди: — первісний, релігійний і науковий. Останньо науковий світогляд чим раз більше рішуче погоджується і лучиться з релігійним. Чи не основну роль в формуванні світогляду відіграє філософія. У середньовіччі студент мусів на вступі закінчити факультет філософських знань ще перед розпочаттям студій богословії, медицини чи права.

НАУКА:

У кожної людини мається бажання "пізнавати", "зглиблювати", "вивчати" те, що діється в її довкіллі. Учені зробили такий поділ, що дитина від 3-5 літ живе під чаром казки, в роках від 8-12 домінує пригода чи то Робінзон Крузо чи нашого Сина України, знову ж від 15-30 шукємо доріг і — виробляємо свій власний світ інший від світу байки чи робінзонади. Звичайно, університети допомагають нам у формуванні світогляду. Університет то так, як великий штихлір, де століттями складано найкраще знання людства, відповідно усистематизоване, доповнене й передане студентам. Є дуже багато університетських наук та найважливіші з них це хемія — наука про матерію, з котрої створене все, що є на землі і є матеріальним. Після цього йдуть:

Астрономія — наука про всесвіт, геологія — наука про нашу землю, біологія, тобто наука про життя в природі з її складовими частинами — ботанікою, що вивчає рослинний світ, зоологією — що зглиблює життя звірят, антропологією — наукою про людину. Знову ж така наука, як фізика досліджує фізичні явища та їх основи. Це частина т. зв. стислих наук, а є ще гуманістичні науки й тут необхідно згадати:

Філософію, що вивчає й досліджує прapідстави буття, думання й знання, в'яжучи їх у монолітний світогляд; літературу, що розказує про всі писані твори, історію — дослідницю минулого народів і держав та теологію тобто науку про Бога — Творця вселенної.

Наука йде вперед. В дослідчих кабінетах учених, в університетських лабораторіях і в інших научних інституціях кипить праця. Найновіші до-

слідки вчених попросту змінили дотеперішній світогляд людини. Для зіставлення проглянемо вкоротці попередні научні здобутки. Теорія Дальтона, що матерія створена з атомів була доповнена французькими енциклопедистами, що доповнили ці думки теорією Демократа й так відновили матеріалізм. Сучасний матеріалізм складається із таких основних думок:

- 1) В цілому всесвіті існує тільки матерія, створена з атомів.
- 2) Матерія вічна, а її кількість — незмінна.
- 3) Усі біологічні й хемічні явища в природі оперті на сполуці або розряді атомів.
- 4) Людські психологічні й психічні процеси, це сила енергії.
- 5) Сила-енергія це одна з функцій матерії.

Наслідки таких міркувань делся пізнати дуже швидко. Стали ширити ся думки, що якщо немає Бога тільки матерія то про все повинна рішати сила людини. Щоправда після французької революції оцей погляд зберігся тільки в значної частини європейської інтелігенції. Тут треба додати, що вчені інших, як матеріалістичні поглядів, працювали над тим, щоб повалити теорії своїх противників і доказували існування Бога. І якраз в отій лужні науки, в сучасному університеті, доказано, що Бог існує та розбито застарілі матеріалістичні погляди.

МОДЕРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ:

Для устійнення дефініції, що таке модерний університет, наведемо думки англійського соціолога Bruce Truscot-а, котрий каже: "Університет, це корпорація або спільнота, що посвячується дослідям знань для піднесення їхніх добрих прикмет і внутрішніх вартостей". Це немов би місто в місті, що потрапить жити своїм власним життям, має необмежені права й обов'язки, котрі повинні йти на користь людства.

Середньовічне поняття про університет, як про "Studium Generale", затратило первісне значення, бо сьогоднішній університет дає підставові знання з кожної ділянки. Університет немов цей молох — похлонув уже технічні, торговельні, медичні, філософічні та інші школи. Фактично, модерний університет складається з ряду каледжів, котрі дають цілість знання в своєму аспекті.

Зрозуміле, що професійна освіта університетів іде рука-в-руку із загальною освітою, а особливо з науками гуманістичними. Солідний вишкіл і ряд літ праці теоретично й практично дає студентам змогу набути три академічні ступені — бакалаврат (B.A.), магістерюм (M.A.) і докторат (Ph. D.). Щоб здобути оті наукові ступні — різні університети мають різні вимоги, як теж позем знань на різних університетах теж не скрізь однакові.

Університетська влада між університетами теж має розходження. Подамо поодинокі функції англійського університету "Redbrick University":

- 1) Палата губернаторів — найвища університетська влада буває, що начислює і кілька сот членів (Брістоль — 360). В Америці має назву "Board of Trustees".
- 2) Сенат — найвища внутрішня університетська влада. Рядить на автономічних засадах. Складається з ректора, віцеректора, професорського складу, секретаря й бібліотекаря.
- 3) Ректор і його заступники, що виконують дійсний уряд.
- 4) Декан і його заступники, виконують найвищу владу на поодиноких факультетах.

5) Дуже важливі обов'язки виконує секретар, скарбник і бібліотекар.

Тут можна б додати ще й інші функції, сповнювані в різних університетах та тут вчислені — найважливіші.

Крім міського і внутрішнього заряду є ще ціла низка інших організацій, що мають на меті допомагати студентам і самому університетові та молодечі організації внутрі університету.

Внутрішня організація, як теж і склад керівних чинників університету, теж різні. Первісні університетські основи змінено, модифіковано й тому немає монолітної системи в усіх університетах. Довелось ввести зміни, потрібні вимогам наших днів.

МЕТА УНІВЕРСИТЕТУ:

Про мету й завдання університету згадано побіжно попередньо. Знаємо, що при кінці XIX ст. та на початку XX ст. матеріалізм панував не тільки в кабінетах учених та ширився з університетських кафедр, але поширювався між усіма верствами культурних народів. Цим покористувались комуністи і соціалісти, сприймаючи матеріалістичну програму до своєї ідеології. Та сумерк матеріалізму наступив швидше, як можна було очікувати. Із університетських кафедр (помінаючи католицькі університети), де так запально обстоювано матеріалістичні теорії чимраз частіше лунають слова правди — слова ідеалістичного, духового світогляду. Учні вільного світу мають нові ідеали, нову мету і нові завдання та подають новий світогляд. Безперечно, що модерні університети признають здобутки природничих наук чи то в хемії, чи астрономії, чи в геології та біології та в гуманістичних науках. Одначе Едінгтон чітко заявляє, що: "Тут схоплено тільки одну частину світа, а саме ту, котру дасться висловити мірою й числом. Всі інші явища лежать поза засягом фізичних дослідів і ми їх не заперечуємо, як це робили позитивісти". Плянк сказав знову таке: "...існує реальний і від нас незалежний внутрішній світ, якого не можна пізнати безпосередньо тільки разом зі світом зовнішнім вони становлять підставу опори для цілої науки фізики".

Підсумовуючи думки сучасних учених стверджуємо, що:

1) Крім нормальних природних явищ, котрі можемо спостерігати нашими зміслами, є речі нашим зміслам недоступні.

2) Вся природа і те, що спостерігаємо нашими зміслами, як теж і те, що їм недоступне, становлять одну нерозривну, монолітну цілість.

3) Усіми природними явищами рядить всемогутній Творець і Абсолют — Бог.

Коротко, сьогодні природничі науки спираються на основі ідеалістичного світогляду. Інша річ, що ще не в усіх університетах, не в кожному кабінеті вченого цей світогляд має вільний доступ. Консерватизм це доволі вперта хвороба. Особливо якщо візьмемо підяремний світ за залізними і бамбуковими куртинами. Там під диктаторським режимом партії та її провідників неподільно панує матеріалістичний марксистівський світогляд. Університетська система в марксистсько-комуністичних країнах вимагає спеціальної статті, то ж до цього повернемо пізніше.

Вертаючись до завдань і мети модерних університетів треба чітко заявити, що кожний університет має багато завдань. Поділ на факультети та аспекти організації екзаменів вказують, що університет є підготовчою школою для виконання різних професій, що вимагають довшої теоретичної

підготовки — кількісних університетських студій, а рівночасно вимагають від студента формального вишколу, що дає можливість виконувати працю лікаря, адвоката, інженера тощо.

Метою сьогоднішних університетів являється всестороннє формування характерів. Тут найбільш допомагає філософія й гуманістичні науки.

В новому університеті сформувались три функції:

- 1) Наукові дослідження (Research).
- 2) Навчання (Teaching).
- 3) Фахова практика (Vocational training).

Наукові дослідження, ведені під рукою досвідчених професорів, запізнають і привчають студентів до самостійної наукової праці. Newtman сказав: "Якщо нові відкриття в ділянці стислих наук і в філософії бувають відкриттями одиниць, то тоді університети — лишні". Цим він підчеркнув, що крім неоспоримої важливості геніальних одиниць, дуже важна праця університетської спільноти — дослідження всього професорського складу.

Університетські виклади дають студентам змогу запізнатися із наукою, із досвідом здобутим на протязі століть та постійно доповнюваним і в наші дні.

Професійна практика помагає студентам зглибити свою професію під керівництвом добрих фахівців-професіоналістів. Під їхнім наглядом студенти виконують різні завдання й удосконалюються в своїй професії.

Модерні університети мають найкращі урядження, тобто мають багаті бібліотеки, модерні лабораторії й що найважливіше — добрих професорів із багатим знанням своїх предметів.

У таких умовах є всі дані до сприйняття модерного ідеалістичного світогляду, котрий наближує нас до вічної правди, до Бога.

ЗАКІНЧЕННЯ:

Годі нам в короткій статті повністю вичерпати намічену тему. Це радше лаконічний нарис, спроба розгляду цієї теми. Модерний університет пульсує повним життям. В його нутрі йде завзята неуступлива боротьба не тільки за знання, не тільки за вишкіл досконалих професіоналістів, але теж за добрих християн і за добрих громадян країни. Сучасні нам університети, в більшості, не віддаляються, але зближуються до Творця, до Абсолюта, до Бога.

Наука в багатьох державах вільного світу ставить чоло псевдо-науці ширеній у підсоветських країнах. Ідеалістичний світогляд успішно побороє матеріалізм і мабуть близька перемога правди над неправдою, духового над матеріальним. Модерний ренесанс потряс уми найбільших консерватів. Наступила зміна, старе уступило перед новим. Об'єктивні вчені перевіряють свої застарілі погляди і зі своїх професорських катедр визнають свої помилки.

Зрозуміння і толеранція в модерних університетах вільного світу запевняють нас, що швидше чи пізніше прийде до повного визнання одвічних правд і Божої всемогутости.

ПОКОЛІННЯ

НАШИХ ДНІВ

Де́що про один із жанрів легкої музики — танок

Музику легко сприймливу для широких мас слухачів, що має завдання розважати якнайширші маси, і є зрозуміла їм — називаємо легкою музикою. В її склад входить багато жанрів. В репертуар цього розважального мистецтва входять "фантазії" й "попурі", що часто являються уривками із "поважної музики", як от із опер, музичних комедій чи балетів. Іншим жанром легкої музики є т. зв. естрадна музика, що в відмінні від танцювальної музики призначена на слухання.

Найпопулярнішим жанром легкої музики є танцювальна музика. Спершу постали народні танки із властивою і своєрідною даному народові музикою, а опісля музика композиторів до т. зв. сальонових танців.

В історії українського народнього танку вписано, що В. Верховинець¹⁾ перший зібрав українські народні танки й видав окремою книжкою. Література про наші народні танці назагал убога. Нам відомо тільки про п'ять окремих праць²⁾ та про декілька статей. Ця ділянка жде ще свого дослідника.

Відомо теж і те, що українські танці — найстарші між усіма слов'янськими. Найдавнішим видом народних танців були хороводи, пов'язані колісь із обрядовими діями, як от із зустріччю весни, відміченням літа, зустріччю Нового року тощо. Особливо були дуже поширені веснянки, гайки та купальні танки. Звичайно, тексом хороводів була праця українського хлібороба, сімейне життя, побут тощо. Хореографія хороводів проста й ясна зі самого змісту, а мелодія теж приновлена до змісту — то весела, чи знову сумна.

На другому місці поставимо, пізніше виниклі, сюжетні танці. Вони під мистецьким оглядом найдосконаліші й найрізноманітніші тематично. Їх ділять на чотири групи — праця, народна героїка, народний побут, окремі явища природи та зображення виробничих знарядь хлібороба в дії і вкінці звичаї птахів і тварин³⁾. Між хороводними і сюжетними танцями є однакова тематична спорідненість, але зрозуміти зміст сюжетного танцю допомагає хореографічне виконання й музика без тексту. До сюжетних танців зачисляємо такі, як от Шевчик, Коваль, Косар, Лісоруби, Льон, Опришки, Аркан, Катерина, Коханочка, Волинянка, Горлиця, Гонивітер, Зіронька, Віз, Гусак, Козлик, Бичок та багато інших.

До третьої групи зачисляємо побутові танці. Вони виводять свій початок від хороводів і є основою української хореографії. У цих танцях відзеркалено історичні риси характеру українського народу — як ось — волелюбність, героїзм, завзяття, винахідливість, дотепність, буйну радість тощо. Як зміст так і мелодії побутових танців дуже різноманітні. Вони являються невід'ємною частиною життя-буття українського народу й застосовуються при всяких нагодах — чи то на "музиці" (так нарід називає вечори танків), чи на вечорницях чи при інших нагодах. Основою хореографії жанру побутових танців являються хороводи на побутову тематику. Орнаментальність та емоційний зміст музики відмінні в кожному окремому побутовому танці. До найкращих зачисляємо "Гопака", "Метелицю", "Козачка", "Коломийку" та інші.

Відродження українського танку в діаспорі, перш за все, треба завдя-

чувати В. Авраменкові, що вже в січні 1921 р. заложив у таборі інтернованих у Каліші (Польща) першу танцювальну школу, а опісля посвятив своє життя тій ділянці в Новому Світі. Сьогодні мабуть немає ні одного більшого скупчення українців у діаспорі, де не було б танцювальних гуртків, де не навчали б українських побутових танців.

Проглянувши вкоротці українські народні танці, зупинимось дещо на деяких інших. Тут вельми цікава історія вальчика, що дослівно підкорив собі цілий світ. Своїми початками сягає він в XVI-те століття й його передвісниками були провансальський танець "Вольта" й німецький "Лендлер". Ці два танці злучилися й постав вальчик, що в XVIII ст. поширився в цілій Європі й поза Європою. Чи не найбільше спричинився поширенню цього танцю австрійський композитор Й. Штраус, а за ним інші композитори, як от Шуберт, Глінка, Шопен, Чайковський та інші.

Не менш популярною від вальчика стала "Полька"⁴⁾, старадавній чеський танок, який десь біля 1840 р. перетворився на балейний танець і свого часу успішно конкурував із вальчиком. Завдяки композиторам полька теж увійшла в симфонічну, оперну та камерну музику. Цікаве, що полька в різних народів прийняла різне, національне забарвлення, щоправда українська, білоруська, польська, мадярська, німецька чи інші польки зберегли основний ритмічний рисунк первісної чеської польки, але набули так багато характеристичних національних рис, що стали мистецьким надбанням тих різних народів.

Історія так популярного колись серед нас танга ще більш цікава. Родонаальницею цього чи не найбільше зміненого танцю була Аргентина. Воно зродилося тут на основі народних мелодій і танців та почало своєю світову подорож десь наприкінці XVIII і на початку XIX ст. В цьому саме часі еспанські та циганські танці Андалузії об'єдналися з кубинськими габанерами й попливли в світ. Тут їх прийняли — кожній по своєму смаку. В Україні й Польщі танго прийняло сентиментальні форми, в Англії перемінилось на танго стандарт. Як бачимо останньо джазова музика спотворила танго ще більше й воно нічим уже не нагадує живе й темпераментне аргентинське танго.

Не будемо зупинятися над кожним танцем, бо це забрало б надто багато місця, але варто сказати кілька слів про найновіший модерний танець — "рок енд рол".

Мабуть немає ні одного підлітка-"тінейджера", щоб не знав цього анормального танцю. Більшість думає, що його винайшов кумир доростаючої молоді (слава Богу його зірка вже померкла!) Ельвісу Претлі, але фактично його винайшов Ален Рід у 1951 р. для одної з радіопередач, а Претлі потрапив із цього танку божевільних зробити добрий бізнес. Цей танок, як повідомляли своєчасно в журналі "Лайф" мав такий вплив, що публіка раптом відчуває щось таке, що зводить її почування на спуск курка і спускає його в бурі криків, вищання й стогону. Мабуть не треба пригадувати, що при такому "настрою" молодь доходить до безчинства, оргій і каліцтв та останньо мода на цей танок пригасає. Він мов метеор заблис і ще швидше пригас.

Про найновіші танці, а їх немало й в більшості вони теж не убагороджують молодь — передчасно говорити. Вони розхристані й шалені, як і су-

часна нам доба. Молодь їх любить, ними захоплюється, та віримо їхній вік теж не буде надто довгим. На їх місце повинні прийти культурні танці, що своєю хореографією й музикою вказували б на людську шляхетність, а не на розгнүздані рухи диких бестій.

**"Приходіть до мене
всі, струджені й об-
тяжені, а я вас у-
спокою..."**

(Мат. XI. 28)

Алькоголь і злочинність

Злочинність, спричинена алкоголем, це одно з найбільших зло кожної країни. Так було в Європі, не інакше воно і в Новому Світі. Особливо загрозове податкове п'янство, воно руйнує ряди суспільства. Поліційна і кримінальна статистика показує, що алкоголізм спричиняє багато нещастя, багато виламань із-під права.

Медичний і кримінологічний світи зацікавились наслідками алкоголізму, який рік-у-рік спричиняє стільки зла окремій особі і суспільству. Алкоголізм і злочинність в медичному розумінні пояснюються як "хорово-поведінкове ухилення". Численні дослідження різних науковців доводять, що індивідуальний динамізм і персоналість дуже часто схожі. В деяких випадках людина вже за своєю вдачею завадіяцька і є спричинником менших чи більших виламань із-під закону, в інших взірцях злочинність наступає після затроєння організму алкоголем, після поалкогольного штучного забування, після подразнення людських емоцій.

Перепроваджувані слідства і інвестиція фахівців стверджують, що:

- 1) Злочини дуже часто плянуються у місцях продажі алкоголю.
- 2) Коршма є місцем, де часто різні злочини довершуються.
- 3) Злочинець шукає побудження в алкоголі, щоб злочин довершити.
- 4) Награбовану здобич дуже часто ділять у коршмі.
- 5) Алькоголь убиває в злочинця самокритицизм у відношенні до нього самого і ним доконаного злочину.

Статистика, переведена в Мічигані, показує, що на 237 злочинів — одна четвертина злочинців податкові алкоголіки.

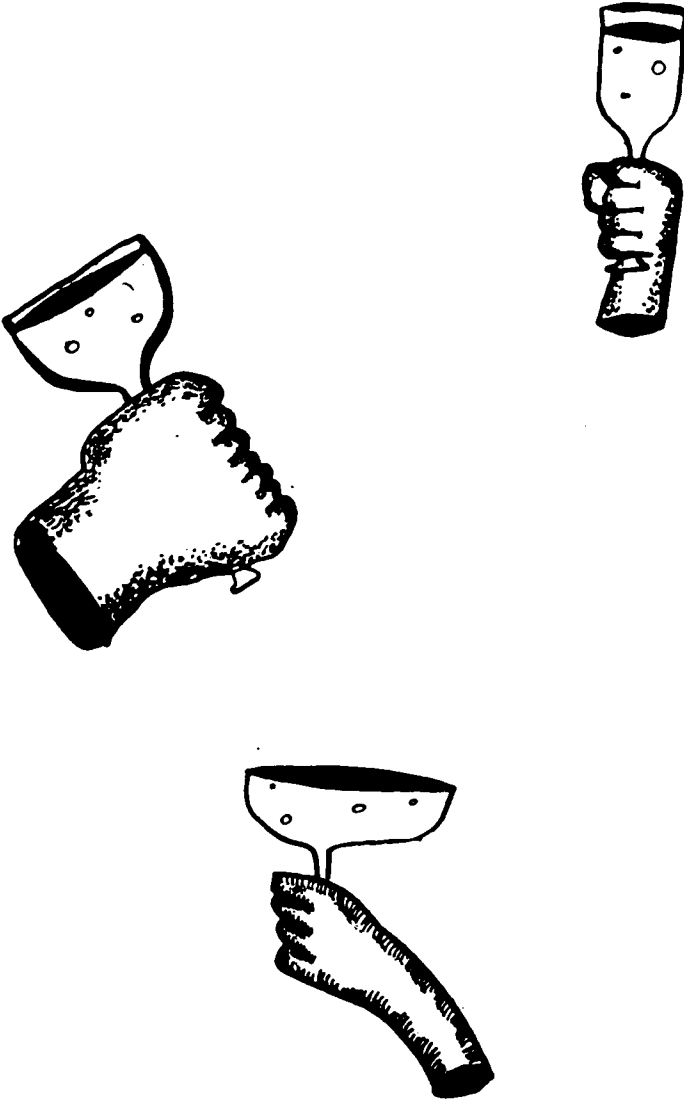
Особлива злочинність підлітків базується на побудженні алкоголем, що й спонукало уряд видати закон про заборону продавати алкоголю напої малолітнім. Для боротьби з алкоголізмом повинні стати не тільки держава, школа і церква, але теж культурно-освітні і виховні організації. Загроза п'янства далеко не маловажна. Українське суспільство мусить теж узяти в цій справі активну участь, бо алкоголізм уже наробив у наших рядах багато спустошень. Через податковий алкоголізм ми утратили багато цінних колись одиниць, розбилось немало примірних подружжів, шириться деморалізація і злочинність та дегенерується здорова українська спільнота. Щобільше, носталгія за батьківщиною, чи сірі будні самітників дуже часто ведуть їх до чарки і до запою, до податкового алкоголізму. Я, як жінка, перш за все звертаюсь до українського жіноцтва, щоб воно почало безжалісну боротьбу з алкоголем. Ми мусимо покінчити із забавками наших чоловіків: — "одну чарочку для апетиту", "келішок перед сном", "чарочку для відваги чи кращого самопочуття" і т. д. Такий невинний келішок здебільша доводить до пиятики, до звички, а це веде до постійних хатніх авантур, до втрати важко зарплатованого гроша, до скандалів, нещасливих випадків під час керування авто і до злочину та тюрми. Мусимо поставити справу ясно і чітко: в українській хаті немає місця на пляшку з горілкою! Непотрібно видаваний на алкоголь гріш іде на рідну книжку, журнал чи часопис.

В часі загрозової хвороби невиліковного рака, треба усвідомити собі, що не тільки шкідливе і непотрібне куріння, але теж і алкоголь

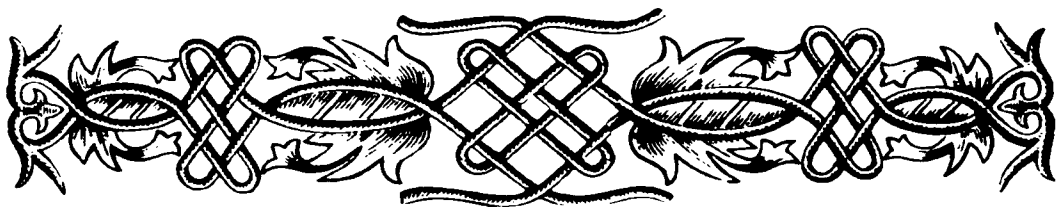
являють собою язних спричинників цієї страшної хвороби.

В часі загрозливого занепаду родинної моралі, треба собі усвідомити, що чарка доводить не тільки до подружньої зради, але й до розбиття родинного життя.

Після наших важких скитальчих переживань і всіх одисей, ми до крайніх меж виснажені нервово, схильні більше як інші, до натового п'янства і тому мусимо докласти всіх зусиль, щоб викинути з наших хат горілку, частування і всякі випивки чи пиятики.

Від чорного діаманту до щурів...

(До виховної проблеми підлітків)

На Різдво мені довелося бути в Торонті і тут я зацікавився докладніше з торонтонським підземним світом міської молоді. Я мав змогу пізнати кілька юнаків, членів отих банд підлітків та довідався докладніше про життя молоді, зорганізованої в цих бандах чи "генгах".

Сьогодні пошесть банд у Торонті припинилася. Ще кілька літ тому, особливо в 1950-их роках, то не тільки старші, середньошкільники до них належали, але і в народніх школах існувала повільно молодечих банд. Сьогодні немає більше сотні цих банд; у тому дійсних банд буде яких два десятки, а інші це радше гурти однокласників чи одношкільників, що мають на меті спільно влаштувати танці, гри й забави, отже у них немає нічого злого, хоч в основі сама побудова тих гуртів шкідлива. Не так давно торонтонська преса приносила вістки про те, що юнак однієї групи зарізав у бійці члена другої групи. Це не був одинокий випадок, бо на іншому передмісті Торонта сталася теж подібна пригода. Ці гурти молоді безідейні, не мають жадного напрямку — створені на те, щоб молодь мала де вишуміти. Зрозуміло, вони без жадного нагляду чи опіки старших, а тим самим шкідливі, бо розбещена, в суті добра, але здана на власну долю, молодь може довести до більше подібних випадків, як оце щойно згаданий.

Правдивою загрозою є дійсні банди, з котрими й поліція не завжди встигає дати собі раду. Є в Торонті група мотоциклістів, знана по всій Канаді та ЗДА під назвою "Ізді Чорного Діаманту" (Black Diamond Riders), часто вони уживають тільки скорочення латинкою (B.D.R.). Про них у ЗДА вже й фільм зроблено. У Торонті їх не багато, бо до цієї групи важко дістатись. Вони мають своє окреме помешкання, нещодавно купили "каделяка" і мають свої фонди. Вони не мають на меті практикувати злочини. Буває, люблять заллати поліціям за шкуру сала, вганяють до божевільня швидко на мотоциклях, пиячать і влаштовують із своїми "герлсами" танці й забави. До них дістатись важко. Треба пройти пробу, що доказала б сталеві нерви й холодну кров. Часто в шаленій їзді на мотоциклі, теж. На кілька десятків "Бідіарів" мабуть немає ще нікого наших; були вже три "кандидати", та не здали проби... Пізнати їх по крилах пегаса на шапках і на скірянках та на витатуєваних на плечах і крилах пегаса ініціалах "B.D.R."

Дуже небезпечною і шкідливою бандою являється банда "Сайнтс".

Вони теж мають на плечах витатувано цей напис і їхньою ідеєю є жити для вигоди "гуд тайм". Намагаються мати перевагу над іншими молодечими бандами, буває, що для спорту й крадуть — візьмуть чуже авто, поїздять тай кидають. Вони дуже злосливі й зачіпливі. До тієї банди легше дістатись, як до "Чорних діамантів". Тут є й наші хлопці, хоч перед посторонніми вони сильно законспіровані. Кілька літ була інша подібна банда "Angels", та вона самоліквідувалась. Дехто каже, що вони злучилися із "Сайнтс", що теж правдоподібно, бо їхня мета була одна — жити для наживи, мати "гуд тайм" і не то нікого не боятися, а ще й тероризувати інших.

Сьогодні немає тих банд, що були в Торонті кілька літ тому і склалися навіть зі старших хлопців народних шкіл. Туди, як ми вже згадували в попередніх числах, належали й наші хлопці, а навіть один із них був провідником банди "Акул", заміненої опісля на "Щурів" і вкінці зліквідованої. Щоправда оті підростки тільки "привчались" до життя підземного світу метропольного Торонта. Ось часом вламались до авта та викрадали для спорту дрібні речі, хоч би й щіточки до замітання авта чи що. Поліція провчила їх порядку і вони скрізь ліквідувались. Нам невідомо, щоб сьогодні були будь які банди 11-ти до 14-ти літніх.

Відносно тих гуртів, що творять старші класи середніх шкіл, чи хлопці з одної вулиці або кута, то діється воно радше для спільних танців і забав, хоч, на нашу гадку, над ними теж необхідно устійнити контролю старших, а найкраще було б зацікавити наших хлопців молодечим життям у УКЮ, Пласті, СУМ-і, МУН-і, тощо.

Очевидно в нас немає на меті, вичерпувати всіх зібраних матеріялів. Кілька наведених взірців повністю вистачає для характеристики молодечих банд. Нашим завданням подати кілька конкретних зразків, провести аналізу цього зла і вказати на засоби лікування.

Проведемо аналізу "Чорних діамантів". Найбільшим їхнім злом є шалена, неосторожна їзда мотоциклетами й автами. Скільки лиха приносять нещасливі випадки по дорогах, скільки рік-річно гине від неосторожної їзди, — всякому відомо, та не всякий знає, що значний відсоток смерти на дорогах спричинюють їздки-підлітки.

Про загрозу для нашої молоді від впливів банди "Сайнтс" та їм подібних нічого й говорити. Привабливе гасло "жити для вигод", отого злощасного і так популярного "гуд тайму", вкорінене в серцях і мізках більшости наших дітей. Перш за все звернемо увагу на такі, часто звироднілі гульні молоді обидвох статей. Хіба багато з вас, читачі, чули про те, як то "клуб любителів історії" в одному з більших міст ЗДА хотів "ушанувати" улюбленого генерала та висилав по одній нагій дівчині на цокол пам'ятника. Біля пів сотні дівчат доконували цього вияву "обожання" в Портланд (Орегон) і довелося їх брати на поліцію. А скільки то дівчат, хто зна чи й не наших дітей у цьому немає, виступає наго на різних приняттях, баях, нічних клубах, тощо. Від такого прояву еротизму до сексуальних оргій один крок. Що й наші діти беруть живу участь в статевому переситі, давно відомо і тільки батьки не знають про це до останку. А варт би знати, а варт би це питання прослідити, щоб зарадити лиху а то й нечесті, що може спасти на їхні голови...

Мені доводилося розмовляти з одним із наших, щоправда старших уже "парубків" про життя. На мої захвалювання ідеалу, праці для спіль-

ноти, участі в релігійному й національному житті, він відповів таке: "По моєму, життя то файна бабина, весела музика, пів літри чемерухи та своя гранда". Тут хіба додаю, що цей "парубок" син інтелігентних батьків, має ще вдома закінчену середню освіту, належав до нашого підпілля і кілька гарних літ по приїзді цікавився українським релігійно-культурно-політичним життям. На мій запит, що читає, відповів, що в українській мові для нього вже немає лектури. При дискусії про наші імпрези, вистави, хори тощо з несмаком і оспалістю позіхав та махав рукою. Правда, він був прекрасно поінформований про нічні "кляса" клуби цілої Канади й ЗДА, в багатьох із них бував...

Очевидно, я відбіг від теми, бо не про таких "тін ейджер" я почав говорити, але цей зразок добре ілюструє мою тему і — каже нам глибше застановитися над проблемою наших малолітніх, які ще не дійшли до такого цинізму, як цей "парубок", а яких можна і треба лікувати.

Для вияснення треба додати, що клич "усе для вигідного життя" популярний не тільки тут у Канаді чи ЗДА. Преса і журнали Європи цитують майже те саме. Репортери подають, що інтерв'ю парубка з Гройца у Варшаві чи "стиляги" з Москви майже ідентичне з моїм. Ріжниця в тому, що до ідеалу життя нашого парубка з Болахівщини ті інші додають мотоциклет, авто, фонограф та подібні блага цивілізації.

Тепер приступимо до іншого лиха, яке члени молодечих банд вщиплюють загалові молоді: є ним заздрість. Я не маю іншого вияснення на те, чому члени молодечих банд крадуть авта (опісля їх кидають!), нищать чуже добро (нерідко школи та шкільне устаткування), чому нападують порядних хлопців, а то й старших. Оце міське шумовиння, люмпенпролетарят, гульгтя та нероби нічого самі не мають і нищать або нападують тих, які щось мають. Це поширення психози комунізму, це інфільтрація розкладової, аморальної роботи ворогів Церкви й нації. Дехто закине може, що під такий вплив попадають не тільки ледарі, нероби та люмпенпролетарят. Є немало випадків, що й сини багатих чи зажиточних батьків теж належать до банд і виконують подібні практики. — Так! — Це правда, але ті останні є під психозою перших і хоча не мають заздрости, то бажають вижитись і шаліють або з добробуту та вигод, або з "нічого діяти"...

Кожна доба створювала для молоді кожної нації відповідні "ідеали". Для польської довоєнної молоді гаслом і ідеалом було те що й сьогодні — добре й легке життя та гульні — всім же знана "злата млодзєж" Варшави, Кракова чи Лодзі. У нас до війни ідеалом була праця для нації, участь у підпільній організації, посвята життя для батьківщини або Церкви. Це було зумовлене життєвою konieczністю; я, ви і більшість з нас тим жили, про це мріяли і посвячувалися тому без застережень. Ми боролися за свої слушні права на національному й церковному секторі. Колись, як Польща ще була бездержавною, то її молодь теж жила таким чистим, ідейним життям. Здобули державність і ситуація змінилася. Можливо, що в таких умовах і в гас було б не йнакше, як останньо в них...

Часами важко зрозуміти ментальність сучасної нам молоді. (Крізь бачимо її осамітнення, ностальгію й апатію. Навіть частина тих, що виховані в добрих родин, у глибоко-релігійних каледжах, часто попадають у конфлікт із своїм "я", як це стверджує недавній судовий процес 21-но літнього Джека Моса, мол., що забив із премедитацією летуна,

вкрав літак і — по переслуханні, був звільнений від вини й кари, бо "попав у конфлікт із своїм "я". Вихований у моральному дусі, вчився в одному з кращих каледжів, та ввійшовши в життя, побачив брехню, облуду й гангстерство, то й рішився зірвати зі спільнотою: тому вкрав літак і хотів виїхати якнайдалше від людей...

Для забуття ота молода, сучасна нам людина, в гурті таких же як і він духових самітників шукає забуття, виживається, бешкетує. Добрим ліком на забуття являється наркотик. Студіюючи історію наркотизму бачимо, що в 1914 р., коли то вперше заборонено продажу наркотиків, у ЗДА було двісті тисяч наркоманів. Після заборони відсоток наркоманів зменшився до одної десятої попередньої суми. Після другої світової війни наркоманія знову набрала страшних розмірів і досягла до застрашаючого числа шістдесяті тисячі! Основний відсоток наркоманів рекрутується з підлітків. Центром тієї заразливої хвороби являється Нью-Йоркська метрополія, що має 50% всіх наркоманів ЗДА. Не помагає навіть те, що в деяких стейтах торгівців наркотиками карають на горло. Найбільш популярний наркотик це марігуана, дози якої змішують із папіросками. Коштує така папіроска — п'ятдесят сотиків, то й доступна кожному. В молоді починається курити її з цікавості, а кінчається налогом... Налоговці-курці марігуани спричинюють найбільше нещасливих випадків на дорогах. Ще більш небезпечним від марігуани являється заживання героїни й кокаїни, таке популярне для всіх, що починали від марігуани та забажали сильніших піднесень, які давала тільки морфіна чи кокаїна. Ці наркотики особливо популярні між джезовими музикантами й фанатиками джезу. Що останнє твердження це факт, підтверджують голосні свого часу афери із Леоном Рапалло, Мец Мецровом, Чарлі Паркером, Стен Гецом та іншими музикантами. Відома голосна афера зі зноюю співачкою Марією Анною МекКолл, що потрапила видавати \$500.00 тижнево на наркотики і хоч була на вершинах слави та здобула гарний маєток, через наркоманію — стратила все...

Немалу роль у формуванні "світогляду" малолітніх відіграє сьогоднішнє кіно й телевізійні програми. Вони створюють для цієї молоді візрі "героїв", а несумлінні продуценти таких фільмів, заради наживи — пхають нашу молодь у пропасть. Несумлінні видавці своїми "бестселлерами" теж продукують макулятуру й духовий маразм, який загрозово руйнує душі наших підлітків. Якщо герої злочинного світу, гангстерів і мафії та збоченого героя в "Льоліті" Набокова служать зразком для сучасної молоді, то нічого дивного, що поширюються злочини, насильства та дика вибуялість малолітніх. Правда Церква, особливо католицька Церква гостро виступила проти цієї злочинної макулятури в літературі та проти аморальних чи злочинних фільмів. Ряди борців за душу сучасної молоді збільшаються, багатьом батькам відкриваються очі, твориться широкий фронт боротьби зі спричинниками лиха та приходять зміни в вихованні й перевихованні молоді.

Наша, українська молодь, в основному глибоко-релігійна й моральна, покищо становить виїмок у цьому світі молодечого бруду і звихнення; але приходять питання: на як довго? На довшу мету, без відповідних протизаходів так далі бути не може і наша молодь теж піддасться загальній психозі. Тож країна пора подумати про здорове виховання молоді. Ми

мусимо дати нашій молоді те, чого вона в дану пору конче потребує, ми мусимо цікавитися її долею, ми мусимо приглянутися дотихчасовій дії наших молодечих організацій та ввести в них необхідні зміни і то вже, і то сьогодні, бо — завтра може бути пізно.

*Виставка улаштована Д-ром В. Луцевим в Колегії св. Василя
Стежфорд, Конн. 1962.*

Секс чи кохання?

(До виховної проблеми підлітків)

Нові голоси читачів домагаються продовжувати статті пов'язані із виховною проблемою підлітків. Виходить, що ці справи дуже наболіли, про них звичайно поромовчувано або говорено натяками, тож треба зняти вуаль і писати щиро і ясно. Тих наболілих проблем так багато, що прямо невідомо від чого починати. Кожна тема цікава і вимагає аналізу та засобів лікування. Сьогодні порушимо одну з найменш у нашій пресі заторкуваних справ, а саме питання сексу і кохання.

Любов чи забобонність

Плютарх писав, що смерть є кінцем всего за виїмком пересад і забобонів. Вглянувшись в життя бачимо, що питання любови теж окутане забобонами і пересудами. У житті кожна магічна дія (забобон) зроджується із якогось пересуду, але не завжди пересуд мусить замінитись у забобон, буває, що він йде і покутує в житті. Український нарід, може найбільше як який небудь інший окутав питання любови і кохання таємничістю та забобонами. Наша фольклористика вказує на багатько різних казок, переказів, легенд, загадок, поговірок чи пісень, котрі порушують, і, по своєму насвітлюють справи кохання. Українська література теж багата творами, котрі в основу взяли народні повір'я та забобони, от хоч би твір Ольги Кобилянської — "В неділю рано зілля копала", тощо. Темою цієї статті не є розгляд фольклору чи народніх фольклорних пересудів і вірувань, але тих пересудів, котрі закорінилися у нас батьків і немов стали традиційними навіть у тих випадках де треба нового, іншого підходу та ставлення до справ пов'язаних з любов'ю та еротикою.

Як у нас так і в інших народів справа любови і кохання окутані таємничістю, пересудами і трохи що не "чорною магією". І нічого дивного, там де голос забирає серце — мовкне розум. Вже само зродження любови має в собі щось з таємничості, із чарів. Хіба кожний з нас пам'ятає, що проходив біля сотень, а то і більше різних дівчат і — тільки одна, ота одна вибрана, пронизала наше серце стрілою амора — і це була вибрана нашого серця. Сьогодні, як паморозки сивини покрили нам чоло, можемо спокійно роздумувати над отим першим палким коханням, над дутьчинеєю нашого серця, і приходимо до висновку, що вона далеко не була найкращою, чи найкраще збудованою, чи найздібнішою або наймудрішою. Далеко ні, вона була пересічною, якщо не нижче, дівчиною але мала в собі отой чар — можемо його назвати жіночістю чи сексапілем, котрий причарував нас і досі, спокійних і зрівноважених зробив — по простому кажучи збитими із шоденного трибу життя — аномральними. Нас сон і їжа не брались, ми доконували чинів, котрі годі назвати розсудливими, десь зникла наша гордість, мужність, бо бува і сльози очі зрошували, ми плели нісенітниці... А скільки зневаг і химер та упокорень довелось дізнати від нашого тирана — вибранки серця? Тут доведеться повторити за Бальзаком, що якщо кохання не додає розуму дур-

ням то за те робить дуже дурними мудрих людей. І тут починаються оті пересуди — люди кажуть вона "врекла його", "його очарували її очі", тощо. Колись ці слова розумілись в дослівному значенні, сьогодні вони стали переносними, популярними в поезії. Колись наші предки вірили, що, якщо дівчина може очарувати мужчину, то мужчина може причарувати вибрану, любов йому жінку. Оті чари були пов'язані із чаклунством і народньою медициною, про що й сьогодні розказують народні пісні чи назви рослин таких, як от любисток, барвінок, васильки, м'ята тощо. Модерна людина не вірить в любисток чи чарівні амулети, бо знає, що отой любисток є в ній самій. Кожний з нас знає, що щоб здобути любов коханої дівчини треба мати такі прикмети, які збуджували б обопільну любов. Тут беремо під увагу зверхній вигляд, спосіб думання, фізичну силу і справність, амбіції й ідеали, ціхи характеру, силу волі, ніжність і сердечність, коротко кожна людина із своїм власним — зовнішнім і внутрішнім я, добирає собі таку пару, яка найбільше собі обопільно відповідає.

І тут приходиться кінцева відповідь — забобонність і чари не мають в наші дні застосування, любов зроджується сама і її можна стимулювати, чи радше здобувати з обопільною взаємністю та з обопільною користю на дальшу мету, тільки при відповідній підготові, при відповідному духовому і фізичному ростові. Очевидно під любов'ю розуміємо не похоті, не секс, але щире, глибоке кохання, котре має довести до супружжя і дати обопільне щастя та здорове підложжя на зав'язок власної родини.

Децо з історії кохання

Хоч Вергілій писав, що любов усесильна ("амор вінцит омнія"), то все ж таки історикові трудно погодитись із тим поетичним окликом, бо знаємо, що в різних періодах — у залежності від соціального становища жінки — було різне ставлення до тих справ. В античній добі кохала тільки жінка, а мужчина бажав і здобував. Грецька література нанизана взірцями жіночих покинутих постатей. Німфі Каліпсі не пощастило затримати Одисея, Дидона, Арідна, Медея чи Федра, теж були покинуті мужчинами. Коротко, жінка була в ті древні часи упосліджена долею. Її завданням було материнство і виховування дітей та ще ведення дому. — Це ж Еурипідій сказав, що: "один мужчина варт більше як тисяча жінок", та ж навіть Плятон писав, що: "Не добровільно і не з природи але змушені законом годимось на супружі зв'язки і плодження дітей".

Так було не тільки в античній але й у середній добі. У середньовіччі теж жінка була понижена і погорджувана. В тих часах, як література так і історія зосереджувались на мужчині-лицареві, котрий у своїх частих і нераз довголітних походах, для збереження дружини перед сторонньою мимолетною любов'ю, накладав на її тіло замок, а ключ брав з собою. Єдина церква, християнська церква високо підносить культ жінки, ставляючи за взір Пренепорочну Діву Марію. Щоправда, з часом, у пізнішому середньовіччі починають трубадури укладати любовні романи і пісні. Значення жінки в суспільстві зростає. Починається культ чистого кохання і легендарні пригоди лицарів, що поборювали різні, часто фантастичні перешкоди, як серед людей так і серед видуманих чу-

довищ, щоб вкінці здобути свою кохану, визволяючи її з небезпек, тюрем тощо. Дивлячись на це з релігійної точки зору, тут бачимо певні розходження, бо церква завжди освячувала і благословила лише подружнє життя або аскетичне чи монаше, як мужчин так і жінок, а різні трубадури оспівували кавалерів, людей нежонатих, тобто любов не освячену церквою. Правда, були ті кохання більш плятонічні, сумно-настрєві, мрійно-терплячі, чого прикладом хай послужить Беатріче із Божественної комедії великого Данте.

Фактично великі зміни в історії кохання наступили щойно в часі ренесансу. Тоді наступило перше велике розпруження, якщо не рознуздання в любовних справах. Тогочасні документи підтверджують, що вже тоді авторитет супружї вірності був захитаний і підірваний, бо, як писав гуманіст Лоренцо Валля (1406-1457): "Байдуже чи жінка лучиться з мужем чи коханім" (Омні нігіль утрум кум маріто коеат мулієр ан кум аматоре). Як бачимо аскетизм попередніх віків та досмертна вірність, так традиційна і в нашій історії, що як знаємо дружини наших володарів часів поганства воліли себе убивати після смерти своїх найдорожчих, чи вже у раних часах християнства на Україні — додержувались досмертного вдовицтва, проминули. Жінка часів ренесансу вийшла із княжих теремів чи середновічних лицарських замків на світ, користується життям і мало звертає уваги на слова св. Антона із Падви, котрий взивав: "Удавайте, якийсь час перед мужчинами, що ви дурні, щоб могли бути мудрими на віки перед Богом": Жіноцтво, хоча серед розкішних і багатих ренесансових палат було найкращою оздобою, вивчає товариську етикету, танці, вивчає мови, а навіть реторику та інші тогочасні науки. Жінка хоче бути гарною, гарно прибраною, хоче імпонувати, хоче полонити і чарувати. Правда, пересуди попередніх століть залишили свої наслідки і жінка далеко не здобула ще те, що має жінка наших днів. У тих часах, як пишуть хроніки XV ст. "не дозволялось бити жінок в часі тяжі", впливи цивілізації були так мінімальні, що бонтоном уважалось смаркати в кінець сукні, та про те, що якийсь із "диваків" мав смішний звичай — купатись...

Романтизм приніс в ділянці любови і кохання нові подуви доби. Тут уже не було цього виузданого сексуалізму, котрий панував серед вищих сфер ренесансу. XIX століття дало нове гасло "любов є усім!", і тут виволене "я" людини шукає вимріяного ідеалу в патріотизмі, в творчій праці і в любові. Перш за все романтизм відкидає "хвилеве кохання", чи секс, знаний ще з XVIII ст. Романтизм лучить любов із духовими переживаннями. Часто вона переходить у плятонічну любов, як от у Шевченка до Оксани чи її наслідниць, у Міцкевича до Марилі Верещаківни, у Муссета до Санд тощо, хоча тут вже починаються теж незгідні з церковними заповідями проповідування "вільної любови" і ламання освяченого подружнього зв'язку. Це вже не є любов перелетних метеликів у попередніх століттях, де власть імущі іграли жіночою невинністю й честю, але вона далека отим освяченим церквою і традиціями законам супружї, шлюбної вірності притаманної українському народові від зарання його історії до наших днів. В часах романтизму крім плятонічної любови (як у Шевченка), знані численні приклади вільної, ми б назвали невірної, любови без глибших зобов'язань і без правного забезпечення плоду вільної любови — нащадків...

До позитивів доби романтизму треба зачислити визволення жінки як людини, новий рух еманципації і тим самим боротьба жінки за її права як людини.

І вкінці наша доба, особливо дві останні світові війни принесли багато нового і в історії любови. Наша жорстока доба, як стверджує більшість соціологів, лікарів, педагогів та священиків, принесла майже поголовний занепад правдивої любови. Особливо наша, головокружна атомна доба приносить нам з кожним днем, чим раз нові здичавіння та аномальності. Місцями контрольована кількість породів, нові охоронні, церквою не дозволені засоби для забезпечення перед тяжою і, в той же час, страхітливе розгнuzдання сексу, навіть у наймолодших, навіть у підлітків підтверджують, що наше цивілізоване людство не живе але виживається. Єдина література і фільми чи телевізори барабаняють про любов, часто нездорову, аномальну чи перфідну але правду кажучи, любови і кохання в щоденному житті чимраз менше. Наша нервова, поспішна доба немає часу на глибшу любов, на правдиве довічне кохання, на супружу вірність, на здорову мораль і забезпечення щасливого дитинства наших найменших. Люди середнього віку, оті народжені після першої світової війни зрушені з основ, схибили зі здорових родинних підстав, а молодь то й поготів! Паном нашого дня є доляр і секс. Наша молодь не проходить отих емоційних дрозів від першого поцілунку, не вірить і не знає закохань від першого погляду, не шукає серйозних подругів для основ родинного життя. Підлітки дівчата сміються із не так давніх наших ідеалів "дівичість", "вірність", "сором'язність" чи "жіночість". Лікарські огляди деяких середніх шкіл Нового Світу показують, що великий відсоток дівчат-підлітків уже затратили дівочість, розмальована, рубашна дівчина-підліток затратила жіночість, визиваючий стрій і наркотики (Маруана, морфій, опіум тощо) підтверджують, що майбутні матері не думають поважно про здорові основи майбутнього супружого співжиття. Безсоромні оргії чи сексуальні чини в парках, готелях і автах на глухих вулицях вечорами підтверджують, що наша молодь, немов оті нетлі пхаються у вогонь і вже замолоду обпалюють крила, гублять чар кохання, не знають ціни правдивої, шляхетної любови...

Як бути?

Безсумніву, що в короткій статті не переповісти всего докладно, вибрано найбільш яскраві взірці, звернено увагу на наймаркантніші ситуації але це аж ніяк не дає права думати, що так зле є в цілому. Є багато взірцевих, супружо-вірних родин, є тисячі шляхетної молоді, як хлопців так і дівчат, деморалізація, здебільшого охоронила нашу, українську молодь, але... Так, але є загроза, що нездорове, аморальне довкілля почне всмоктувати у своє багно і наш пишний квіт, невинні лелії — дочок і синів українських батьків.

І ось тут виринає питання, як бути? Нам не вільно як струсям ховати голови в пусок, чи як каням ждати в погоду дощу. Треба діяти. Діяти уміло, розсудливо і скоординовано. Збереження чистоти наших найменших — це вже не є питання тільки одної церкви. Тут мусить діяти перш за все український дім, українська релігійна і високо моральна родина, українська школа, українські молодечі установи і українське дов-

кілля — усе громадянство, без огляду на це чи всі з них мають власних дітей чи ні. Так як нам важко зберегти нашу молодь для українства, навчити її володіти доброю, літературною українською мовою та познайомити з нашою історією й культурою, так же не менш важко зберегти нашу непорочно-чистою і шляхетною, бо вона має бути добрим задатком майбутніх родин, має продовжувати український рід.

Перш за все звернемося до батьків. Батьки, прогляньте свої погляди на справи виховання молоді, а особливо на справи виховання доростаючої, статево дозріваючої молоді. Забудьмо за те, що наші матері соромились вияснити своїм дочкам, що таке місячні упливи, що таке тяжа, як доходить до запліднення, який стосунок мусить дівчина мати до хлопця. Забудьмо, що це колись було для нас табу і в свій час, без надмірної дидактики і моралізаторства, але щиро, просто і зрозуміло вяснім своїй дочці чи синові, що то є згадані речі, чому вони появляються, які небезпеки вони в собі криють та як від них оберігтись. Нехай ваша дитина знає краще як знали ми, тобто в нас умовляли, що дітей "буськи приносять", нехай вона знає правду, але знає від вас, а не з вулиці, а не довідається пост фактум, тобто тоді, як через необізнання або через чар табу вона стратила дівочість або й сорому надбала вам на старші літа.

Треба, з konieczності, піти й на деякі уступки добі. Очевидно то не значить, щоб ваша, скажемо тринадцятилітня, дочка мала вже малювати губи чи ходити на рандки. Ні, на все є свій час, але при розумному підході можна добре вийти із доволі тяжкої ситуації. Перш за все віддайте дитину в середню школу, якщо це не йде в розріз із вашими релігійними переконаннями, в католицьку дівочу школу (зрештою знаю десятки прикладів, де учились діти не католиків у цих школах і ніразу, ніхто не змушував тих дітей змінити обряду), де вона буде зростати під фаховим, надійним дозором, кращим як не раз можете дати ви, бо самі знаєте, що часто дочка прохає дозволу піти до подруги проробити лекції, а була з т. зв. "бой френдом" в кіно чи на рандці. Коротко кажучи, для дитини у наші дні треба бути батьком матер'ю і старшими друзями заодно. Треба устійнити певний режим але не тиранство, треба вяснити певні речі, щоб діти знали скільки різних нещаст'я чигає на їхню невинність і треба їм дати здорове мельє, тобто оточення.

Не будемо розводитись тут над тим, що має дати в тій ділянці церква чи українська школа, бо як одна так і друга знають і прекрасно виконують свої обов'язки, але зупинимось над молодечими організаціями та над загально-українським довір'ям. Правду кажучи у наших молодечих організаціях досі майже не пророблено в тій ділянці жадної праці. Наші юнацькі організації чи не мали часу, чи не доцінювали, а чи може просто-на-просто переочили справи морального виховання. Тут треба конче провести відповідну підготову, маючи на увазі, що не кожний український дім, тобто батьки потраплять чи хочуть належно провести виховну роботу в моральному секторі. Не до всіх дітей чи юнацтва має доступ церква та школа, то ж треба юнацьким організаціям конче провести відповідну освідомлюючу, тактовну роботу на цьому відтинку. Тут можуть бути корисними відповідно виготовлені фахівцями (психологами, соціологами, лікарями, педагогами та виховниками) доповіді, відповідні гутірки чи просто-на-просто принагідні балачки. Тут треба теж увести

певний режим і високо поставити моральну вартість членства, навіть в потребі виключаючи членів сумнівної моральної вартости.

І вкінці не останнє слово має все українське громадянство, ціла спільнота. Нам не сміє бути байдужим, що ми бачимо згіршуючі речі роблені не нашою дитиною, пам'ятайте, що кожна українська дитина є нашою і так до цього треба підходити і до кожної української дитини ставтесь так як ставились би у даному випадкові до своєї власної. Крім цього ми досі майже не чули жодної громадської opinii, жадних здорових голосів, що реагували б на прояви деяких загнивань у нутрі. Маємо на думці ширення "модної в наші дні" аморальної української літератури, особливо в красному письменстві, як теж у різного рода статтях, розмовах, дискусіях тощо. Пам'ятаймо всі, що наша церква й нація вимагають від нас зберегти — одна — церковні заповіді, а нація українську здорову традицію моральної родини.

Небезпечний вік...

(До виховної проблеми підлітків)

Кожна сучасна держава, а в тому й США, має чимало правних труднощів із підлітками. Вік від тринадцятих до шістнадцятих, а дехто каже — аж до сімнадцятих років — це небезпечний вік. Кажемо небезпечний через те, що в цьому віці молода, дозріваюча людина, в зв'язку із статевими змінами, що відбуваються в її організмі, зазнає різних змін моральних і духових. Юнацтво, випущене в цьому віці з-під нагляду батьків, церкви і школи часто буває лихом для суспільства, що переходить в пошесть і спонтанно захоплює найширші кола.

Для наочности подамо розгляд і характеристику поважніших моральних недуг підлітків. В Америці цими проблемами цікавляться держава, школи, різні церкви і зрештою батьки. Не можна поминути й молодечі товариства та інституції, які багато зусиль і коштів вкладають, щоб припинити ті захворювання і лікувати їх. Боротьба з тими хворобами надзвичайно важка, бо, крім спротиву самих підлітків, їм на поміч поспішають несолідні видавці брукової літератури, продуценти морально шкідливих фільмів і радіопередавань та сотні інших чинників, які для легкої наживи серед наївної молоді ширять страшні духові спустошення. Найгрізніша хвороба молоді — це т. зв. "тінейджерс генг" — банди підлітків. На підставі даних бачимо, що в 1953 р. американська поліція затримала 150.000 підлітків, що вкрали авт на загальну суму 100.000.000 доларів. В 1948 р. розглянено в судах 300.000 справ малолітніх злочинців. В 1953 р. ця цифра збільшилась майже на одну третину. При тому треба відзначити, що з огляду на вік не всіх злочинців покарано, бо тоді ця цифра була утрое більша. Не будемо вичисляти часто садистичних злочинів малолітніх, які починаються на сексуальному ґрунті, а кінчаються мордерствами. Думаємо, що наведені цифри а тепер вони ще збільшились, мусять пригнітити кожного батька і матір, що мають дітей-підлітків. Дехто скаже, що ці цифри нас, українців, не обходять, тоді доведеться мені це з місця заперечити. Вивчаючи дане питання в Торонті, я знайшов членами банд малолітніх синів і дочок наших відомих і патріотичних громадян. Сини лікарів і адвокатів належали до банди, яка, на щастя, обмежувалась крадіжкою щіток із авт. Син колишнього директора копальні разом з іншими членами брав участь у ламанні дверей в автах у Гай Парку, крім цього, вони крали дрібні речі в менших і більших склепах, — спіймано їх на крадіжках у Сімсона. В обох випадках при наполегливій праці батьків і державних чинників цих дітей справлено. Таких випадків я знаю більше. До речі, діти згаданих батьків прекрасно поводитись вдома, були послушні батькам і тільки випадково відкрито їхнє подвійне життя. Ці вчинки і приналежність до банд вони уважали за героїзм і юнацьку романтику...

Злочинність підлітків у совєтах ще більша. Ми не маємо докладних даних, бо таких совєтські офіційні чинники не подають, але докладна аналіза преси і читання їхньої преси між рядками вказують на поважну

загрозу для суспільства. Маємо на думці "стиляг" (так зветься здепратовані підлітки в СРСР). Вже деякі туристи помічали ці явища, не усвідомлюючи, до якої "касти" ця молодь належить. Пізнати їх можна з того, що вони носять вузькі штани, кольорові, часто розмальовані сорочки, довге назад зачесане волосся (на американський лад) і мають безтурботний задиркуватий вигляд. Громадяни советської країни, дивлячись на такого "стилягу", коли він іде Невським проспектом, кажуть: "Вот парень — дайот жізни!" Між стильагами також поширений "рок енд рол", пісеньки на зразок пісень Елвіс Преслі, нахабні вчинки, пиятика, уживання наркотиків і більш чи менш явна або прихована злочинність. Офіційно про злочинність говориться в совєтах дуже мало, зате багато місця присвячено питанням як зарадити лихові, а це потверджує наші висновки про поважну загрозу для совєтів з боку підлітків. Тут варто відзначити, що "стиляги" рекрутуються перш за все із дітей большевицької знаті.

Про банди підлітків у Польщі відомо нам далеко більше. Сама польська преса подає, що в 1957 р. в Польщі було понад 15.000 судових розправ малолітніх злочинців. Ось деякі взірці діяльності цих банд. Данута С. має 14 літ. Перед судом поставлено її за організування банди малолітніх, яка обкрадала квартири та льохи. Інший приклад ще цікавіший. Це т. зв. і в свій час голосне "полювання з дитиною". Полягало воно в тому, що три хулігани — Юсько і Мундек старші, а Болька молодший, дванадцятилітній, ідуть вулицею і посилають Болька, щоб зачіпав студентів. Він обкидає студента болотом, а як це не помагає, то скине шапку чи копне. "Якщо студент кинеється до Болька, то ми біжимо і кричимо: "що ж ти, с. с., дитину б'єш" — і накидаємось на нього, — признались Юсько і Мундек. — Часами публіка ще й заохочує нас до бійки". Одного студента вдарено в обличчя, розбито носа, а як він упав, то штовхали носками його в обличчя та живіт. Топтали його. Били навіть тоді як він зімлів... Це не було з жадної пімсти чи з метою грабунку — зрештою, що можна було взяти від бідного студента. Це був хуліганський рід спорту — "лови з дитиною" — новий рід забави в комуністичній Польщі...

Молодеча злочинність загально відома. В Швеції, яку досі ми знали як країну глибокої моральності і солідності, сьогодні правосуддя не може собі дати ради із т. зв. "раггаре" — молодими злочинцями, що бушують вечорами і ночами по багатьох містах. Вони крадуть авта тільки для того, щоб ними проїхатись, а опісля кидають їх на передмістях. Крім кражі авт, доконують інші злочини грабункового та сексуального характеру.

Злочинність малолітніх великим лихом нависла над Східньою і Західньою Німеччиною, над Францією, Австрією, Італією і навіть маємо дані про пошесть малолітніх злочинців і в Єгипті. Якщо б більше часу присвятити цій справі, то напевне вийшло б на яв, що молодеча злочинність і пострах малолітніх банд відомий у всьому "цивілізованому" світі.

Ми навели кілька характеристичніших взірців, але можна додати ще історію формальної битви двох нью-йоркських молодечих банд "Скорпіонів" і "Цісарських масок", що набрала недавно широкого розголосу. На початку серпня 1957 р. ватага "скорпіонів" виповіла війну "цісар-

ським маскам” за те, що ті останні заходили зухвало на терен їхній дії. Повідомлена про це поліція пробувала запобігти розливі крові, але “скорпіони”, озброєні залізними ломом, напали на противників. Розбивали голови, ламали кістки, мордували, масакрували лежачих, що благали помилування, а поліція встигла тільки заарештувати кількох злочинців.

Такі алярмуючі вісті находимо в пресі багатьох країн світу. Список злочинів можна б продовжувати в безконечність, але наше завдання не показувати світові й так відому хворобу малолітніх, а шукати на цю хворобу ліку. Перш за все нас цікавить доля і участь (байдуже чи це буде сьогодні, чи завтра) української молоді у злочинах їхніх ровесників у країнах нашого побуту в діаспорі. Тут треба з місця відзначити, що таких поважних злочинних проявів між нашою молоддю покищо небагато. Українські молодечі організації, Рідні Школи, церкви й батьки мають покищо великий вплив на наше молоде покоління. Що такий стан довго не триватиме можна з певністю сказати. Ознакою цього є такий факт. Я провів аналіз нашої преси і журналів за останнє десятиліття (понад п'ятдесят назв!) і позначив там усе те, що писано про нашу молодь, про її активність і працю в наших молодечих організаціях та в рідношкільному і церковному житті. Перш за все зупинивсь я на діяльності Пласту, СУМ-у, МУН-у, ОДУМ-у, УКЮ, студентських корпорацій та інших. Впадає в очі одне — преса поміщала і поміщає прізвиська тих самих активних одиниць, і хоч з часом імена одних зникають, а появляються інші, то (як можна б сподіватись) не в більшій кількості, але в меншій... Участь молоді в імпрезах (звичайно числа не подається, а як подається, то всі з досвіду знаємо — перебільшене) з року на рік меншає. І тут вирінає питання, чому між молоддю проявляється такий занепад і байдужість до українських справ? Чому нам, виховникам і педагогам, науковцям і духовенству, батькам і репрезентативним органам українства в даних країнах і досі не пощастило знайти отого “свшап-зілля”, яке поклонило б увагу наших дітей, народжених уже в країнах нашого поселення, і притягнуло до українських культурних, релігійних і розривкових товариств?

Щоправда, з досвіду знаю, що чужа вулиця покищо має мінімальний вплив на нашу доростаючу молодь, та годі це сказати про подібні до наших молодечі товариства даних країн. До них наша молодь горнеться, у них знаходить задовілля, вони духово їй близькі. Не входжу в те, чи то буде ІМКА, чи Лайонс, чи Ківанис, чи якісь інші релігійні або розривкові товариства та клуби. Це свідчить, що наші виховні і розривкові методи не встоялись у боротьбі з довіллям, і чужі молодечі організації починають перемагати, а в майбутньому, напевно, переможуть, якщо ми не знайдемо виходу із ситуації.

Тут хочу звернути пильну увагу на потребу наукової конференції виховників виключно для цього питання і відразу сугерую, щоб заслужене на полі виховання в діаспорі, Об'єднання Українських Педагогів Канади свою майбутню наукову конференцію присвятило виключно цим справам.

І далі, хоч вулиця, чужа, нездорова вулиця ще покищо не має великого впливу на нашу молодь, уже тепер треба всім нам спільно думати

над тим, як до цього не допустити. У нас були здорові голоси, що нашою основною політикою в діаспорі мусить бути національно-свідоме виховання молоді. Я теж приєднуюсь до тих голосів, б'ю в дзвін на тривогу і кличу голосом розпуки: *"Батьки родин, наші духові і світські провідники, педагоги і виховники — присвятим нашій дітворі та молоді більше уваги під оглядом національного та релігійного виховання!"*

Релігійна інертність, а то й байдужість або навіть безвірство багатьох батьків, особливо т. зв. "інтелігентів" є найглибшим коренем лиха. Релігійно вихована, моральна дитина більш відпорна на вплив вулиці, швидше знайде задовілля в українській юнацькій організації, у кровно рідному середовищі.

Щоб наша молодь знайшла задовілля в наших домівках для молоді, треба подбати, щоб ті домівки повністю відповідали сучасним вимогам. Годі тримати молодь по "льохах" чи і старших у пригнічуючих своїм виглядом домівках. Для цього потрібні модерні, спортивним знаряддям устатковані будинки із залами для відбиванки, стук-пуку, кошківки, з басейнами для плавання тощо. Річ ясна, окремі юнацькі організації таких багатих і модерних будинків своїми коштами збудувати не в силі, але вся громада спільно може цього доклати. Кілька літ тому такі думки висунує в Торонті, були навіть розмови про те, щоб спільним зусиллям вибудувати репрезентативний будинок для всіх юнацьких організацій Торонта, але... розмовами цю справу й закінчено. Сьогодні знову йде мова про окремі домівки для Пласту і СУМ-у; а, можливо, що й інші організації підуть слідами попередників і почнуть будувати чи купляти дома для своїх організацій і, річ ясна, репрезентативного, величавого дому для української молоді Торонта так і не буде і молодь чимраз більше почне вчащати до інших, неукраїнських домівок, де й басейни до купання є і належне спортове устаткування...

Я об'їхав удвож і вперек Канаду й Америку, а й досі ніде не знайшов спеціально для молоді призначених світлиць із належно впорядкованими бібліотеками та із усіма молодечими й дитячими журналами...

Наша виховна робота і досі неусистематизована, доривочна і розплянована виключно на власне середовище. Мені і досі ніде не довелося нічого почути про загальну конференцію чоловічих виховників усіх молодечих організацій — кожна організація плянує по-своєму, а вказівки та поради ОУПК, чи Шкільної Ради, чи Товариства Учителів та Виховників кінчаються на геркулесових зусиллях тих товариств чи органів і, на жаль, ширших застосувань не мають...

Вражає жахлива байдужість батьків. Тих, кому перш за все мусіло б залежати на тому, щоб їхні діти були національно і морально виховані. Церкви, школи та молодечі організації борються за виховання нашої дітвори й молоді, а батьки байдужі...

Мало того, часто дім є причиною всього лиха. Так, рідний батьківський дім. Скільки у нас родин, що живуть неморально? Скільки у нас батьків не вдвідує церкви, не виконує християнських повинностей? Скільки у нас батьків веде нечесне, злочинне життя? А на все це дивляться діти, це западає їм глибоко у їхні непорочні, ангельські душі і — зводить на манівці...

Є й інше лихо. Страшне, убивче лихо, а саме — байдужість батьків

до виховних справ власних дітей. Вони зовсім не цікавляться своїми дітьми, не приголубляють їх до себе ласкавими словами. У них для дитини часто шкідливі дарунки, зокрема гроші і — лайка або брутальна кара...

Іншими словами — наша дівчата і підлітки здані самі на себе. Мусять самі вишукувати собі діяльності, мусять самі творити свій власний світ мрій... Ба, годі сказати "самі". Вони мають для цього тихих дорадників — комікси й телевізійні програми. В Америці, як подає статистика, видається понад п'ятдесят мільйонів примірників коміксів, призначених для молоді у віці від 5 до 13 років. В Англії місячний наклад цієї макулятури вносить тридцять мільйонів. У Франції близько п'ятнадцяти мільйонів.. Як комікси, так і багато телевізійних фільмів показують дівчата і підліткам світ злочину, гротеску і жаху. Славний американський психіатр, д-р Ф. Вертгам, після семилітніх студій ствердив, що комікси є підставою до злочинів малолітніх, вони зроджують нахил до гвалтів, брутальності, садизму і кровожерних апетитів, збуджують підступність, погорду до людського життя — виховують кримінальників...

Як бачимо, загроза цієї потопа застрашлива і з нею мусять боротись український виховник, а саме — батьки, священники та педагоги. Багато дослідників цього питання дораджують вибивати клин-клином, тобто починати видавати комікси з іншою, виховною тематикою. Католицька Церква теж адоптувала такий погляд і видає цікаві комікси з релігійною тематикою. З українських дитячих видань єдина "Веселка" має куток, де з допомогою ілюстрацій і коротенького змісту подає виховні історичні картини як от: "Богута Багатир" чи "Богдан, козак-характерник". Інші дитячі і юнацькі журнали цієї тактики не застосували. На нашу думку, є ще й інші успішні засоби боротьби з коміксами чи злочинними фільмами, а саме — здорова привітна атмосфера дому, школи й дитячих організацій. Нещодавно проведена в Польщі анкета показала, що 54% малих злочинців мали абсолютно невідповідну домашню (родинну) атмосферу. Основним лихом був алкоголізм одного, а то й обох батьків. В більшості кримінальних випадків стверджено, що поступовання батьків супроти дітей було невідповідне: раз дитину гамановано без причини, а за хвилину ціловано. Тільки 39% малих злочинців походило із домів, де були повні родини, 49% було навпів сиротами, а 10% з розведених родин. Як бачимо, ця анкета свідчить, що не тільки треба подбати про виховання малолітніх, але... і дорослих, тобто батьків. Чи вас, батьки, це теж стосується, нехай над цим подумас кожний із вас...

Годі тут відмовити слухності американському правосуддю, яке в більшості випадків карає за провини малолітніх — їхніх батьків! Закони стейтів Коннетікат і Тексас передбачують кару у висоті \$500.00 тим батькам, що не доглядають своїх дітей, а за неперешкодження малолітньому в грабунку карають шестимісячним арештом. У Нью-Йоркському стейті закони пішли ще далі і карають батьків за те, що не протидіяли збоченню своїх нащадків...

Інше лихо, а радше манія малолітніх — це нещодавно всесильний божевільний танець "рок енд ролл". Елвіс Преслі, володар цього розгнужданого танку, полонив психіку мільйонових мас американської (і не тільки американської) молоді та став їхнім божищем. Здавалось, що ця божевільна манія похлине все, та... прийшов несподіваний вихід. Молодь

американського університету Анн Арбор в стейті Мічіган біля Детройту організувала клуб — музики Бетовена і так як прихильники Преслі носили відзнаки з написами "Ай лав Елвіс" так прихильники музики Бетовена стали носити такі значки з написом "Я люблю Людвика" (Бетовена). Протидія виявилася успішною і "рок енд ролл" помалу йде в забуття...

Безперечно, поданий перелік лих не повний, але на сторінках нашого журналу і так обговорювано немало питань і проблем, а про інші буде мова в чергових числах. На закінчення хочемо звернути увагу на те, щоб усі виховники підходили до своїх малолітніх вихованків у їхньому "небезпечному віці" із повним "батьківським" зрозумінням і впертою, витривалою працею повели їх на широкий шлях, промощений християнськими та національними засадами, а не пхнули їх у джунглі злочину та аморальної вулиці.

О. НОВАКІВСЬКИЙ.

Наука і штука.

Молодь бавиться...

(До виховної проблеми підлітків)

В останньому числі журналу "Ж. і Ш." була поміщена моя стаття п. н. "Небезпечний вік", котра викликала у читачів живу реакцію і редакція передала мені понад два десятки листів. У листах сказано, що ця тематика у нас мало висвітлена, актуальна і треба про це писати більше.

Виконуючи прохання Редакції журналу "Життя і Школа" та читачів виготовляю нову статтю про те, як молодь в модерному світі бавиться...

Розваг у наші дні молодь має далеко більше, тай інші вони як були в наші дні. Почнемо від домашнього затишшя — від телевізора. Щоб дещо про те сказати, рішив я на протязі тижня, під час дозвілля проглянути всі програми, котрі подаються від п'ятої години вечора до пізно-пізньої передачі на двійці з Нью-Йорку. Телевізор дійсно чарівна розвага. Людина лучиться із цілим світом, на власні очі оглядає найновіші події з усіх континентів, запізнається з найновішими винаходами у всіх ділянках людського життя, оглядає дива диких пралісів, високих гір, океанської бездни...

Щоправда й тут є цензура. Вглибившись у техніку телевізійних передач бачимо, як дбайливо режисер клеїть образочки, щоб не дати небажаного ефекту. Ось перед вами чудове личко — артистки-красуні, але ніразу не вдалось побачити її ніг, бо, як знаю з інших джерел, ноги в неї погані, отже цензор дбайливо заховав їх в тіні, кидаючи більше світла на те, що гарне і приємне. Ось один із державних мужів, але як я не намагавсь углядіти його обличчя в профіль — мені не пощастило, профіль у нього під псом і режисер делікатно витяв небажані світлини. Все це підтверджує, що режисер чудовий майстер, великий мистець, але пригляньмось йому, чи він такий же самий мистець в закриванні брудів моральних, чи цензурує він жорстокість, чи ідейно його фільми побудовані на правді, на добрі, на звеличванні Творця Веселенної?... І тут приходять перше розчарування. Цей сам телевізор, котрий може і повинен дати не тільки найкращу розвагу але й учити та виховувати, засіває в душі глядачів духовий маразм, аморальності. І показує розгнуждану пристрасть найнижчих людських інстинктів. І тут постає перше питання — чи телевізор збагачує чи обіднює духовість нашої молоді і дітвори? Беручи під увагу конкретні статистичні дані знаємо, що пересічна американська дитина висиджує, а радше на рачки чи на животі на долівці вилежує до тридцяти годин тижнево. Приймаючи до уваги, що це такий же саме час, як навчання в школі, там стає волосся дубом на голові!..

Перенесімся в думках до наших дитячих літ. Колись ми йшли в школу і по дорозі обсервували довкілля, а зі школи йшли в поле, з ліс, пекли з пастишками бараболі, ловили рибу чи раки, збирали гриби, ягоди, квіти, бавилися в козаків і турків або в тих ідеальних, не таких брутальних, як тепер індіан, брали участь у підпільному житті — зустрічі, сходина, наради, виконання наказів і наука — теоретична і практична — як підготуватись до змагу за волю України. Так було колись ми жили, переживали і маємо тисячі тисячів менших і більших власних споминів. А як же сьогодні? Сьо-

годні йнакше, гірше. Двадцять мільйонів американської дівчорі, а в тому й наші діти, зубожіли до краю. У них немає власних переживань. Дитячі переживання заступають стандартні схеми телевізійних "творців", котрі накидають нашим дітям блахман переживань трьох "stooges" чи інших блазнів, нерідко кримінальних і садистичних типів...

За нашу дівчорі думають інші, "мораль" нашої дівчорі формують інші, "ідеологію" нашої дівчорі виробляють теж інші, а не ми, їхні батьки, не церква, котра нас виховувала і не школа, яку ми знаємо, в котрій ми вчилися...

Один із журналістів назвав телевізор нешлюбною дитиною радіо і кіна. Ох, яка влучна назва!... Ця нешлюбна дитина геніяльністю випередила своїх батьків, бо вона умеє прекрасно впливати на найбільш чулий людський орган — на зір, чим випереджує радіо, а знову фільм, випереджує тим, що потрапить нас перенести на місце свіжої події і дозволяє пережити, що діється в тій же самій хвилині. Є вона мистецтвом на тепер, на сьогодні і хоча швидше вмирає від фільму, зате є правдивою репрезентанткою загубленої, нервової людини наших днів...

Так як є вже з телевізором, який буває роззагою не тільки дівчорі але й старшої молоді, а то й дорослих, перейду до другого роду розваг. В Америці і в Канаді прийнято улаштувати и для тих дівчат, що виходять заміж т. зв. "шавер парті", а для юнаків "стик парті". На перший погляд видавалось би, що це зовсім невинне прийняття для дівчат чи юнаків, котрі виходять заміж чи женяться. Виглядало б, що друзі хочуть їх вшанувати, купують дарунки і зустрічаються разом на вечоринці, щоб погостювати і скажемо, вихилити чарку-дві гіркої. Так здавалось би мало бути. Одного разу мені довелось побувати на такій "стик парті" і тут я побачив найбільшу приву аморальности. На таку "парті", звичайно в такий час, як гостям починає вже дещо "куритись з чубів, приводять одну або й дві дівчини з кабарету, котрі виводять перед зібраними сороміцький танок, скидаючи при тому всі частини убрання. При цьому буває й батько молодого, а така "парті" відбувається нерідко в залі під церквою чи в іншій національній домівці і то при замкнених дверях...

Про те, що такі "стик парті" доводять молодь до деморалізації, що розгнздують ту ж молодь, нічого й говорити. Доводилось мені почути про різні нічні клуби і кабарети Квебеку, Онтеріо і Нью-Йорку, де так часто, і з такою насолодою проводить час наша молодь. Хтось скаже мені — не треба бути пересадним, — наш Львів чи польська Варшава, Познань, Краків та інші більші міста теж мали такі клуби та кабарети, колись теж відбувалось багато неморальних речей. Так — скажу я — відбувались неморальні речі, були й нічні клуби чи радше кабарети, але наша, українська молодь, в основному в тих оргіях участі не брала і таким оргіям не приглядалась, бо старі українські етично-моральні засади на це нам не дозволяли. Ми юнаки в той час тим гидились. Продажна любов і глум з правдивого коханія викликали в нас відразу. Сьогодні є інакше і багато, як мені добре відомо, нашої молоді, навіть новоприбулої, в тому маразмі любується і бере участь...

Це було б скільки про аморальність, хоча про розгнзданість сєксу, про статистичні дані затрати дівчорі в дівчат підлітків, учениць середніх шкіл,

всім добре відомо з преси, із статистичних даних, а зрештою до цієї теми можна буде колись вернутись і написати про це більше. Переїдемо до інших родів "розваг".

"Prosvita" Reading Ass'n, Winnipeg, Manitoba

Останньо Європу й Америку алярмував шал юнацьких перегонів на мотоциклах і автах. Молоді вандали — в Америці визнавці "рок енд ролу", в Англії "Теді бойс", а в Німеччині "Гальбштаркен" ошаліли на тлі шаленої їзди. Своєчасно німецька преса Гамбургу алярмувала світ про "варварів на мотоциклах", що в кількості біля чотирьох тисяч, торували шляхи на головних артеріях Берліну на протязі чотирьох днів.

Мабуть не один з нас пам'ятає ще з преси 1957 р. як то шведські "raggare" на самого Сильвестра зібрались в кількості п'ять тисяч хлопців і дівчат, у віці від 15 до 18 літ і "штурмували" Штокгольм. Демолювали свою столицю, товкли ліхтарні, вибивали виставові вікна, перекидали авта і били перехожих, а навіть намагались викликати вогонь, кидаючи запалені нейленові торбинки з бензиною. Опісля, як прийшла поліція, утворили барикади і три години панували над головними артеріями міста. Поліція арештувала сорок осіб. Були тут сини багатих фабрикантів і убогих робітників. Вони ніколи не знали між собою, не мали жодних приказів, не було провідника, а лучив їх єдино стиль убрань... Це відбувалося у Швеції, де не тільки життєва стопа найвища в Європі, але де теж пошана до правопорядку була найбільша. Маніфестанти нічого не бажали, не мали до нікого жодних вимог і тому шведська та й інші преси назвали їх "бунтівниками без причини". Це був просто — на просто рід розваги. Шведська молодь бавилась в цей спосіб.

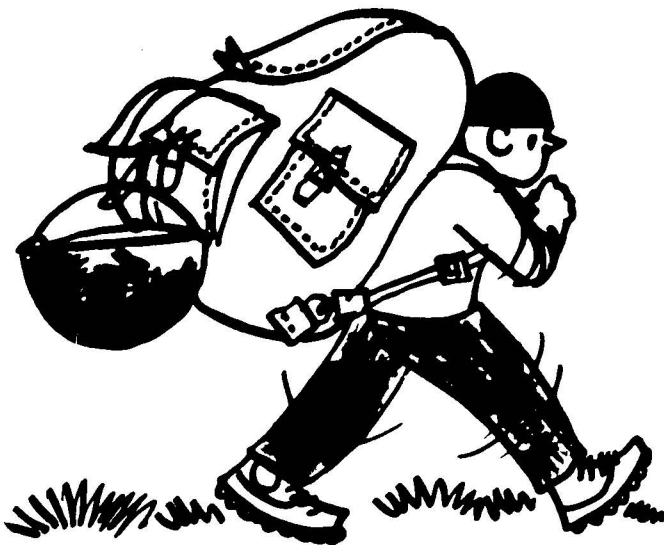
Французька преса вже кілька літ алярмує суспільство, що їхня молодь нічого не думає і нічого не бажас поза своїми улюбленими моторозими човнами та своїм "я". Труд, щоденна праця, перестали бути моральною вартістю, бо молодь обрала собі за ідеал типів підземного світа, гангстерів і виконавців "джазу". Нещодавно появилась у Франції книжка "бест селлер" п. н. "Вітай мій смутку", написана малолітньою дівчиною. В цій книжці вона показує два шляхи, котрі має до вибору: один — це традиційний, трудолюбивий шлях чесної праці і шляхетних мрій, а другий: — це шлях бунту, анархії з моттом "користай з життя". Авторка повісті пише, що вибирає цей другий шлях, так як і більшість її подруг наших сучасних днів...

В Америці знана праця вісімнадцятилітньої авторки Памелі Мур — Півість для молоді але не про молодь" і книжка Набокова п. н. "Льоліта", де теж моттом життя служить користання з життя, еротизм тощо. Таких книжок написано більше та їх варто буде зрецензувати окремо. Зазначимо тільки, що перша відгукнулась на них католицька преса. Повела з тим гостру боротьбу, повела протиакцію, а католицькі письменники, журналісти і виховники написали на цю тему ряд цінних праць.

Цих кілька наведених прикладів не вичерпує теми але ілюструє важливість проблеми, рід зацікавлень і "розваг" нашої і чужої молоді. Я не хочу бути песимістом і не тверджу, що всі "стик парті" такі як та, котру мені доводилось оглядати, я далекий від закиду нашій молоді, що вони всі перебувають по кабарегах та нічних клябах. Не для всієї молоді ідеалом життя є гасло "користай з життя", корисатй з розгнүзданих пристрастей, ідеалізуї героїв підземного світа. Ні, нашу молодь загально годі про це посуджувати,

фактом остається, що такі є, буде їх чимраз більше і більше, якщо не буде з нашого боку протидії, якщо ми не зуміємо цю молодь приєднати до себе. Я знаю десятки випадків, де наша молодь вела себе погано, поступала так як написано в цій статті. Знаю студентів університету, знаю таких, що сьогодні вони вже на добрих посадах, знаю и таких, що живуть з праці рук але ведуть такий, а не інший образ життя. Це люди звихнені, збочені, можливо, що їх далось би ще направити та головною нашою метою є зберегти від цієї загрози решту молоді. Шляхів до цього мається багато. Перш за все батьки мусять за всяку ціну зрозуміти своїх дітей, де треба піти на поступки, де треба загострити режим, а перш за все діти мусять бачити у своїх батьках друзів і порадників. Українознавчі школи і молодечі виховні організації — це той другий чинник, що має формувати світогляд нашої молоді і дати їй здорову, культурну і моральну розвагу. Так, розвагу! У нас до сьогодні дбано про все — про ідеологічне виховання, про вироблення політичних світоглядів, про збудження ненависті там де треба і не треба, але не про розвагу молоді. Мені розказували, що в одному літньому таборі виховники, як рід дозвілля, вибрали для dorостаючих дівчат — "ловлю жаб". В іншому місці, інше середовище в таборі хлопців по цілих днях бавилось в читання мапи генералки та орієнтацію в терені. — Справа в тому, що не було б трагедії, якщо б оцю ловлю жаб пов'язано з відповідною ґрунтовою лекцією доброго природника, чи якщо б хлопців запізнано із мапою генералкою чи з тереном — але не до зануди, але не примітивними способами, бо американська школа і американський військовий вишкіл зробить ті речі краще за нас, з кращими фаховими силами і більш цікаво.

Треба за всяку ціну належно опрацювати час таборового дозвілля, починаючи вже тепер вивчати різні роди ігор та розваг, треба дібрати або вишколити відповідних провідників чи запрохати фахівців у тих ділянках. Та й не тільки про таборове дозвілля належить подбати. Для молоді треба належно підготувати плян ідеологічної, виховної і практичної праці, не забуваючи про розвагу. Про добру і цікаву розвагу...

На дозвіллі у таборах...

1. ВСТУП:

(Замітки та спостереження на основі чужого і власного досвіду)

Літня спека до білого каменя розпікала великоміські кам'яниці, соняшне проміння висотало всю вологість травників, а фабричні дими, порожки та чад, не давали змоги вільно віддихати. Від спеки терпіли старі і малі. Особливе оті останні. Дітворі було важко і невиносимо.

Ось саме закінчено шкільне навчання, дозволя гук, а немає що зробити із собою. Багато, ба всі батьки, боїли над своєю дітворою, а проте мало хто рішався віддати свою дитину в літні табори чи оселі. Чомусь вагалися... Деякі з батьків навіть наводили причини, чому залишають дитину вдома, але оті донази аж ніяк не переконували. Ми твердимо, що дітвору обов'язково треба віддати у табори. Наші донази — донази педагогів та виховників такі:

- 1) Ваша дитина повинна бути здорова, загартована і висечата.
- 2) Літні табори призначають вашу розніжену дитину самостійно працювати.
- 3) Там, крім фізичного виховання, дбають про умислове і етичне виховання.
- 4) Літній табір це своєрідний, пляжний курс українознавства.
- 5) Послух, дисципліну і кариєту найкраще прищиплюють табори.
- 6) Перебування на лоні природи розвиває ініціативу та інтелекцію.
- 7) Табори призначають до збирного життя — в майбутньому до громадської праці.

Це ще не все, ще дає добрий вакаційний табір, але мабуть досить і тих вірців. Вдумайтесь, батьки, у ті слова і ще сьогодні вишліть дитину до одного з дитячих чи юнацьких таборів.

Не дивіться на економіку гроша, бо колись буде вдоволь гроша, але може не бути вашої власної дитини. Вока може відчужитися, засмилюватися і раз на завжди пропасти як для вас так і для всієї української спільноти.

2. ЯКІ ТАБОРИ НАЙКРАЩІ?

Всі українські вакаційні табори й оселі добрі. Багатий досвід і заслужену роботу ведуть від ряду літ властові табори. Прекрасно вишлюються зі своїх завдань меходи, але динамічні суміські табори. Табори католицьких і православних карелій мають за собою роки муравлиної праці на нашому терені. Не сміять, а дбають таборіві виховники інших організацій...

Як же тоді відповісти на те, котрі табори найкращі? — Відповідь легка і зрозуміла. Найкращий для вашої дитини такий табір, де:

- 1) Табір збудовано серед чудової природи, біля лісу та річки чи озера.
- 2) Украина не побала про добрих виховників і педагогів та має наладжену медичну обслугу і здорову та смачну кухню.
- 3) Де крім пляжового дозвілля, спортових гер та прогулянок і екскурсій заведено необхідну дисципліну.
- 4) Найкращі ще й ті табори, де дозволя чергуються з працею, тобто, де ваша дитина сама себе обслуговує й вчиться виконувати певні завдання-роботи, готуючись до самостійної праці в майбутньому.
- 5) А кіба що найважливіше те, щоб вакаційний табір був допоміжним у навчанні українознавчих предметів і української культури взагалі.

Наведемі точки кохай будуть отим критерієм, котрий допоможе батькам рішати в котрий табір шіслати свою дитину чи есентуально, які вимоги треба ставити таборівій управі. Безперечно, що кожна управа табору чи оселі дбає про те, щоб улаштувати табір і заняття в таборі якнайкраще, але допомога і жива співпраця батьків вельми побажана.

3) ПРО ЩО КОНЕЧНО ТРЕБА ПОДБАТИ У ВАКАЦІЙНОМУ ТАБОРІ?

Кожна таборова управа заздалегідь укладає свій власний план праці в таборі. Кожна організація чи церква має свою власну, ясно сформульовану мету і випробовану ідеологічну канву. Всі вони хочуть добра українській дитині, як теж дбають про те, щоб виховати собі заривок для доповнення майбутніх кадрів. А проте, як знаємо з власного досвіду, багате дечого важливого поминено, а те і призабуто. Думаю, що до речі буде пригадати деякі основні речі, про котрі не можна забувати ні одній організації чи парохії.

- 1) Основна річ, це добір відповідно вишколених кадрів для праці в таборі чи оселі.
- 2) Таборовим виховникам не можна змінитися в часі сезону, а треба вибутн до кінця на постах.
- 3) Не можна допускати для праці в таборі людей, котрі йдуть з метою власного відпочинку.
- 4) Перед відкриттям таборового сезону добре було б провести спільний для всіх вишколених семінар, на котрому більш досвідчені виховники, педагоги і таборова та медична обслуга поділились би своїм досвідом.
- 5) Необхідно наперед приготувати кілька десятків найкращих книжок в українській мові для голосного і тихого читання.
- 6) Обов'язково скерувати в табір висилку дитячих і юнацьких журналів.
- 7) Знайти фонди (спонзори) і закупити для дітей, що зроблять найкращі поступки, подарки, як от фотоапарат, книжки, м'яч, тощо.
- 8) Наперед подбати про гостей, що мали б відвідати табір і виступити перед дітворою чи молоддю (наші мистці, старшини визвольних змагань, улюблені дитячі педагоги тощо).

Цей перелік далеко не вичерпує всього, що необхідно приготувати для таборової праці, але все ж таки він може підказати якусь нову ідею, щось таке, чого не практиковано в попередніх роках.

4) ПРАЦЯ З МОЛОДДЮ В ТАБОРІ:

І ось таборове затишшя, що всю зиму і весну світило пусткою нараз ожило. Шагра чи домини або бар'яки наповнилися дитячим гамором, ліс долучив до пташиних пісень бад'яри дитячі пісні, в ставках чи річках не тільки риба але й дітвора наввпередки плюскас, пливе та стрибає...

Перший день в таборі має особливу вагу. Він вбивається в темку і залишає милий спомин — не раз на все життя, так же як і весь час перебування в таборі. Щоб оті спомини набрали особливої різкості, чару та принадн, треба подбати, щоб:

- 1) Доложити всіх старань, щоб в перший же день зацікавити дітвору чи молодь табором.
- 2) З місця усвідомити дітвору, що їх ніхто до праці не буде змушувати, але будуть їх до цього привчати.
- 3) Прогулянки і туристичні екскурсії наперед пророблені, щераз передискутувати з дітворою чи молоддю і покерувати справою так, буцімто вона виходить з їхньої ініціативи.
- 4) Обов'язково завести ранню руханку і спільно обговорити роди спортових гор в таборі (відбиванка, кошиківна, стук-пук, теніс, плавання тощо) і визначити змагання поодиноких дружин чи партнерів.
- 5) Подати список вибраних книжок, характеризувати в кількох словах зміст книжки і з місця запитати, котра дитина прочитає ту чи іншу книжку та котрі книжки призначаться для спільного, голосного читання.
- 6) Назначити вечорі спільної таборової ватри (добре в суботу чи неділю, тоді, як прийдуть батьки в гості) і на цей час відмітити відповідні імпрези, як самої дітвори так і виховників чи запрошених гостей (нпр. виступ одного чи кількох

артистів, гуртка з панотцем на цікаву етично-моральну християнську тему, жива розповідь учасника наших визвольних змагань першої чи другої світової війни та інше).

7) Запровадити ряд "українознавчих" ігор, забав та відгадуванок як ось: "Хто автор цієї книжки? (подати заголовок); Відчитати цитату з книжки: Яка назва твору та автора?; (Подати деталь з життя наших визначних історичних постатей і цитати): Хто так поступив, таке зробив, чи так виглядав? Таких і їм подібних ігор можна вести силу-силенку. Вони зацікавлюють молодь і допомагають їм пізнати, вивчити і зглибити те, на що не завжди знайдеться час у Рідній Школі.

8) В усьому мати на увазі вік дітей і розробляти працю після відповідного плану.

5) ДИТЯЧА ЧИ ЮНАЦЬКА ІНІЦІАТИВА У ТАБОРІ:

Буває, що з першої хвилни приїзду в табір один чи другий "мамин мазунич" чи "батьків пестик" починає вередувати і обурюватися. Здавалось би, що це дрібна річ, але вона псує загальну гармонію і заздалегіть приготований план виховання, тому з місця треба з тим уміло боротися. Перш за все треба установити непохитну дисципліну і то встановити самими таборниками-дітьми. По впровадженні дисципліни треба настановити молодь на її власні ініціативні думки:

Як згадамо вже, допустити дівчурі до власного планування праці і дозвілля. Для взірця піднажемо таке — спільні марші, спортові змагання, прибирання постелі, миття посуду, вдержування порядку, допомога в кухні чи деінде, ведення таборного щоденника, альбому, записування і вичування нових (особливо технічних чи рідко подибуваних) українських слів, індивідуальне і спільне читання та переповідання прочитаного, вигадування нових "українознавчих" ігор та інше.

Особливо треба звернути увагу на ігри, котрі діти дуже люблять. Нехай вони все самі ініціюють, а виховники хай тільки підказують або спрямовують на владне русло. Інший важливий і легкий засіб навчання, це оповідання дітьми знайомих казок, сновидів чи оповідань. Це важливе тому, бо наші діти здебільша не люблять по українському думати і будувати добрих речей. При цьому тож збагачується словниство і діти щось учаться — це вже в залежності від казки чи оповідання. Дитяча ініціатива повинна мати місце скрізь — в маршах, на річці, при праці, в науці, на спортовому майдані чи де б воно не було. Така метода дуже швидко себе оправдає і те, що доводилось би виховникам "форсувати", діти миттю підхоплять і прекрасно виконають.

6) ЗАКІНЧЕННЯ:

Ряд поданих думок мав на меті:

- 1) Заохотити батьків обов'язково вислати їхню дівчурі в табір.
- 2) Вказати, що таборове життя дає дитині користь зосібна і всім укупі.
- 3) Зреасумувати те, що роблять в інших таборах і піддати управі таборів деякі нові думки відносно успішнішої праці.
- 4) Вказати на деякі недоліки нашої рідношкільної дівчурі, котрі зовсім добре можна вирівняти в таборах.

5) Кинути нашим виховникам і педагогам виклик до дискусії над таборовими питаннями в пресі, а тим самим спопуляризувати і поширити ідею таборування на найширші кола громадянства, особливо батьків.

Безперечно, що час перебування в таборах короткий, але він знові вистачає на те, щоб навчити молодь говорити поправнішою українською мовою, запізнати її з українською культурою та деякими науковими питаннями, навчити її дисципліни, етики, дружби, праці та інше.

Маршування, спорт і праця на свіжому повітрі, на лоні природи загартує дівчурі, укріпить її сили та надихає здоров'ям.

Перебування в гурті з дітьми інших шкіл, дільниць чи може місцевостей з'єднає дівчурі, збудить між ними дружбу і любов.

Дітєча самодільність та мистецькі виступи привчать їх до майбутньої громадської праці.

ЗМІСТ

Передмова

5-6

МЕТОДИКА І ШКІЛЬНА ПРАКТИКА I.

<i>Засоби для розбудження думки учнів на лекціях мови</i>	9-11
<i>Практичне перевидання лекції в школі</i>	12-13
<i>Вправи з розвитку мови і логічного думання "Мовчазні лекції"</i>	14-16
<i>17-18</i>	
<i>Навчання в лучених класах</i>	19-21
<i>Важливість збагачення дитячого словника</i>	22-23
<i>Навчання історії в найвищих класах рідної школи</i>	24-25
<i>Це наша гордість— наша Україна...</i>	26
<i>Дитячі прогулянки до зоологічного саду</i>	27-28
<i>Застосування "кібернетики" в школах українознавства</i>	29-30
<i>Педагогічні вимоги до наших читанок</i>	31-33
<i>Підготовка Шевченківського ювілею в школі</i>	34-36
<i>Приготування до лекції історії України в нижчих класах</i>	37-38
<i>Зовнішній вигляд і поведінка вчителя</i>	39
<i>За кращу успішність в навчанні</i>	40-42

БАТЬКИ ТА ДІТИ II.

<i>Співпраця батьків зі школою</i>	44-45
<i>Рідна школа чекає на ваші діти</i>	46-47
<i>Мати за ґратами</i>	48-45
<i>Плекання духового життя дитини</i>	51-52
<i>На маргінесі спостережень наших дошкільнят</i>	53-55
<i>Почуття чужої власності в дітей дошкільного віку</i>	56-57
<i>Брехнею світ перейдеш але назад не вернешся</i>	58-60
<i>Похвала та кара у вихованні дітей</i>	61-62
<i>Зацікавте своїх дітей колекціонерством</i>	63-65
<i>Дайте українське народне мистецтво в наш рідний дім і школу</i>	66-68
<i>Авторитет батька в родині</i>	69-70

НА ВИХОВНІ ТЕМИ III.

<i>Рятуймо дітвору — нашу майбутню зміну</i>	72
<i>Ми і наша еміґраційна молодь</i>	73-76
<i>Хто здобуде нашу молодь?</i>	77-81
<i>Захвалення українського жіноцтва виховними проблемами</i>	82-84
<i>Духовний ріст дитини</i>	85-88
<i>Ясний шлях до світлої мети...</i>	88-90
<i>Як довго хоча б одна дитина не знала рідної мови</i>	91-92
<i>В пошани перед духовою величиною українського Мойсея</i>	93-94
<i>Шанування того, ким усе занялось і запалало</i>	95-97
<i>У равісному гомоні Софійських дзвонів...</i>	98-103

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ШКІЛЬНИЦТВА ІУ.

<i>Початкова освіта в княжій державі</i>	105–106
<i>"Поученіє Володимира Мономаха дітям"...</i>	107–109
<i>За світлі традиції Києво-Могилянської Академії</i>	110–111
<i>Григорій Сковорода – великий філософ України</i>	112–115
<i>Про великого українського педагога Костя Ушинського</i>	116–118
<i>Христя Алчевська і недільні школи</i>	119–122
<i>Перша школа з українською викладовою мовою...</i>	123–125
<i>Борис Грінченко – працівник на освітній ниві</i>	126–127
<i>Боротьба за українську школу в 1917–1919 рр.</i>	128–130
<i>Же през шаблю маєм права а през перо й різеєш славу...</i>	131–134
<i>Що дало двадцяте століття виховно-освітній справі</i>	135–139
<i>Модерний університет та його мета</i>	140–143

ПОКОЛІННЯ НАШИХ ДНІВ V

<i>Дещо про один із жанрів легкої музики – танок</i>	145–147
<i>Алькоголь і злочинність</i>	148–149
<i>Від чорного діаманту до щурів...</i>	150–154
<i>Секс чи кохання?</i>	155–160
<i>Небезпечний вік</i>	161–162
З М І С Т	164–165

